2271
16/3

PL
175
S85
1885

SUBSTITUTE

Location ....S+K....

No. of copies ...1....

Binding ....[illegible]

PL
175
S85
1885

Sureyya, 'Abdurrahman
Mizan ul-belaga

Süreyyā, ʿAbdürraḥmān

میزان البلاغه

Mīzān ül-belāġa

مؤلفی

جريدهٔ عسكريه فنون قسمی سرمحرری میر دوحی زاده

عبدالرحمن ثريا

معارف نظارت جليله سنك ٣٩٧ نومرولی

رخصتنامه سيله جريدهٔ عسكريه مطبعه سنده

طبع اولنمشدر

LIBRARY
MAY 25 1972
UNIVERSITY OF TORONTO

استانبول

فی ١١ صفر ١٣٠٣

بسم الله الرحمن الرحيم

PL 175 S85 1885

دیباجه

سبحانك اللهم بلغ سلامى الى روضة من بلغ الاحكام بابلغ كلام و افصح تبيان و زين عالم الناسوت ببدايع قوانين العدل و الاحسان وصل وسلم عليه وعلى اله واصحابه الذين هم نجوم الاهتداء حيث نجمت دواعى الشبهات والاعتداء

امابعد اهل وارباںنه معلوم ومسلمدركه عالم انسانيتك عالم سائره يه فضل ورجحانى انجق جوهر نطق وادراكك لوامع ضيا افشانيله انارهٔ فكر ورويت واوواسطه ايله تنوير دائرهٔ مدنيت كبى بر مزيت ممتازهٔ فطريه يه مظهريتى اولوب مدنيت ايسه روابط بديعهٔ الفت ومعاشرتله شيرازه پذير ابتداع اولديغى جاى انكار دكلدر .

بو دقیقه یه نظر انتباهله باقلسه جلب محبت ، تسخیر قلوب ، ردمظالم ، دفع مکائد ایچون قوهٔ ناطقه استعمال ایدلدکچه یعنی مقتضای حاله کوره بلیغانه ادارهٔ گفتارله هیولای افکاره صورت ویرلدکچه نه بین الامم رابطهٔ الفت ومعاشرت تحکیم وترصین ، نه ده تخالف اهوا واغراضله اساس مدنیت تزلزل واضمحلالدن حفظ وتأمین ایدیله بیلور

خلاصه انسانی انسان ایدن قوهٔ تفهیم وتفهمدر . واسطهٔ تفهیم نه قدر مکمل ، نه قدر منتظم اولورسه انسانیت دخی او نسبتده دارج مدارج کمالات اولور . هانکی برقومك دور شوکت واستیلاسنه امعانله ارجاع بصر ایدلسه او دورده اك زیاده اسامئ خطبا ، آثار ادبا ، جلادت نطق ، اصالت رأی ، جزالت فکر ، نباهت ادب ، شهامت قول ، احتشام کلام ، جامت طبع نجدت رویت کبی مزیتلر باصره پیرای عیون واعتبار اولور

برلسانك انتظامی دخی مضبوطیتنه وابستهدر .

مضبوطيت شرفندن محروم اولان شرف انتظامدن
دخی محرومدر . فی‌الحقیقه حسب‌القاعده برلسانك
حکمی ، مزيتی بیلنمدکجه مدار حکم یالکز سنوحات
فکریه‌دن عبارت قالور . بنابرین هرکس کندی سانحه‌سی
اوزرینه ابتنای حکم ایدرك اکثریتله تخالف آرانك
حصولی طبیعیدر . بوندن بشقه ضابطه التنه النمیان
برلسان نه قدر لطیف اولسه اجانبه پك وحشی کورینه‌رك
تعمیمی درجهٔ استحاله‌یه واریور . اشته بو دقایق
مهمه‌یه مبنی لسان عثمانینك حکم ومزیتنی علی قدر
الاستطاعه تبیین مقصدیله « میزان البلاغه » نك تألیف
وتدریسنه باشلایوب بحمداه تعالی مظهر موفقیت اولدم .
لسان عثمانینك اجانبه تعمیمی دخی مقصد عاجزانه‌مك
جملهٔ متمماتندن اولدیغی جهتله درت بش یاشنده‌کی
چوجقلرك تقدیر ایده‌بیله جکلری نکات ودقایق افاده‌دن
دخی چکنمدم . بونکله برابر (میزان البلاغه) نك قسم ثانیسنی
تشکیل ایدن «میزان الخطابه» رساله‌سی دخی عن‌قریب
نظرگاه عمومی‌یه وضع اولنه‌جقدر . بو رساله‌نك

محتویاتی جدل ، خطابت ، شعر ، سفسطه ، مشاغبه کبی
برچوق اصول وقواعد مهمه‌دن عبارت اولوب اقناع
خصم ، دفع دعوی ، تسخیر قلوب ترویج مقاصد کبی
مواد مهمه‌یی جامع اولدیغی کبی کرداب مغالطه‌دن
قورتلق انجق اصول وقواعد مذکوره‌یه مراجعتله میسر
اوله‌جغنه بناء اهمیتی هربرقوم وملت نظرنده تقدیر
اولنمش وبوکا دائر پك چوق مؤلفات نفیسه میدان
استفاده‌یه قونلمشدر . یسر الله لنا اکمالها

میر دوخی‌زاده
عبدالرحمن ثریا

﴿ ميزان البلاغه ﴾

﴿ مقدمه ﴾

افنديلر !

توفيقات بالغهٔ صمدانيه يه متوسلاً بوكون فن بلاغت تدريسنه باشلايورز .

فقط مقصده شروع ايتمزدن اول موضوع بحث هانكى لسانك بلاغتى اولديغنى اكلامليز .

زيرا كرك نظرى ، كرك عملى هرنه يه مباشرت اولنسه خط حركت بيلنمز ، هدف مقصد نظر اعتباره النمزسه يامساعئ واقعه بتون بتون نتيجه‌سز قاله‌جق ياخود تصادف قبيلندن اوله‌رق برنتيجه حاصل اولسه بيله ويريلان امكاره غير معادل بولنه‌جقدركه هرايكى تقديرده عبثله اشتغال ايدلمش اولور .

بنابرين اول امرده على الاطلاق صنعت بلاغتك مبدأ ومنشئنى بركره نظر اعتباره آلسه‌ق عربى ورومى

كبی بداوت اوزره تأسس ايدن السنه‌نك بلاغتی قبائل فصيحه اراسنده نظماً ونثراً جاری اولان مخاطبات ومحاوراتدن استنتاج والسنهٔ غربيه كبی حضارت ومدنيت اوزره مؤسس اولان لسانلرك بلاغتی ادبانك آثار قيمه‌لريله دواوين دولت ودوائر حكومتده مرعی ومتعارف اولان اصول مكالمات ومكاتباتدن استخراج ايدلمش اولديغی آكلاشيلير .

لسان الامم وياخود ام‌الالسنه تعبيرينه شايان اولان عرب ، عبری ، يونان ، لاتين وفرس قديم لسانلری بداوت اوزره مؤسس اولوب عارضهٔ تكلفات رسميه‌دن ازاده اولدقلری جهتله ساده‌لكله برابر هر برنده بشقه بشقه لطافت ونضارت واردركه سائر لسانلرده بولطافت ونضارت بولنه‌مز .

عبرانيلر ايله لاتينلرك اوغرادقلری تحولات وانقلاباته مبنی قوميتلرينی محافظه ايده‌ميه‌رك تحت تحكم وياحمايه‌لرنده يشادقلری اقوامك لسانلرينی قبوله مجبور اولملريله آرتق بوايكی لسان اوزره مخاطبات

ومحاورات عاديه‌ده اداره‌ٔ افكار ايده جك كسه‌ه قالمدى . بونكچون لسانين مذكورين متون كتب ومؤلفاتده ثبت وتحرير اولندیغى اوزره قالەرق وضع اصليه‌لرى تغييردن مصون قالمش وساده لكارينى تمامها محافظه ايده بيلمشلر ايسه‌ده عربلر ايله رومل بعدالتمدن اقوام اجنبيه ايله كثرت اختلاط ومعاشرتدن طولايى لسانلرينه يبانجى لفتلر قاريشەرق بوكونكى كونده هربرى عادتا زنجى صاچنه دونمش وحدذاتنده حائز اولدقلرى حسن طبيعيلرى زائل اولەرق بنابرين محاورات عاديه‌ده بشقه ومخاطبات ومكاتبات مهمه‌ده بشقه برطور اسلوب التزامنه مجبوريت حاصل اولمشدر .

اشته بودقيقه‌يه مبنيدركه عربلر شمديكى حالده متداول اولان لسان محوره‌يى يالكز امور عاديه‌يى تفهيم وتفهم ايچون استعمال ايدوب مكاتبات ومخاطباتده قرآن كريمك نازل اولديغى اسلوب اعجازنمايه اقتدا واقتفا برله فن بلاغتى لغت فصيحهٔ مضريه اوزره ابتنا رومل دخى لغات قديمهٔ شيرين اداريله محافظهٔ

بلاغتلرینه اعتنا ایتدیلر . فی‌الحقیقه لسان مضر اوزره نازل اولان قرآن کریم الیوم اقوام نجیبهٔ عربیه لنده برمقیاس بلاغتدرکه بوندن اقتباس اولنسان اصول وقواعدله منسوجات فکریه‌لرینی اولچوب بیجه‌رك مطبوعیت وعدم مطبوعیتنی فرق وتمییز ایدیورلر . روملر دخی « اومر » ایله بوکا مماثل دهاة قومك آثار واشعارینی معیار بلاغت اتخاذ ایدرك لدی‌اللزومه برکلامك دیکرینه مزیت ورجحانیتنی انکله اکلایه بیلیورلر .

فقط شمدی متداول اولان لسان فارسی ایله اوروپانك السنهٔ حاضره‌سی حضارت ومدنیت اساسی اوزره قوریلوب بالطبع ارایه تکلفات رسمیه قارشمش وتجملات صناعیه ایله‌موسلندیریله‌رك بشقه بر رنك وقیافت آلمش اولدیغندن بومثللی لسانلرده ادبای عصرك آثار واشعاری نظر اعتباره النه‌رق اومنوال اوزره نسج کالای افکار وسرمایهٔ بلاغت دخی او دستکاهك منسوجاتندن استحضار ایدیلور .

عالم مدنيتده هر بر دور وعصرك آز چوق بری برلرندن فرقلی برر شیوهٔ افادهلری اولوب اگرچه بو تحولات اساس بلاغتی تبدیل ایتمز ایسەده ینه تفرعاتندە بیوك بر دور انقلاب حصوله گتیرمکده اولدیغندن او دورك شیوەسنه مغایر مکاتبات ومخاطبات بلاغت نقطهٔ نظرنجه اهمیتدن ساقطدر . کذلك خاندان جلیل العنوان عثمانی شیدالله ارکانهم حضراتی جانبندن ترکجه لسان رسمی اتخاذ بیوریله لیدنبری یوماً فیوماً فنی ، سیاسی ، ادبی پك چوق اصطلاحات ، تعبیرات قزانمش وطریق مخاطبه ومکاتبه ایچون یکی برچیغر اچیلەرق او واديده برخیلی آثار ادبیه وفنیه وقانونیه میدانه قونلمش اولدیغنه باقیلیر ایسه لسان عثمانینك دخی حضارت ومدنیت اوزره تأسسی درجهٔ بداهتده واریور . بنابرین آثار فائقهٔ اسلاف واخلافی میزان اتخاذیله اسلوب مخاطبه ومکاتبه یی مضبوطیت التنه المق اوزره فن بلاغت ترکیەنك تدوينده مجبوریت حاصل اولمشدرکه بو رسالەمزده موضوع بحثمز اودر .

بو تفصیلاته نظر امعانله باقلسه نه اسالیب عربیه ونه ده تمامیله شیوهٔ افادهٔ فارسیه یه تطبیقاً بزم ایچون تدوین فن بلاغت ممکن اولدیغی کبی وضع قوانینده دخی سائر قبائل ترکیه نك مخاطبات ومکاتباتی سند اتخاذ ایده‌یله‌مز ، چونکه ادارهٔ کلامده هر بر قومك کندیسنه مخصوص بر شیوه واسلوبی واردرکه بشقه سنك اسلوب وشیوه سنه اویه‌مز .

شو راسیده قابل انکار اولمیان حقیقتلردندرکه هر بر لسانده فن بلاغت آثار ادبا وفصحانك تتبع وتنقیدیله میدانه گلمش بر نتیجهٔ مهمه اولوب عروس نازك ادای کلام جا بکدستیٔ مشاطهٔ تنقید ایله حسن انسجام بولدقجه شاهد بلاغت عرض اندام ایده‌مز .

معمافیه شیرعلی نوائینك « محبوب القلوب » نی باشدن اشاغی طراسه ق شمدیکی شیوهٔ لسانمزه یقین انجق شو :

کیم که کونکلی‌دن آنینك فقر ارزوسی کیتماکای
بودرر امیدکیم حق انی نومید ایتمه کای

بیلنی بولیرز حالبوکه بوکا ممـاثل آثار قدیمهٔ ادبیه
اسالیب ادبیات عثمانیه‌دن اودرجه‌لرده تباعد ایتمشدر
که بلاغت عثمانیه قواعدینی وضع ایچون احتجاج
واستشهاده صلاحیتنی ادعا ایتمك شویله طورسون
ترکچه اولدیغنی بر عثمانلی‌یه ایناندرمق بیله عادتا اتیان
ادله ، اقامهٔ بینه‌یه محتـاجدر . لهـذا بواثر
ناچیزانه‌مزده یالکز ادبای سالفه وحاضرهٔ عثمانیه‌نك
آثار ادبیه‌لرینی لدی الموازنه استنباط اولنـان قواعد
صحیحه وضع میزان اعتبار ایدلمش ونوائی کبی بزم
اسلوب افاده‌مزه مغایر اولان قبائل ترکیه‌نك آثارینه
تمسکدن صرف نظر قلنمشدر .

برنجی درس

فصاحتك تعريفی ـ كلمه نك فصاحتی ـ كلامك فصاحتی ـ متكلمك فصاحتی

— فصاحت —

عوام ناس نظرنده ظرافت نديمانه و ادای نازكانه ايله قيريق دوكيك سوز سويلك بلاغت عد اولنيور ايسه ده اهل تحقيق عندنده بو تعريفك ماصدقی بلاغت دكل فصاحتدر يعنی ايستر مقتضای حاله مطابق اولسون ايستر اولسون طلاقت لسانله دوزكون وپوروزسز سوز سويلك فصاحت ديمكدر . چونكه مقتضای حال كوزدلمكسزين سوق كلام اكثريتله جديتدن چيقه‌رق بالاخره هزلياته منجر اولقده‌در . هزليات ايسه فكر بلاغتله طبان طبانه ضددر . زيرا فصاحت جبليه‌يی دركهٔ هذياندن قورتارمق ايچون فن بلاغت قواعدينه تطبيقاً اعمال فكر ورويتدن بشقه بر وسيله يوقدر مثلا نديم مرحومك شو :

بيت رواج مهری شکست ایتدی سینهٔ صافك
عمود صبحه خلل ویردی ساق شفافك

. . . .

. . . .

طوپقلرینکوریجك مست اولوب صفاسندن
پابوج کبی آچیلوب قالدی اغزی خفافك

بیتلرنده اولان فصاحت و دوزکونلکه هیچ دیه جك یوغیسه ده مقتضای مقام کوزدلیه رك هزلیات وادیسنه چکلمش بوجهتله مزیت بلاغتدن ساقط اولمشدر .

کلمه نك فصاحتی . — کلمه ده فصاحت بر کیفیت وجدانیه درکه تنافر حروف ، غرابت ، قیاسه مخالفت کبی احول ایله برلشمز .

—*—

تنافر حروف . — اثنای تلفظده حرفلر یکدیکرندن اورکرجه سنه هربری برطرفه چکه رك لسانه عارض اولان تموج واضطرابدن عبارتدر .

بو تموج واضطراب ایسه بعضاً صولك درجه

لسانه ثقلت ویرر قرق غروش ، صغوق الغینلمی کبی
وبعضاً آزفرقنه واریلیرترجه ، طاتسز کلمه‌لری کبی

تنافرك درجاتی لسانك طلاقت وعدم طلاقتیله
تخالف ایدر . یعنی بعض اشخاصه کوره درجهٔ
منتهای تنافری چکمش اولان برکلمه‌ده بشقه‌لرینه کوره
بلك آز تنافر حس اولنور . لهذا تنافرك وجود وعدم
وجودیله درجاتنی تعیین ایچون اکثریتله طباع سلیمه
میزان اتخاذ اولنور .

تنافرك اصل منشئ ایسه لسانك الیشق اولمدیغی
مخارج وضرباته اوغرامسیدر .

کورلمزمی‌که ؟ کوچکلکدن لسانی الیشمیان برادم
بشقه برلسانك تکلمنده کوجلك چکه‌رك اکثر کلماتنی
درجهٔ منتهای تنافرده بولیور .

کورلمزمی‌که ؟ السنهٔ اجنبیه‌دن بلکه‌ده عربی
وفارسیدن النان کلمه‌لری تنافردن قورتارمق ایچون
اصل اهلنك شیوهٔ تلفظی اوزره ابقا اولنمیوب
ترکجه‌لشدیرلیور .

بو ایضاحاتدن اکلاشلدیغنه کوره تنافر کلمات امور نسبیه‌دن اولوب بر لسانك مخارجنه کوره منفور اولان کلمه دیکر بر لسانك اذنیشه کوره فصیح وسلیس عد اولنور .

کلمه‌ده غرابت . — بر حال وکیفیتدر که معنانك آچیق اولماسیله برابر کلمه‌نك قولاغه یبانجی کلمه‌دن تولد ایدیور .

مثلا : عاکف پاشا مرحومك حسن خطه مائل بر افندی‌یه مشق اولمق اوزره یازمش اولدیغی شو :

« همواره مداد عنبرین ایقهٔ هنر و معرفتلری طرازندهٔ »
« صحائف قدر منزلت وخامهٔ مشکین جامهٔ علم وکمالاری زیور »
« مهارق مجد ومنقبت اولدرق صفحهٔ امید وامانیلری زینت یاب »
« نقش ارقام کامرانی ورقعهٔ ایام زندکانیلری رونق نمای شیوهٔ »
« اقبال جاودانی اولمق دعواتی .... »

فقره‌لره برکره امالهٔ نظر دقت ایده‌لم : طغرزده

مصیب ایسه‌ده‌ بوراده اك زیاده نظر غرابتله كوریلان « مهارق » كلمه‌سیدر ، سائرلری ایكنجی اوچنجی درجه‌ده قالیور زیرا « مهارق » كلمه‌سی قولاغه یبانجی وغیر مأنوس اولمغله برابر عصرمز ادباسندن پك چوغی لغته قبل المراجعه معنای موضوعنی اكلایه‌میه‌جغی كبی استعمالنه‌ده لزوم یوق . چونكه : انك یرینی طوته‌جق مأنوس كلمه‌لر چوقدر .

فقط قولاغه یبانجی كلیوب بالكز عدم ظهور معنادن تولدایدن غرابتلرك اك چوغی كلمه‌لرك نابمحل استعمالندن ایلری كلیور یعنی كلمه‌لر اشلرینی بوله‌میه‌رق بری برلرینه یبانجی كبی یان باققدن تولدایدیور .

دیمك اولورکه بو غرابت غرابت عارضیه‌دن اولوب اوكبی كلمه‌لر دنكلریله مزج وتركیب ایدلسه غرابت معنی زائل اوله‌رق كلمات مأنوسه صره‌سنه كچرلر .

ازجمله غرابت الفاظه مثال اوله‌رق یوقاریده نقل ایلدیكمز فقره‌ده (مداد) (جاودانی) (امانی) (منقبه) (مجد) كبی قوهٔ سامعه‌یه یبانجی اولمیان

كلملر تتابع اضافاتله توالی صفات ارامنده قارشـقلغه كلمه رك معناجه غرابت طاری اولمش ایسه ده بروجه آتی ساده لشدیریلوب اشلریله تألیف وامتزاج ایتدیرلدیكی حالده معنی دخی ظاهره چیقمش اولور :

مداد

« سواد مداد مأیوسیتله صحیفهٔ امل قرارمه‌ون دیرسه‌ك سعی »
« وعملده ثابت اول »

جاودانی

« حسن نام قزانمقله حیات جاودانی‌یه نائل اولمق ایسترسه‌ك »
« آثار خیریه‌یی احیایه مائل اول »

امانی

« شجرهٔ امانی وآمالم نسیم انتفاتکله چیچکلنمدیکه کندیمی »
« بختیار عد ایده‌مم »

منقبه

« بو کیجه ربیع الاولك اون ایکنجی کیجه‌سی اولمق حسبیله »
« فخر کائنات افندمزك منقبهٔ ولادتلری قرائت اولنه جق »

مجد

« بو ذات عالیقدری کورنلر هپ بردن انی مجد وشرفله »
« القشلار »

اشـته غریب عد اولنان کلمه‌لر بو وجهله تأهیل اولنه‌رق اورته طبقه‌ده بولنـان عثمانلیـلردن هر بری اصل معنایی اچیقدن اکلایه‌جغی جهتله کلمات مأنوسه عدادینه داخل اولمش اولور ٠

فقط مهره‌لنمش کاغد یرینـه « مهارق » کبی استعمالنـده نه لطافت نه‌ده مجبوریت حس اولنمیان وحشی کلمه‌لری غرابتدن قورتارمق ایچون نه قدر تأنیسلرینه چالیشلـه عبثدر ٠ کورلمزمی‌که :

فیض احساننی یاد ایلمسه بر شاعر اولور
خامه‌سی قفل درکنج معانی‌یه (مدنك)

بیتنده‌کی (مدنك) کلمه‌سـنه دنك اوله‌رق صره‌سنجه برچوق کلمه‌لر دیزلمش وبو مناسبتله معناسی ظاهره چیقمش ایسـه‌ده ینه قوهٔ سـامعه‌یه ایراث ایلدیکی غرابت باقیدر ٠ بنـابرین بوکبی غرابتـلر

غرابت منفوره نامیله یاد اولنسه بجادر ·

شوراسی معلوم اولسون که : اصل بلاغت عثمانیه‌یی لکه‌دار ایدن نقطه کلمات مأنوسه‌نك نابجا استعمالندن تولد ایدن غرابتدر ·

بنابرین هر برادیب ایچون قوللانه‌جغی کلماتك مأخذ اشتقاقلرینی ، معانیٔ موضوعه لرینی ، اشلرینی ، محل استعماللرینی بیلمك شرطدر زیرا متقارب المعنی برطاقم کلمه‌لر وارکه مترادف ظن اولندقلری حالده ینه محل استعماللری بشقه اوله‌بیلور · بعضاً مترادف کلمه لرك پك عادیلری بیله محل استعماللری مختلفدر · کورلمزمی که (باش) ایله (قفا) مرادف ایکن باش مقام مدحده قفا مقام ذمده استعمال اولنور · مثلا : باش اوستنه ، باشك وار اولسون دنیلورده قفا اوستنه ، قفاك وار اولسون دیمز · قوجه قفالی ، قالین قفالی دینورده قوجه باشلی ، قالین باشلی دیمز · فلان آدم زیدك قاداریدر دینور فقط باشداری یاخود سرداریدر دیمز · عادی لغتلرده محل استعمالجه بودرجه اختلاف وارایکن مخیلات عالیه‌یی تصویر

ایچون الفاظ متقاربه ، متشابهه ، مترادفه نك استعمالنده دها زیاده اختلافك وجودی طبیعیدر . بونلرینی فرق و تمییز ایچون بیلمکله برابر هم دقت هم حسن طبیعت لازمدر . زیرا تعبیرات نازکانه بر محجوبهٔ استغنافروشه بکزرکه اویله هراولور اولمزك جربزهٔ نطقیه سنه رام اولمز . نوازش ادیبانه ایله استیناس ایدلمدکچه حرمسرای انسه یاقلاشمز .

بونك ایچون عوام ناسدن طبقهٔ علیایه وارنجه یه قدر کلماتك سوء استعمالندن قورتلمش پك نادرادم بولنور ازجمله عوام ناسدن بعضیلری سوزك سیاق وسباقندن (تشریف) ی کیتمك یاخود کلمکله . بنده‌خانه یی ، دولتخانه یی دخی خانه ایله مرادف ظن ایدرلك « بوکون بن سزك بنده خانه یه تشریف ایتدم سز بزم دولتخانه یه هیچ بیورمزسکز » کبی مقالاتله نازکلك صاتیورلر . طبقهٔ وسطاده بولنانلر دخی (نظر ربای حیرت ، خیره سازچشم تحیر) کبی هیچ موقعی اولمیان تعبیراتله معلومات فروشلق ایدیورلر .

عوام نامدن بالكز تفهيم مقصد مطلوب اولديغى جهتله اوصورتله ادارهٔ كلام ايدشلرى اديبلك سوسنى ويرنلرقدر صغوق اولميوب بردرجه يه قدرده معذور طوتليور ايسه ده منتسبين ادب طرفلرندن بوكبى هفواتك صدورى اودرجه ده بارددركه هيچ بر زمان مظهر عفو ومسامحه اولهمز ٠

بوندن دها اشنعى هرسوزى استدكارى قالبه افراغ ايچون برقوهٔ مبدعه ومخترعه يه مالك ايكن بو اقتدارلرينى سوء استعمال ايدرك پك عادى برمعنايى پك عالى سوزلر ايله افادهيه يلتنمكدر ٠

بو ايسه پك عادى همده مادى برخياله كويا رونق واحتشام ويرمك ايچون ادباى اسلافك وصافه تقليداً ! ابداع واختراع ايلدكارى بر بدعت سيئه‌در ٠

ازجمله : (برقاچ كوندر اغزينه چوب قويمامش) طرزنده اولان برسوزى عاديلكدن قورتارمق ايچون نركسى مرحوم

« ايامى چند شهراه قصبهٔ حلقومندن قوافل ساد الرمق كذران

« اچمادکاه طاس معده سنه نيم حبه صدقه قوت ايثار ايدر بولنمامشدر . »

واديده ادارهٔ كلام ايدرك بر بيغندى الفاظله بيچاره ادمجغزك بوغازينى قوجه برقافله نك مرورينه مساعد شاهراهه ، ديوان يولنه معادل طوتمشيكن معده سنى كوچلده كوچلده ديلنجى طاسنه چويرمشدر . شبهه يوق كه بو بيچمسز تشبيهات نركيبى دخى كولديره جك قدر كولنج ايسه ده بلاى تقليد بوكريوهٔ ناهموارك اختيارينه مجبوريت ويرمش وبر الاى الفاظ مطنطنه عادى برفكره فدا ايدلديكى ايچون الفاظ مذكوره دن هربرى بشقه بر رنك غرابت باغلامشدر .

شوراسى جاى تأسفدر كه السنهٔ ادبيهٔ شرقيه نك هيچ برى نقيصهٔ تقليددن قورتيله ميوب عربجه ده مقامات حريرى ، فارسيده وصاف ، تركجه ده وصافك مقلدى اولان ادباى اسلافك آثارى تقليد ايدلمكده ويك عادى برفكرى لزومندن پك زياده تكلفات وتصنعاته بوغمق ادب ظن اولنمقده در . خلاصه حال بردرجه يه وارمشدركه عادى بر افادهٔ حال ، برحجت ، براعلام ،

براعلان ، حتی برتلغرام یازمق ایچون قلم اله آلندیغی آنده ادمنه کوره حریری ، وصاف ، ویسی ، نابی ، نرکسینك آثاری قوهٔ متخیله ده تجسم ایدرك استعارات وکنایات ، ترصیع وتسجیع دریالرینه طالمش اولور .

واقعا عربی وفارسیده توسیع قریحه ایچون بدیع الزمان کبی ، حریری کبی ، وصاف کبی ذواتك آثار بدیعه لری مطالعه یه شایان اولوب آثار ادبیه یی تزیین ایتمك اوزره مقامه مناسب بعض پارلق فقره لرك تضمین واستعاره سنه مساغ اولدیغی کبی وصاف مقلدلری ایله انلره پیرو اولان ادبای سالفهٔ عثمانیه آثارندن دخی او صورتله استفاده اولنه بیلور . یوقسه هرسوزی وصافانه سویلمك ایچون دوشونلسه ذهن یورغونلغیله برابر عالمه کولنج اولمقدن بشقه برنتیجه ویرمز .

برکت ویرسون که اوزان اشعار پك اوقدر مناسبتسز تقلیدلره مساعد اولمیوب بوسایه ده آثار منظومه بردرجه یه قدر داهیهٔ تقلیددن قورتلمشدر .

ازجمله : نرکسی مرحومك اکثر آثار منثوره سی

(آغوش بدنی هنوز معانقهٔ فجرن قبوه ایتمسدی)

قبیلندن اوله‌رق مناسبتسز تشبیهات ، بیجمسز استعاراتله معیوب ایکن آثار منظومه‌سی هم لطافت هم بساطتنی محافظه ایتمشدر .

مثال

ای خامه اگرچه ناتوانسین
ظاهرده خموش و بی زبانسین

—

استادانه گیرنجه اما
ایلرسنی عندلیب گویا

—

اولورسین اودم ترانه پرداز
هر نغمهٔ ایدر بدان صدراز

—

و یرر دله اول ترانه حالت
مانند صفیر مرغ جنت

—

ایرر اونوا ئ عاشقانه
نی کبی اثر صماخ جانه

—

کل ایمدی سروده قیل سرآغاز
اول بلبـل طبعله هم آواز

—

چون حمد خدا ایله ترنم
لازم ایده جمله یه تقدم

—

اول خدمته ایمدی ابتدا ایت
درکاه خدایه چوق ثنا ایت

—

پس تصلیهٔ رسول وآله
اقدامله زیب ویر مقاله

قانون الرشاد

—

برده بر کلمه حدذ تنده ماذوس ایکن هرنه عارضه یه مبنی ایسه استعما لدن سـاقط اوله رق کیده کیده یبانجیلشیر ٠

مثلا : آثار اسلاف تتبع اولندقجه هر ایکی سطر ارا سـنده « دنکلو » « بونجلین » « قچن » « نیجه »

« قنده » « قانی » « قنغی » « اوزکه » « اولدیغنجه » «اود» «یاندیرمق» «اویارمق» «همیشه» «همواره» کبی کلمه‌لره تصادف ایدلمکده اولدیغی حالده هرنه عارضه‌یه مبنی ایسه بزم عصرمزه یتیشن برعصردنبری بونلره بدل لسانه دها خفیف ، ذوقه دها ملایم لغتلر استعمالنه باشلانه‌رق واره واره کلمات مذکوره همان اونودلمه درجه‌سنی بولمش ، نهایت شمدیکی دور ادبیاتده استعمالدن ساقط اوله‌رق غرابت منزله‌سنه وارمشدر .

شبهه یوق که کلمات مذکوره‌ده اسلاف دخی بزم حس ایتدیکمز غرابتك ذره‌سنی حس ایتمش اولسیدیلر اوقدر صیق صیق استعماللرینه انهماك کوسترمزلردی .

شو ملاحظه‌یه نظراً احتمال که مرور زمانله بزم شو غریب عدایتدیکمز کلمه‌لر تکرار دائرهٔ مأنوسیته کیره‌رك مألوفمز اولان کلمه‌لر کلمات وحشیه صره‌سنه کچسون

بعض کلمه‌لر واردرکه شامل اولدقلری معنالردن بعضلرنده استعمالدن مهجور ایسه ده بعضلرنده ویاخود بعض یرلرده استعمال اولنور . ازجمله « نیجه » کلمه‌سی

استفهامده استعمالی مهجور ایسه‌ده تکثیر معناسنده‌ینه قوللانیلور. مثلا بیرام تبریکلرنده « جناب حق نیجه ییلره یتیشدیرسون » دینور. کذلك « اتش » معناسنه اولان « اود » کلمه‌سی دخی بعضاً استعمال اولنور. « اود یوق اوجاق یوق » کبی کذلك « اوز » کلمه‌سی جوهر ولب معناسنده استعمال اولنورسه‌ده « نفس » معناسی متروکدر.

قیاسه مخالفت

قیاسه مخالفت برکلمه‌نك قاعدهٔ اشتقاقه مخالف اولمسیدر.

هر نورسیده شاخ کل المش الینه جام مل
لطف ایت اچیل سن داخی کول ای سرو قد وغنچه فم

—

صانمکز شعشه‌سیدر کورینان خورشیدك
کیم اولور انکله هر طرفه تاب انداز
هر سحر دهره طلوع ایتمکه آب زرایله
دستنه رأی منیرندن الور خط جواز

بو شعرلرده « الینه » — « داخی » کلمه‌لری مد واشباع ایدلمش « صانمکز » صیغه‌سندن « یا » حذف

اولنمش اولدیغندن کلمات غیرفصیحه صره‌سنه کچمش اولور .

لسان ترکیده قاعده‌یه مخالف انجق بعض لغات ضعیفه ارائه اولنه‌بیلور یوقسه من حیث الاشتقاق همان هیچ برقاعده سزلك جاری دکلدر .

فقط فارسیدن وعربیدن مأخوذ لغتلرده قاعده‌سز دیمه‌لم پك چوق یا کلش لغتلر استعمال اولنمقده‌در مثلا : « نما » یرینه « نمون » « آلوده » یرینه « آلود » « رهایی » یرینه « رها » « شوریده » یرینه « شور » قوللانلمقده اولدیغی کبی فارسیدن وسائر لغات اجنبیه‌دن النان کلمات عربی قاعده‌سی اوزره تصریف ایدیله‌رك ایشه کرمی ویردی دیه‌جك یرده کرمیت قریتیق یرینه قریتقیه اقونومیق یرینه اقونومیقیه قوللانلیورکه حد ذاتنده مشهود اولان غرابتلره برقاتدها غرابتلر علاوه اولنور . بعضاً حیدود (های طوت) کبی ترکجه کلمه‌لر عرب اوزانی اوزره جعلنه‌رك کولنج برحاله کلیور .

... كبی الفاظ خسیسهٔ عامیانه نك اسماع واستماعی ذوق ادبله امتزاج ایده میه جكندن بونلره مماثل كلمه‌لر بالطبع كلمات غریبه‌دن معدوددر . زیرا معناده رفعت واصالت ملتزم اولدیغی كبی الفاظده دخی شرف ونباهت ملتزمدر .

خلاصه : جودت قریحه ، سلامت طبع ، ذوق ادب ایچون معیار صحیح ارانسه كلمات شریفه نك حسن انتخابنده ارانیله بیلور . دائرهٔ جدیتدن چیقلدقجه یعنی هزلیات وادیسنه كیرلدكجه تعبیرات مستهجنهٔ عامیانه نك استعمالنه مساغ بوقدر . لهذا ندیمك :

شوقیله یند كورمش ایمانی رقیبك
چكمش كبی كافر اوبتی شرب بیهوده

بیتی هزلیات ندیمانه‌دن عد اولنمه بجادر .

ایکنجی درس

کلامده فصاحت ـ تنافر کلمات ـ تتابع اضافات ـ فائدهٔ مهمه

کلامده فصاحت ـ برمزیت وجدانیه‌درکه انك وجودی الفاظك فصاحتی ایله برابر تنافر کلمات ، تتابع اضافات ، ضعف تألیف ، نقیصهٔ تعقیدك فقدانته موقوفدر .

تنافر کلمات ـ تنافر حروفده بیان اولندیغی اوزره کلمه‌لرك بری برلرینه عدم امتزاجندن طولایی لسانه عارض اولان تموج واضطرابدن عبارتدر .

بوده اوچ طبقه‌یه تقسیم اولنه‌بیلور : برنجیسی آزحس اولنانیدر . واقعا تنافرك بودرجه‌سی پك اوقدر معیوب دکلسه‌ده ممکن مرتبه صاقنمق ذوق ادبدن (معدوددر) صایلور .

ایکنجیسی سویلیشده اومرتبه کوجلك چکیلورکه یا کاقسزین برقاچ دفعه تکراری ناقابلدر .

مثال

ای تارنکه زلف ومیانه صارنجه
احوالمی عرض ایتمدده یاره (قیلی قرق یار)

تنافرك بو درجه‌سی پك ازمظهر عفو اوله بیلور .

اوچنجیسی : آتیده‌کی بیتده اولدیغی کبی برسویلیشده بیله لسان طولاشه‌رق درسنجه حروفاتك حق مخارجنی ویره‌مز .

طرامونده بوکا جزء اعظم
(کیمیا اولمز اول اولمزسه اتم)
« نابی »

اشته بو وبوکا مماثل تنافرلر قانون فصاحتجه عفو اولنمیه‌جق جرائمدن معدود اولوب هیچ برسببله ارتکابی جائز دکلدر .

تتابع اضافاتك مخل فصاحت اولوب اولمدیغی بحثنه کیرشمزدن اول حائز اولدیغی اهمیته مبنی اصل اضافه‌نك ماهیت واقسامنی بیان ایده‌لم .

اضافه لغتجه میل ایتدیرمك دیمك اولوب اصطلاحجه

نسبت مکرره‌یه اطلاق اولنور . مثلا زیدك کتابی ترکیب اضافیسنده ایکی نسبت تعقل اولنورکه : بری زیدك مالکیتی اوبری کتابك مملوکیتیدر . یعنی بو عباره‌دن زید مالکیتله نصل کتابه منسوب ایسه کتابك دخی مملوکیتله زیده منسوبیتی منفهم اولور .

مطلقا اضافه ایکی قسمدر : بری اضافهٔ لفظیه دیگری اضافهٔ معنویه‌در . چونکه مضاف ایله مضاف الیه اراسنده حرف اضافه ملفوظ ایسه اکا اضافهٔ لفظیه ، مقدر ایسه اکا اضافهٔ معنویه اطلاق اولنور .

حروف اضافه سکزدر : برنجیسی « ك » ترکی ایکنجیسی « دن » اوچنجیسی « ه » دردنجیسی « ده » بشنجیسی « ایله » آلتنجیسی « لی » یدنجیسی « لین » سکزنجیسی « ایچون » در .

— * —

(کاف) ترکی یا تملیك ایچوندر : زیدك کتابی

خالدك باغچه‌سی کبی . یا اختصاص ایچوندر : اتك اکری ، قلیجك قبضه‌سی ، قلمك اوجی ، حقه‌نك لیقه‌سی کبی . یاظرفیت ایچوندر: یازك ، قیشك ، کوزك ، کوندزك سزی کوردم کبی . یا زائد اولور: سنك ایله کورشدم بونك ایچون چالشدم کبی

مضاف الیه ضمیر متکلم اولدیغی تقدیرده کاف میمه قلب اولنور : بنم کتابم ، بزم کتابمز کبی . کذلك مضاف الیه اسمای اشاره‌دن اولسه مضاف الیه ایله حرف اضافه اراسنده وجوبا نون علاوه اولنور : بونك کتابی ، شونك حقه‌سی ، اونك قلمتراشی ، آنك کاغدی کبی .

—*—

(دن) یا بیان ایچوندر : کوشدن حلقه ، قیامتدن برنشانه کبی ؛ یا ابتداء ایچوندر : استانبولدن دون حرکت ایتدم کبی . یا تبعیض ایچوندر :

بوشکردن تناول بیورکز کبی ، یامبیت ایچوندر :
سزك التفاتکزدن ممنونم کبی ،

« ه » یا انتها ایچوندر : استانبوله کیتدم ، زبده خبرو بردم کبی ، یامبادله ایچوندر خرقه‌یی پالتویه قوناغی یالی‌یه ویردم کبی ،

« قدر » « دك » « دکین » کبی کلمه‌لر های انتهائیه‌یی تعقیب ایتمیه‌جك اولورسه غایت مغیایه داخل اولور یعنی مکتبه کیتدم دنیلدیکی حالده مکتبه دخی کیرلمش اولدیغنه دلالت ایدر ، فقط مکتبه قدر کیتدم ، جمعه کوننه دکین سزی بکلرم دینمه غایت مغیایه داخل اولمز ،

« تا » کلمه‌سی صدر کلامده واقع اولسه کرك ابتدا کرك انتهاده استبعاد معناسنی متضمن اولور تا مکتبه قدر کیتدم ، تا چاملیجه‌دن کلیورم کبی ، بعضاً تقریب ایچون

هم نون علاوه قلنور ، همده ضمیر متکلمده کاف میمه منقلب اولور . بنم ایله بزم ایله سنك ایله سزك ایله شونك بونك ایله کبی .

فقط (ایله) کلمه‌سی ایله اسماء اشارەدن مرکب اولان الفاظ کنائیه بو قاعده‌دن مستثنادر . شویله بویله کبی

مثال

انکشت خطا اوزاتمه اویله
بش بیتنه برنظیره سویله

—

(لی) کلمه‌سی دائما جواب طلب صیغه سنه لاحق اولور . زمان ماضیده دوام واستمرار معناسنی متضمن اولدیغی حالده ابتدا ایچوندر .

استانبوله کیدەلی سزی کورمه‌دم بنده کز سزی کورمیه‌لی بردقیقه راحت یوزینی بولمدم کبی . بعضاً تأکید معنا ایچون (دن) حرفیله (بری) کلمه‌سی علاوه اولنور . سز بورایی تشریف ایده‌لیدنبری

برکره بنده خانه‌یه تنزل بیورمدکزکبی

(این) — فتح لام وکسر یا ایله (لین) کلمه‌سی ظرفیت ایچوندر بنده‌کز گیجه‌لین , صباحلین , اقشاملین ذات عالیکزی کورورم . کبی

—

(ایچون) تعلیل معناسنی افاده ایدر : سزك خاطرکز ایچون بوکتابی یازدم یعنی سزك خاطرکز بوکتابك یازلمسنه علت اولوب او اولمیایدی یازلمزدی

معلوم اولسونکه (ایچون) کلمه‌سی ضمیر یاخود اسم اشاره‌یی تعقیب ایده‌جك اولسه تحسین لفظ ایچون ارهلرینه کاف اضافه داخل اولور و (ایچون) دن (ای) حرفلری تلفظده بلکه کتابتده دخی ساقط اولور سنکچون بونکچون کبی

—

حروف اضافه لفظاً یاتقدیراً معنای فعلی اسمه چکوب اماله ایتدیردکاری جهتله حرف جر اسمیله دخی یاد اولنورلر . ازجمله (استانبوله کیتدم) ترکیبنده‌کی کیتمك فعلی

(استانبول) اسمنه چکوب میل ایتدیرن (ه)
حرفی اولوب بومناسبتله اکا حرف اضافه وحرف جر
اسمی ویرلدیکی مثللو بو زیدك کتابیدر ' زیداودهدر
کبی عبارهلرده مقدر اولان وجود وثبوت فعلنك
معناسنی زیده (ك) ایله (ده) چکوب میل ایتدردیکی
ایچون کندولرینه حرف جر وحرف اضافه نامی ویرلیور

ظرفیت معناسنی افاده ایدن (ده) کلمهسی
ظروف زمانده دائما مقدر اولوب استیعاب واستغراق
زمان قصد اولنمدقجه ذکر اولنمز (بوکون یازدم برکون
کیتدم کبی .
فقط برکیجهده یازدم برکونده کیتدم دینسهیازمقله
کیتمك فعلی کیجهیی کوندزی استیعاب ایتدیکنی
افاده ایدر .

عربجهدن دخی جارومجرور ایله برلکده لسان
عثمانیه برطاقم تعبیرات مخصوصه اخذ اولنهرق

صلنده اولدیغی کبی استعمال اولنور

مثلا استعلا معناسنی افاده ایدن (علی) کلمه‌سی علی قدر الطاقه , علی قدر الامکان ، علی قدر الحاجه، علی العمیاء ، علی الاطلاق , علی الاکثر ، علی السویه اشتکا علی الحکام ، کبی

طاقیله لسان عثمانی‌یه النان تعبیرلرده قوللانلدیغی کبی بعضاً جار ایله مجرور کلمهٔ واحده حکمنه قونیله رق اسم بسیط مقامنده قوللانیلور: له , علیه کبی . زیرا (له) خیر وفائده معناسنی مفید اولان (ل) ایله ضمیر غائبدن (علیه) دخی شر وضرری افاده ایدن (علی) ایله ضمیر غائبدن مرکب ایکن عادتا برکلمهٔ بسیطه کبی برنجیسی خیر وفائده ایکنجیسی شر وضرر معنالرنده استعمال قلنه‌رق هیئتی ایله ترکچه‌نك هم غائب همده مخاطب ضمیرلرینه اضافه اولنور زیدك نه‌لهنه نه علیهنه برشی سویلمدم ، سزك نه‌لهکزده نه علیهکزده شق شفه ایتمدم کبی .

انتها ایچون اولان (الی) ایله (لام) تعلیل (باء) معیت (فاء) ظرفیت دخی بعض تعبیرات

مخصوصه ایله عربجه‌دن لسان عثمانی‌یه الینمشدر :

الی النهایه ، الی الابد ، الی آخر الزمان لاجل المعاونه لاجل التنزه اکالا للفائده ، رعایة للخاطر . بالمناسبه ، بالالتزام ، بالهندسه ، فی الحقیقه کبی . لسان عربدن الوب ترکجه لشدیریلان حروف اضافه من حیث المجموع عنها منها سیله بونلره منحصر اولوب عن اعضا ، من اعضا کبی تعبیرلر ایسه فضولی تکلفلردن عد اولنسه بجادر .

لفظ جلال ایله « و » , « ب » , « ت » حرفلرینك قسمده استعمالی ایسه همان ترکجه لشمش دیمکدر

(دن) معناسنه اولان (از) (ده) معناسنه اولان (در) (ایچون) معناسنه اولان (برای) کلمه‌لری دخی فارسیدن المشلر ایسه ده هر تصادف اولنان یرده قوللانیلیوب محل استعماللری پك محدوددر ازجمله : بوده بیلدیککز طاقه‌ندر ، از قضا تصادف ایتدم ، درسمی ازبر اوقودم ، درحال خبر ویردم ، درعقب سویلدم ،

سوزکزی درخاطر ایتدم ارزاقی درانبار ایت، برای خاطر کیت کبی .

(ازجمله) نك اصلی (ازاین) یاخود (ازان) جمله اولوب کثرت استعمالدن طولایی اسم اشاره حذف اولنمشدر . (ازبر) دخی ترکجه لشدیرلمش اولدیغندن بر کلمهٔ بسیطه کبی کندوسندن فعل اشتقاق اولنور : ازبرلمك کبی . چونکه (بر) کوکس (ازبر) کوکسدن دیمك اولوب ازبر اوقومق صدردن اوقومق دیمك اولدیغی حالده هیئت مجموعه سیله حفظ معناسنه قوللانیلور .

خلاصه لسان عثمانیده استعمال اولنان حروف اضافه نك مجموعی اون طقوز اولوب سکزی ترکجه ایدیسی عربجه ، اوچی فارسیجه در .

—

اضـافهٔ معنویه اوچ قسمدر . زیرا مضاف ایله مضاف الیه اراسنده (کاف) ترکی تقدیر اولنه بیلورسه اضافهٔ اختصاصیه ، (دن) تقدیر اولنه

بیلورسه اضافهٔ بیانیه‌، (ده) تقدیر اولنه‌بیلورسه اضافهٔ ظرفیه‌در . مثلا (چاملیجه صویی) ترکیبنده (لك) (کموش حلقه) سنده (دن) (جامع قندیلی) ترکیبنده (ده) حرفلری تقدیر اولنه‌رق چاملیجه‌نك صویی‌، کموشدن حلقه ‌، جامعده‌یتان قندیل دینه‌بیله‌جکی جهتله برنجیسنه اضافهٔ اختصاصیه ایکنجیسنه اضافهٔ بیانیه اوچنجیسنه اضافهٔ ظرفیه اسمیله یاد اولنور .

شوقدر وارکه اضافهٔ ظرفیه عد اولنان ترکیبلرده کافك تقدیری دخی ممکن اولدیغندن اوکبی یرلرده اضافه معتبرك اعتبارینه تابع اولوب مثلا : کیجه صفاسی جامع قندیلی ترکیبنده مضاف ایله مضاف الیه اراسنده (کاف) تقدیر اولنورسه اضافهٔ اختصاصیه‌، (ده) تقدیر اولنورسه اضافهٔ ظرفیه اولور .

اضافهٔ اختصاصیه ده کافك تلفظی جائز اولورسه اوتقدیرده اضافه زیاده اختصاص ایچون اولور : آت اکری ‌، مرکب سمری کبی . تلفظی جائزدکلسه ادنی ملابسه ایچون اولور . قربان بیرامی ‌، جمعه کونی کبی .

جزئك كله ، حالك محله ، مظروفك ظرفنه ، ظرفك مظروفنه اضافه‌لری اختصاص ایچون اولدیغی کبی مسمانك اسمنه ، مشبه بهك مشبهنه ، اضافه‌لری دخی ادنی ملابسه ایچوندر .

جزئك كله اضافه‌سی : پارمق اوجی ، قیلیچ قبضه‌سی ، طاغ تپه‌سی کبی .

حالك محله اضافه‌سی : کل صویی ، چشمه صویی ، جامع قندیلی ، کیجه صفاسی ، کوندز کوزی کبی .

مظروفك ظرفه اضافه‌سی : تپسی بورکی ، قاوانوس رچلی کبی .

ظرفك مظروفه اضافه‌سی : صو بارداغی ، علاج قدحی ، سوت کاسه‌سی کبی

مسمانك اسمنه اضافه‌سی : رمضان آیی ، قربان بیرامی ، جمعه کونی ، خداوندکار ولایتی ، ایچ ایل سنجاغی ، سید احمد دره‌سی کبی .

مشبه بهك مشبهه اضافه‌سی : کوکل کعبه‌سی قلقان بالغی دیل پنیری کل یناق ، کراس دوداق تخته صقال کبی .

هرنه زمان اضافه‌دن تملیك ، یاتخصیص قصد اولنورسه کافك اظهاری لازم کلور ؛ زیدك کتابی ، چامجه‌نك صویی کبی .

—*—

فائدهٔ مهمه

مقدمهٔ شروع ایتمزدن مصدرك اقسامی بیان ایدلمش اولسه بو فائدهٔ مهمه‌یه بیوك برفائده دها منضم اوله‌جغندن اول امرده اوجهته توجیه خامهٔ بیان ایدلمسی مناسب کورلدی .

معلوم اولسون که ترکجه‌ده من حیث المعنی مصدر اوچ قسمدر : بونلردن بری اصل مصدر ، دیکری حاصل مصدر ، اوبری مصدر نوعیدر .

اصل مصدر صرف حدوثه دلالت ایدوب داٸما (مك) یاخود (مق) ایله نهایتلنور : صورمق ، کورمك کبی

حاصل مصدر ایسه فعلك حدوثندن متولد حال وکیفیتی اکدیرر : بوده ایکی قسمدر :

برنجیسی نهی صیغه‌سیله مشترك اولوب (مه)
حرفیله نهایت بولور : زیدك صورمه‌سی ، عمرك
کولمه‌سی ، حالدك کوزسوزمه‌سی کبی .

فی الحقیقه برز معنی جهتنده مه‌یه دقت ایدلسه
صورمه صورمقدن ، کولمه کولمکدن ، سوزمه
سوزمکدن متولد برحال وکیفیت اولدیغی آکلاشیله‌جغندن
ارتق بوکا مماثل کلمه‌لره حاصل مصدر نامنی ویرمکده
قطعا تردد اولنمز .

حاصل مصدرك ایکنجی قسمی : اقندی ،
صیزندی ، قرندی ، اوزوندی کبی (دی) ایله
منتهی اولوب فقط شهر لساننده دال (ت) کبی تلفظ
اولنقده اولدیغی جهتله بوبرقاچ سنه ظرفنده بونوع کلمه‌لر
کرکی کبی املا بوزندیسنه اوغرامشدر .

شبهه یوقکه : اقندی اقمقدن ، صیزندی صیزمقدن ،
قرندی قیرمقدن ، اوزوندی اوزمکدن ، متولد برحال
وکیفیت ایسه‌ده بعضا وحال وکیفیته متکیف اولان
شیلرده مجازا اطلاق اولنور : طولمه ، سوزمه ، یازمه ،

اقندی ، قرندی کبی .

حاصل مصدرك برنجی قسمی قیاسی ایسه ده ایکنجی قسمی سماعی اولوب استعمالی اهل لسـاندن ایشیدلمکه موقوفدر . مثلا : یازمقدن یازندی، کولمکدن کولندی، صاتمقدن صاتندی کبی کلمه‌لر ایشیدلدیکی جهتله او وجهله استعماللری جائزدکلدر .

شوراسـیده بیلنمك لازمدرکه حاصل مصـدرك ایکنجی قسمی اکثر یتله : قرندی ، درلدی ، صیرندی ، بوزندی کبی تحقیر وتقلیل معناسنی افاده ایدیورسه ده بعضاً اعظـام معناسنی متضمن اولور : کورلدی ، اقندی کبی

حاصل مصدرك یالکز بوایکی صیغه‌سی اولوب ویرکی ، سورکی ، یاپو ، چاتی ، صاپه ، طوتام ، بازی کبی کلمه‌لر شاذ قبیلندندر .

مصدرنوعی دخی ماقبلی مکسورشین ساکنه ایله نهایتلنور : صورش ، وارش، یارش ، کورش کبی . بعضا شاذ اوله‌رق (ش) یرینه (م) قوللانیلور

باقم ، آتم ، چالم ، آلم ، صاتم ، صالقم ، طاقم کبی .

مصدر نوعینك صورت استعمالی فارسیده دخی. ترکجه نك عینی اولوب بنابرین بوطرز افاده نك فارسیدن آلنمش اولمسی ملحوظدر . خلاصه بیان نوعیت ایچون بویله نازك و پارلق برطرز افاده نك بولنشی لسان ترکی ایچون بیوك برمزیتدر . چونکه خواهش ، نمایش ، آرایش ، پرورش ، پرستش ودها بونلره مماثل فارسی تعبیرلری ترکجه نك ایستیش ، کوسترش ، بزه نش ، بسلنش وطانیش کبی لغتلری ایله اودرجه ممتزجدرکه هپ برلسانك سرمایهٔ اختراعی کبی کورینور .

من حیث المعنی بوکبی مصدرلر نظر امعانه آلنسه کندولرنده نوعیت معناسی آپ اچیق کورینه جکنده شبهه یوقدر . بنابرین برهان قاطع ایله اکا پیرو اولنلر طرفندن مصدر نوعیلره حاصل مصدر نامی و برلمسی قلت تدبر اثری اولدیغی میدانه چیقار .

ترکجه ده هربرنوع مصدر ایچون ایری ایری صیغه لر اولوب بنابرین هرلساندن زیاده کمال وضوح

وسلاستله افادهٔ مقصد ممکن ایکن هر نصلسه بو مزیتك دقایقنه واریله‌میوب حاصل مصدر معناسنی افهام ایچون لقاقلر ، لکلکلر کبی بر طاقم مناسبتسز لغتلر لسانه قاتلمش . مثلا صورمه یرنده صورمقلق ، کولمه یرنده کولمکلك قوللانیله‌رق شیوهٔ اناده کولنجه بر حاله کلمشدر .

غالبا بوکا سبب عربی مترجملریدر . زیرا لسان فصیح البیان عربده حاصل مصدرلرك معنالرینی میدانه چیقارمق ایچون مثلا یکمه ویا یکیلك معناسنه اولان (غلبه وغلب) کبی مصدرلر غالبیت ، مغلوبیت کبی اسم فاعل ایله اسم مفعوللرینه یای نسبیه وتای مصدریه الحاقیله تفسیر قلنمقده ، ترکچه ده ایسه وصفلرده حاصل مصدر معناسی (لق) و (لك) حرفلریله تأدیه اولنمقده اولدیغی جهتله حاصل مصدرلر دخی صوفیلق زاهدلك کبی اسم منسوبلره حمل ایدیله‌رك (یکمه) یرینه یکمکلك ، یکیلمه یرینه یکیلمکلك قوللانلمشدر .

بو ایضاحاتدن اکلاشلدیغنه کوره یاء وتای مصدریه یالکز مصدریتی واضح اولان اسملره دخولی ممنوع اولوب

بوقسه صلاح کبی ، تسلیم کبی ، وضع کبی ، جمع کبی ، انس کبی ، وصف کبی معنای وصفیده منقول اولان مصدرلر: حاصل مصدر صیغه سیله افاده لرنده هیچ بر بأس یوقدر .

—

اصل غریبی شودر اسیدرکه عربجه دن النان کلمه لردن حاصل مصدرلری شائبۀ التباسدن قورتارمق ایچون « بالخاصه مباحث فیدده » بردرجه یه قدر مجبوریت وارایکن زمانمز ادباسندن بعضلری کویا مصدری مصدرلك فضیحه سندن قورتلمق فکریله مصادر نسبیه نك استعمالنه شدتله مخالفت کوستردکلری حالده ترکجه ده هیچ مجبوریت ومناسبت یوغیکن یوقاریده دیدیکمز کبی سوزی کولنج برحاله کتیرن مصادر نسبیه نك استعمالی تهالك وانهماك درجه لرینه وارییور .

فی الحقیقه طاقق ، چاقق کبی مصادر صریحه نك حاصللرینی افاده ایچون طاقه ، چاقه صیغه لری وار

ایکن بنده « نازکانه ادا ایله باشکزه چیچك طاقه‌کز ، برده شمسك کبی متهورانه چاقه‌کز هیچ یاقشمیور » یولده تحریر مدعی اولنمیوبده « ... باشکزه چیچك طاقلغکز ، شمسك کبی چاقلغکز ... » لغلغهٔ سامعه خراشیله افهام مدعانك التزامی اغرب غرائبدندر .

شوراسیده بیلنملی‌که عربجه‌دن النان مصادرك هیچ بری حدوث معناسنه قوللانلمیوب یا « مقصد ، نیت ، بنا » کبی وصفیتده یاخود « انتظام ، اجتماع صحت ، علانیت » کبی حاصل مصدریتده استعمال اولنور .

لهذا مصدر ظن اولنان عربی کلمه‌لره یاء و تاء مصدریه‌نك الحاقی هیچ بروقت مصدری مصدرلك قبیلندن اولمیوب بوکا مانع دخی قاعده‌یه مباینت دکل استعمال ادبایه مخالفتدر . بوقسه حاصل مصدر معناسنی ظاهره چیقارمق ایچون الیوم زبانزد اولان یاخود زبانزد اولمیوب فقط اهل فن وادب نظرنده استعمالنه لزوم کوستریلان مصادر نسبیه‌نك

استعمالنه هیچ بر بأس یوقدر .

مدعامزی دها ایضاح ایده‌لم : شبهه یوقکه اخلاق درسی اوقودان بر معلمه کوره « سخاوت ، عداوت عرضیدر ، نه عداوتك عرضیتنده اختلاف ، نه سخاوتك جبلیتنده اعتراض واردر . کذلك فتوت برشیمهٔ علویه ، خست برسجیهٔ سفلیه‌در ؛ نه فتوتك علویتی نه‌ده خستك سفلیتی انکار اولنه بیلور » وادیلرنده تقریر مدعی دها سلیس دها قولای کورنر . اشته بویله‌لکله شمدی تحکما یا کاش عد اولنان مصادر نسبیهٔ مأنوسه‌دن بشقه فنون وادبیات ترقی ایتدکجه اهل فن وادب طرفندن دها نیجه کلمات وحشیه‌نك تهیل وتانیسنه لزوم کوستریله‌جکنده شبهه یوقدر .

واقعا (غرابت) بحثنده بیان اولندیغی اوزره کلماتك ماخذ اشتقاقلریله محل استعماللرینی فرق وتمییز ایتمیانلر بوکبی تصرفاته حق وصلاحیتلری اولمیوب انلره کوره اثرادبایه اقتفادن بشقه اسلم طریق اوله‌مز .

بوقسه مصدر نوعی مقامنده مثلا : براداشدر دیه‌جك
برده حاصل مصدر قوللانوب (بودهجبلیت، خلقیت
اقتضاسیدر) دیانر البته بر زه نارفنده‌یه سلوك ایتمش
اولورلر .

لسان ترکیده دخی اسماء وصفیه‌یی حاصل مصدر
معناسنه نقل ایچون حروف نسبیه‌دن اولان « لق ،
لك » کلەلری قوللانیلور : زاهدلك , صوفیلق ،
کرکینلك , کنجلك ، شهرلیلق , نادانلق کبی .

فارسیدن النان وصفلرده دخی حاصل مصدر ایچون
یاء نسبیه استعمال اولنور : نادانی ، جوانی ,
کرانجانی کبی .   انتهی

امدی : لسان عثمانیده حاصل مصدر ایله مصدر
نوعی فاعللرینه اضافه اولنوب مفعوللری وار ایسه حال
اصلیلری اوزره قالور : سزلك بزه مکتوب کوندرمه‌کز
اثر التفاتدر , افندمزلك بنده‌کزه التفاتنامه یازشی

مستلزم مباعدتدر ، بنم مقصدم سزه عرض صداقتدر ، سزك نيتكز بكا ابراز عداوتدر كبى .

مصدر بناى مفعول اولورسه او وقت نائب فاعلنه اضافه اولنور : بو مكتوبك يازلشندن ممنون اولدم ، بو ايشك كورلمسى سزه محولدر .

عربجه‌دن النان مصدرلر اكثريتله مفعوللرينه اضافه اولنه‌رق فاعللرى حذف اولنور :

بو امرك انفاذى ذات عاليكزه ، بو خدمتك رؤيتى ده بنده‌كزه عائددر كبى .

قاعده ،

مصادر عربيه‌نك اضافه‌دن قطع اولندقلرى تقديرده (ايتمك) مصدرينك علاوه‌سنه محتاج ايسه اضافه قلنملى ، دكلسه اضافه‌دن قطع ايدلمليدر . كذلك مصادر تركيه‌ده برنكتهٔ معنويه بولنمدقجه انلرى دخى اضافه‌سز قوللانمليدر ؛ زيرا بو ايكى جهتى كوزتمك انسجام كلام ايچون باشلجه واسطه‌لردن عد اولنمه سزادر .

فرضا : (بوامرك انفاذی ، بوخدمتك رؤیتی سزه محولدر) ترکیبنده‌کی (انفاذ ، رؤیت کلمه‌لری اضافه‌دن قطع اولنه‌رق ترکیب مذکورك (بوامری انفاذ ایتمك ، بوخدمتی رؤیت ایتمك) قالبنه افراغی مستلزم اطناب اوله‌جغندن اضافه دها مرجح ایسه‌ده (ایتمك) کلمه‌سنك ضم وعلاوه‌سنه محتاج اولمیان عباره‌لرده قطع اضافه دها مستحسندر .

مثلا : (امر عالیلرینی انفاذه حاضرم) جمله‌سی البته (امر عالیلرینك انفاذینه حاضرم جمله‌سندن دها موجز ، دها سلیسدر . کذلك (بوخدمتی کوردیرمك سزه محولدر) فقره‌سی البته بوخدمتك کوردیرلمسی سزه محولدر) فقره‌سندن دها مختصردر

عاکف پاشا مرحومك :

« مجلس سامیلرنده مخاطبات علیا والتفات والای کریمانه‌لری ایله صحیفهٔ عبودیتم رونق یاب بر ومکرمت بیورلمش اولمق حسبیله مصراع

ای عاشق محنت زده بولدقجه بوکارسین

« مدلولنه ماصدق اولمق ایچون تصدیعات « معجزانه ایله افندیمی صیقمغه تادب ایتمش اولدیغمدن « بعض افادات عاجزانه مك تبلیغنه ... افندی قوللرینی توسیط ایلدم » فقراتنده « صیقمه » مصدری اضافه سز قوللانلدیغی کبی « تبلیغ » کلمه سی دخی اضافه دن قطع اولنه رق (بعض افادات عاجزانه می تبلیغه ... (دینمش اولسیدی کلام دها زیاده حسن انسجام بولوردی .

ان شا الله ایجاز بحثنده بوکا دائر معلومات کافیه ویریله جکدر .

قاعدهٔ اخری

عربجه دن النان اسم فاعل واسم مفعوللر اسلوب ترکانه ایله مفعول ونائب فاعللرینه اضافه اولنیورلر ایسه ده ترکجه نك اسم فاعل واسم مفعوللری

فاعل و نائب فاعللرینه اضافه اولنمزلر . مثلا « زیدك قاتلی عمردر ، بكرك مقتولی خالددر » عبارهسی صرف تركجه یه تحویل ایدلمه برنجی فقره ده قطع اضافه ایله « زیدی اولدیران عمردر » دینمك لازم كله جكی كبی ایكنجی فقره یرینه دخی یاشبه فعل یاخود صیغهٔ صله قوللانمق ایجاب ایدر . یعنی « بكرك مقتولی خالددر » فقره سی یرینه (بكرك اولدیرادیكی یاخود بكرك اولدیرلمشی) دینور .

بو ایضاحاتدن اكلاشیله جغی وجه اوزره صله صیغه لری هپ اسم مفعول معنالرینه اولوب كندولرینه مرادف عربیدن الینه اسم مفعول صیغه لری وار ایسه انلرك یرینی طوته بیلور یعنی بنم الدیغم یرینه (بنم مأخوذم) بنم استدیكم یرینه (بنم مطلوبم) دینسه مطلوب حاصل اولور (١)

---

(١) صله صیغه لری مثلا (بنم استدیكم كتاب) تعبیرینی عثمانلیجه ده مستعمل اولان فارسی شیوه سنه تطبیقاً (او كتابی كه بن ایستدم) قالبنه افراغ ایدلسه د من حیث الترکیب (او) اسم

واقعا ماضی صیغه‌سی اوزره بولنان شبه فعللر فاعل ونائب فاعللرینه مضاف اوله‌رق نادر تصادف اولنیورلر ایسه‌ده مستقبل صورتنده بولنان شبه فعللر اضافه خصوصنده فوق العاده برشیوهٔ گستاخانه گوسترییورلر بنم یازه‌جغم مکتوب ، سزك اوقویه‌جغکز کتاب ، زیدك اله‌جغی ، عمرك ویره‌جکی کبی .

بونکله برابر دقتله باقلسه مضاف واقع اولان مستقبل صیغه‌سیله صیغهٔ صله آراسنده گوریله‌جك فرق یالکز اختلاف زماندن عبارت اولدیغی آکلاشیلور . بوقسه اختلاف زمان نظره الا حظه‌یه الخمقسزین معناجه (بنم یازدیغم) ایله (بنم یازه‌جغم) ترکیبلری آراسنده هیچ برفرق یوقدر .

اضافات فارسیه

بوآنه‌قدر ویریلان معلومات یالکز اضافات ترکیه‌یه

موصول (کتاب) انك بدلی (که) حرف رابطه (بن آلدم) جمله‌سی ده صله اولمش اولیورکه بواعتباره نظرا بوکبی ترکیبلرده صیغهٔ صله اطلاق اولنور .

متعلق اولوب حالبوکه لسان عثمانیده شیوهٔ فارسی اوزره اضافه همان ترکجه‌لشمش، بلکه ده اضافات ترکیه دن زیاده رواج بولمش اولدیغندن بوکا دائر بعض ایضاحاتك اعطاسنه لزوم کورلدی .

ایمدی معلوم اولدیغی اوزره لسان ترکیده دائما مضاف مضاف الیهدن صکره کلیورسه‌ده قاعدهٔ فارسیه اوزره امر برعکس اولوب دائما مضاف مقدم، مضاف الیه مؤخردر . مثلا : کتابك خاتمه‌سی دینه‌جك یرده « خاتمهٔ کتاب » دینور؛ همده مضافك اخری مکسور قلنور . فقط مضاف واقع اولان اسم حروف مددن « واو » یاخود « الف » ایله نهایتلنورسه بو حرفلری تغییردن وقایةً او اسمك اخرینه بر یای مکسوره الحاق اولنور . اکرهای رسمیه یاخود یای ساکنه بولنسه بر همزه علاوه قلنور :

بوی کل، هوای بهار، خاتمهٔ کتاب، غازئ شجاعت انتساب کبی . بو جهتله علاوه اولنان بایه یای وقایه نامی ویریله‌جکی کبی ضرورت شعریه

مس ایتدکجه همزهٔ مذکوره دخی یای مکسورهیی استشمام ایده‌جك بر اهنك ایله تلفظ اولنقده اولدیغندن اکا دخی همزهٔ مجتلبه اطلاق اولنور ۰

اضافه‌نك انواعنه گلنجه بودخی صرف ترکجه‌ده اولدیغی کبی تملیك ، اختصاص ، ملابسه ، ادنی ملابسه ، بیانیه ، ظرفیه قسملرینه منقسم اولوب فقط اوله‌رق برده موصوفك صفتنه اضافه قسمی واردر ۰ زیرا شیوهٔ فارسی اوزره دائما موصوفلر صفتلرینه مضاف اولوب سائر اضافه‌لردن انجق معنی قرینه‌سیله فرق و تمییز اولنورلر ۰

مثلا (خانهٔ درویش) تملیك ایچون (شانهٔ زلف ؛ قندیل جوامع ، لیقهٔ دوات) اختصاص ایچون (سرزلف ، گوشهٔ ابرو) ملابسه ایچون (ستارهٔ شب) ادنی ملابسه ایچون اولدیغی کبی (شاهد زور ، شیمهٔ مدحه) دخی اضافهٔ موصوف الی الصفة قبیلندندر ۰

خلاصه شیوهٔ فارسی اوزره جزئك کلنه ، حالك محلنه ،

مظروفك ظرفنه ، مسمانك اسمنه ، موصوفك صفتنه ، مشبهك مشبه بهنه ، مصادر عربيه نك مفعوللرينه ، اسم فاعل واسم مفعوللرك فاعل و مفعول و نائب فاعللرينه اضافه لری سوء استعمال ايدلديكی تقديرده لسان عثمانيجه فوق العاده داعی سلاستدر هله ! ايفای خدمت ، ابراز صداقت ، اظهار حميت ، اجرای عدالت ، اصلاح مفاسد ، اعمار مساجد كبی مصدرلرك مفعوللرينه اضافه سندن حاصل اولان سلاست ، لطافت ، حسن انسجام جای اعتراض اولميوب بو طرز افاده البته برينه كوره (خدمتك) ابرازی كبی طرز افاده لره مرجحدر .

فارسيده برده مشبه بهك مشبهنه اضافه سی واردر لب لعل كبی .

—*—

اضافات عربيه

اضافات عربيه هنوز تركجه شيوب مضاف ايله مضاف اليه عربجه ده اولديغی كبی هيئتيله لسان عثمانی يه النور كريم النسب ، شريف الحسب ، اغر اللقب ، امير المؤ

منين ، امام المسلمين ، كبى شوقدر واركه حرف جردن عارى اولديغى حالده دائما مضاف مرفوع ؛ مضاف اليهك صوك حرفى ساكن اولەرق تلفظ اولنور ؛ حرف جردن عارى اولميوبده معرب اولورسه مضاف مجرور اوقنور على جناح الاستعجال ، من قبل الحق ، بقدر الطاقه ، بحسب اللغه ، كبى . فقط (حيث) كلمەسى ضمه اوزره مبنى اولديغندن حرف جرايله دخى مضموم اوقنور . من حيث المجموع ، من حيث الفصاحه كبى . (حسب) كلمەسى ايسه اكثريا نزع خافض ايله مفتوح قلنور . حسب الاتحاد ، حسب الحميه ، حسب الاخوه ، حسب الفتوه كبى . انتهى

—*—

ايمدى اضافهٔ لفظيەدە ادات اضافەنك متتابعاً تكررى مخل فصاحت اولديغى هربر ذوق سليمك مسلميدر . في الحقيقه « احمد افنديڭ اوغلنك كتابنك بشنجى صحيفه سنك اوچنجى سطرينه باق اوراده ديدكمى بولورسين » كبى كاف اختصاص ايكى اوچ دفعه تكرر ايدن

عباره لرك هجنت و ركاكتنى انكار ايده بيله جك
برذوق سليم بولنمز .

كذلك « كتابنى چارشيده دكانده زيدده آره » كبى
ادات ظرفيت يكديكدينى ولى ايدن عبارهلرك دخى طبعه
عدم ملايمت خصوصنده اولكيدن كيرى قالمز .

بونك كبى بنى ترك ايدوب كيده جكميسين ؟ سؤالنه
« سندن ممنو نيتمدن كيتمك فكرندن صرف نظر ايتدم »
يولده جواب ويرلمسى وياخود شومكتوبى استانبوله
زيده تبليغه همت بيوررميسكز ؟ طرز تمنياتده بولنلمسى
طبايع سليمهنك نهدرجه منفورى اولديغى جاى انكار
دكلدر .

اضافهٔ معنويهده دخى تتابع اضافات مخل فصاحت
ايسهده اضافهٔ لفظيه درجهسنده دكلدر يعنى اضافهٔ
لفظيهده بردفعهجك تكرر كلامك حسن انسجامنى
اخلال ايدر ايسهده اضافهٔ معنويهده اوچى ، دردى
يكديكرينى ولى ايتدكجه سوزك دوز كونلكنه خلل كلمز
فقط « عدليه نظارتى مكتوبى قلمى مميزى ... افنديىه

مراجعت بیورلسون» کبی برچوق اضافه‌لر بری برلرینی ولی ایتمش اولسه‌ اوکبی عباره‌لرك فصاحتنه کیمسه‌ قائل اولەمز بنابرین سوزی هجنت ورکا کتدن قورتارمق ایچون یا اطناب یاخود ایجاز طریقیله طرز افاده‌یی دکیشدیرمك اقتضا ایدر .

ازجمله آنفاً ایراد ایلدیکمز مثالرده طرز افاده‌یی دکیشدیروب

« احمد افندینك اوغلی محمد افندینك کتابنده‌باق دیدیکمی بشنجی صحیفه‌سنده بولورسین . چارشی‌یه کیت ، زیدی بول کتابنی انده آره . سندن ممنونم بونك ایچون کیتمك فکرندن واز کچدم . عدلیه‌نظارتنك مکتوبی قلمی مییزی ... افندی‌یه مراجعت بیورلسون . زید استانبولده در اکا شو مکتوبی تبلیغه همت بیورمیسکز . »

طرز افاده‌یه افراغ ایدلمش اولسه اولکی هجنت ورکاکتلری زائل اولمش اولور .

—

شیوهٔ فارسی اوزره تتابع اضافات مخل فصاحتدر دینلورسه‌ده فارسیده تتابع اضافاتله توالیٔ صفات

براسلوب اوزره جریان ایتمکده اولدیغندن طاتسزلق درجه سنه وارمدقجه بکده مخل فصاحت صاییله مز مثلا :

استاذ فن نظم کتاب براعتم
ارباب دانشه سبق امتحان ویرر
« نفعی »

شعرنده درت اضافه یکدیکرینی ولی ایتمش ایکن ینه ذوق وجدانی یه خلل کتیرمامشدر .

فقط « ای خضراء الدمن بحیه بربوی بدخلق ذمیمکدن اذیت رسان مشام جان اولورسین »

فقره سنده یالکز اوچ اضافه یکدیکرینی ولی ایتمش ایکن عبارهنک اهنکنه ، انسجامنه ، انتظامنه اوقدر بوزغنلق ویرمشدرکه وهلهٔ طباع سلیمه یه کوره بادیٔ نفرت اولور

اوچنجی درس

ضعف تألیف ـ تعقید

ضعف تألیف ـ نظم طبیعینك اقتضاسنه مغایر نهج واسلوب اوزره نسج كلامدن عبارتدر یعنی تأكید كبی حصر كبی شیچ برنكتهٔ معنویه كوزه دلكسزین خبرك مبتداسنه ، فعلك فاعلنه وسائر متعلقاتنه تقدیمی ویاخود معرفه ایكن مفعول صریحك غیر صریحدن ، جملهٔ شرطیه نك جملهٔ جزائیه دن تأخیری ، ذكر اولدیغی حالده مفعول صریحك فعلدن انفصالی ، شرطیهٔ موكده نك شرطیهٔ غیر موكده یرینه یاخود شرطیهٔ غیر موكده نك شرطیهٔ موكده موقعنده استعمالی ودها بونلره مماثل تكلفاتك اختیاری ضعف تألیف دیمكدر اوت آثار منثوره ده بوكبی تكلفات كلیاً مردود ایسه ده اوزان متعارفه یه كوره شیوهٔ لسان تركیده آثار منظومه یه امثالك ویره جك استعداد اولمدیغی جهتله آثار شعریه ده ضعف تألیفدن سالم پك آز اثر بولنه بیلور چونكه بزجه

الیوم متعارف اولان عروض واوزان خاصهٔ لسان فارسینك اهنکنه موافق اولوب ترك بحجمنه کلمز .

فی‌الحقیقه آثار برجسته‌دن ظن اولنان شعرلر بیله دقتله ارانسه آز چوق ضعف تألیف ایله معلول اولدقلری مشاهده اولنور .

مثال

اهل دلدر دیه‌م سینه‌سی صاف اولمیانه
اهل دل بربرینی بیلمامك انصاف دکل

—*—

آهنه اینجنمه کاهی عاشق دیواندنك
نیلسون بیچاره کوردکجه سنی بیتاب اولور

« نفعی »

سیر قیل دود کبود اه اتشبانه‌می
کورمدکسه سودیکم کرسنبله پیوسته کل

« نابی »

بوزول ای امتزاج عنصر چار
اوزول ای عقد عقدهٔ پروین

« فضلی »

دورتده اکر راغبز اماکه جهانده
فهم ایلدك معنی رغبت ندیه درلر

« توجد راغب »

برده اصطلاحات فيه‌ده خلاف قاعده بعض ترکيبات موجود اولوب بونلرك اولوجهله استعمالی ضعف تأليفدن تعداد اولنه بيلور . مثلا (جسم کثير الاضلاع) (شکل کثير الاضلاع) ياخود (شکل ذوالاضلاع الکثيره) ديه‌جك يرده (شکل ذوکثير الاضلع) دينورکه بوده قاعده‌يه بتون بتون مخالفدر . کذلك حد اصغر حداعظم يرينه حد اصغری ، حد اعظمی نك قوللانلمسی بوقبيلدندر .

کلمهٔ واحده حکمنه کچه‌رك لفظ بسيط کبی تصريف ايديلان جمله‌لرك اصلنه ارجاعی دخی برنوع غرابتی متضمن اولديغندن ينه ضعف تأليف صره‌سنه کچر .

مثلا (لاابالی) کلمه‌سی مبالاتسز معناسنه قوللانيله‌رق لاابالیانه لاابالیلك کبی تصريفاتی جاری ايکن

لابيالی وضع راحت بخشه مانعدر خرد
بونده حسرتکش اولور ذوق جنونه هوشلر

« قوجه راغب »

طرزنده استعمالی ضعف تأليفی داعی اولور

تعقید ــ کلامك معنای مراده دلالتی ظاهر اولمامقدر . بوده یاضعف تألیفدن ایلری کلیرکه اکا تعقید لفظی ویاخود اچیقجه برقرینه‌نك فقدانی حسبیله معنای موضوعدن معنای مراده واره بیلمك ایچون برطاقم وسائط بعیده‌یه مراجعتدن تولد ایدیورکه بوکاده تعقید معنوی دیرلر .

برنجی‌یه مثال :

نه ایتدی ایتدیکی تدبیر ضبطی اسکندر
نه‌کوردی کوردیکی دارات شوکتی دارا

« نفعی »

ایکنجی‌یه مثال :

هرکده نشوهٔ صهبا عطاسیدر خاکك
تأدب ایله رخ خاکه جرعه پاش اولمه

———

بهری چرخ اینسه‌ده ایرات مذلت
کیسا بدر ارباب هنر عزتی واردر

« نابی »

هر نقدر اهل فن طرفندن تعقيد بو ايكى سببه اسناد اولنيورسه‌ده ديكر برسبب واركه داعى اولديغى غرابتله برابر معنابى دخى وهلهٔ اكلاشيلمز درجه‌سنه ايصال ايديبور . بوده غرابت بحثنده بيان اولنديغى اوزره كلماتك نابمحل استعمالندن ايلرى كليور .

مثلا : « سيف مسلول شجاعتله عالمى تيترتديلر » يرينه « سل ايتدكلرى سيف شجاعتله » عباره‌سى اقامه ايدلمش اولسه وهلهٔ « سل » نه ديمك اولديغى مستمع شاشه‌لیه‌رق دریای غرابته طالمش اولور . بنابرين كلمات مطنطنه ياننده كنديلرينه مناسب اولميان لغات مبتذلهٔ عاميانه ايرادى دخى ضعف تأليف ديمك اولوب تعقيدى مستلزمدر .

— ☼ (متكلمده فصاحت) ☼ —

متكلمده فصاحت برملكه‌دركه انكله كلام فصيحك تأليفنه مقتدر اولور . ديمك اولوركه برآدم نه قدر كوزل سوزلر ترتيب ايده‌جك اولسه كنديسنده ملكهٔ حسن انسجام بولنمدقچه اكا حقيله فصيح دينه‌مز .

- (بلاغت) -

(بلاغتك تعريفى - كلامده بلاغت - متكلمده بلاغت

بلاغت - مفهوم لغويسنه باقيله‌رق بلاغت ، معناى مرادى تبليغدن عبارت كبى كورينورسه‌ده هركس استطاعه‌سنه كوره بلان ياكاش مضمراتنى افهامه مقتدر اولديغندن بلاغت ايچون ساده‌جه برتبليغ كافى عد اولنه‌مز . بنابرين اصل بلاغت معناى مرادى حسن افاده‌ده مخاطبى شائبهٔ سوء تفهيم وتفهمدن قورتاره‌جق درجه‌ده هدف مقصده‌دن استبعاد ايتمامش اولور .

واقعا تصورات وتأثرات فكريه‌يى تبليغ يولنه كيرنلرجه بردرجه‌يه قدر اقتدار تفهيم موجود ايسه‌ده بعضلرى بواقتدارى كليشى كوزل وقصده مقرون اوليه‌رق قوللانقده وبرطاقى تفكر وتدبر ، محاوره وممارسه‌دن متولد ملكه ومهارتك قوهٔ تأمينيه‌سنه

استناداً اقتدار تبليغيه‌يى استعمال ايتمكده‌دركه برنجى صنف عدادنده بولنانلرك بلاغتلرينه اعتداد يوقدر ·

اشته بو نكته‌يه باقلسه بلاغتك غايت و نتيجه‌سى معناى مرادى حسن افاده‌ده خطادن صاقنمق و كلام بليغى غير بليغدن فرق و تمييز ايتمك اقتدارندن عبارت اولديغى اكلاشيلير. كلامك حسن افاده‌سى دخى مقتضاى حاله مطابقت وعدم مطابقتيله موازنه ايديلور ·

ايمدى بلاغتده اصل نظر ملاحظه‌يه النه‌جق اوچ شئ واردركه بونلردن برى مقام ، برى مخاطب ، واوبرى موضوع بحثدركه مجموعنه مقتضاى حال نامى ويريلير ·

كلامده بلاغت - كلامك فصاحتيله برابر يعنى تكلفدن سالم ، تصنعدن بعيد ، تعقيددن برى ، تأويلدن مستغنى اوله‌رق مقتضاى حاله موافق اولمسيدر ·

متكلمده بلاغت - برملكه‌دركه متكلم انكله كلام بليغك ايرادينه كسب اقتدار ايدر ·

دردنجی درس

فن بلاغتك موضوعی ـ دلالت مطابقه ـ دلالت تضمنیه ـ دلالت التزامیه ـ تقسیم الفاظ ـ الفاظ مترادفه . الفاظ متباینه ـ الفاظ متفقه ـ الفاظ منفرده ـ

فن بلاغت ـ لسان ترکیده مستعمل اولان الفاظ وکلماتك مقتضای حاله مطابق اوله‌رق ترکیب وتألیفندن بحث ایدن برعلمدر .

لفظ بی معنی ، قالب بی روح ، معنای بی لفظ ، روح بی قالب مشابه‌سنده بولندیغی جهتله اول امرده الفاظ ومعانی اراسنده موجود اولان مناسبت وارتباطك بحثنه شروع ایتمك لازم کلیر .

دلالت ـ برلفظك معنایه دلالتی یا وضعیدر : انسان ، اغاج ، میوه کبی ویاخود طبیعیدر : اوکسوریك ، اقسیریق ودها بونلره مماثل احوال طبیعیه‌یه دلالت ایدن اصوات کبی .

طریق تفهیم وتفهمده دلالت طبیعیه هیچ براهمیتی

حائز اولمیوب بنابرین بوکا دائر بحثه کیرشمك
اصل مقصدك حدودی خارجنده‌در ٠

دلالت وضعیه – لفظك معنای موضوعنه تمامی
تمامنه دلالتی دلالت مطابقه ، جزئنه دلالتی دلالت
تضمنیه ، لوازم معنایه دلالتی ، دلالت التزامیه‌در ٠
مثلا اوك ، دیوار ، طام ، طوان و سائر مشتملاتنه
یعنی هیئت مجموعه سنه دلالتی مطابقه ، یالکز دیوار
و یا طوانه دلالتی تضمنی و بیتوتت و اقامته دلالتی
التزامیدر ٠ کذلك طوانك طامه وطامك طوانه
دلالتی التزامیدر چونکه طوانسز طام ، طامسز
طوان تصور اولنه‌مز

تنبیه

اجزای معنانك محدودیتی حسبیله دلالت تضمنیه‌نك
محدودیتی لازم کلیرسه‌ده لوازم معنانك عدم محدودیت
ومضبوطیتنه مبنی دلالت التزامیه نامحدود در ٠
شوقدر وارکه لوازم معنادن هرهانکیسی زیاده

مشهور ایسه انك مراد اولنمسی بلاغتجه دها زیاده یاقیشیق الیر . مثلا : ارسلاندن وهلة شجاعت ، جرئت ؛ وحماردن حماقت وبلاهت متبادر خاطر اولدیغی حالده برنجیدن چرکینلك وخرچینلق وایکنجیدن حلم وتأنی واغیرباشلیلق کبی لوازم بعیده‌نك مراد ایدلمسی بین البلغا ممدوح صایلمز .

تقسیم الفاظ — الفاظ ایله معانی اراسنده نسبت ارادق بعضا لفظك یالکز برمعنایه وبعضا برقاچ معنایه دلالت ایتدیکنی ؛ کذلك برقاچ لفظك یالکز برمعنایه یاخود بری برلرینه متقارب ویاغیر متقارب معنالره شامل اولدیغنی بولورز .

بو اعتباره نظراً الفاظ دخی درت قسمه ایریله‌رق برنجیسنه الفاظ مترادفه ایکنجیسنه الفاظ متباینه اوچنجیسنه الفاظ متفقه ، دردنجیسنه الفاظ منفرده نامنی ویررز .

الفاظ مترادفه — برقاچ لفظك برمعنایه دلالتی « ترادف » اولفظلرده « مترادف » دینور . انسان

بشر ، ادم کبی .

الفاظ متباينه ـ هر بری بشقه بشقه معنالره دلالت ایدن لفظره « متباین » اطلاق اولنور انسان ، کتاب ، قلم ، حقه کبی .

الفاظ متباينه اراسنده بعضا برنوع مشاكلهٔ لفظیه بولنور . بو مشاکله معنایه تابع ایسه اوقبیلدن اولان لفظلره « الفاظ مشتقه » دینور . یازان ، یازیجی ، عالم ، معلوم کبی . تابع دکلسه « الفاظ متجانسه » اسمیله یاد اولنور بشر ، بشر ، رجل ، رجل ، دکش ، دکك کبی

اخطار

الفاظ مترادفه ایله متباینه اراسنده بعضا التباس حاصل اولور یعنی برلفظ برمعنایه و دیکر برلفظ دخی ایر یجه بر وصفك علاوه سیله ینه اومعنایه دلالت ایدرك تعمیق ذهن اولنمقسزین ایکیسی مرادف ظن اولنور . ازجمله : عبور ومرور ، سیف وحسام لفظری بری برلرینه مرادف عد ایدلدکاری حالده لغتلرك اصلی

تحری قلمندقده « مرور » مطلقا « کچمك »
« عبور » ایسه « صودن کچمك » « سیف »
« مطلقا قلیج » حسام ایسه « کسکین قلیج »
دیمك اولدیغی اکلاشیلیر .

اصولیوندن بعضلری برلسانده الفاظ مترادفه نك
وجودینی کلیاً انکار ایدرك انسان ایله بشر کبی مترادف
ظن اولنانلرك صفتجه متباین اولدقلرینه ذاهب اولیورلر
بعضلری یالکز اصطلاحات قانونیه ده الفاظ مترادفه نك
عدم وجودینی التزام ایدیورلر .

الفاظ متفقه — هر بری برقاچ معنایه دلالت ایدن
لفظلره الفاظ متفقه اطلاق اولنور . الفاظ متفقه دخی
ایکی قسمدر : برنجیسی الفاظ متشابهه ایکنجیسی الفاظ
متشارکه در .

زیرا الفاظ متفقه نك دلالت ایتدکاری معنالردن بری
یا برقاچی اذاسنه موضوع اولوبده صکره دن مشابهت
یاخود دیکر برمناسبتله اوبر معناره اطلاق اولنورسه

اومقوله لفظلره الفاظ متشابهه دیرلر . انسانك ادم وادم صورتنه دلالتی کبی .

اکر لفظك دلالت ایتدیکی معنالر بحسب الوضع هپ مساوی ایسه اومثللو لفظلره الفاظ متشارکه اطلاق اولنور « کوز » لفظنك صوقیناغنه ' ترازی کوزینه ' دلیکه ' « چرخ » ك دخی کوکه ' واپور چرخنه ' بلکیجی چرخنه ' « بوغاز »ك دخی انسان بوغازینه' دکز بوغازینه ' ایکی طاغ ارامنده اولان کچیده دلالتی کبی .

ایمدی الفاظ متشابهه ده وجه تشابه یامادیدر «باش» لفظینك بحسب الوضع انسان باشنه ومن حیث التشابه لخنه یه ' صوغانه ' ودها بونلره مماثل شیلره دلالتی کبی . یاخود معنویدر : باشك رأس مأموریتده بولنان ادملره اطلاقی کبی .

بین المعانی مشابهت یاتامدر : انسان ایله ایینه ده عکسی کبی . یاخود ناقصدر : کلب ایله کلب جبار کبی . صور کواکبك اسملری هپ بوقبیلدندر .

تشابه بعض کره برنوع اشتراکدن ایلری کلیور . بو اشتراکده یاعلت فاعلیه‌ده‌در « طبی » کلمه‌سنك کتاب وعلاجه اطلاقی کبی ویاعلت صوریه‌ده‌در چرخك واپور چرخنه ماکنه چرخنه اطلاقی کبی یاخود علت مادیه‌ده‌در « لبنی » تعبیرینك یوغورت ، پنیر ، یاغ ، قایمق « یوکلی » تعبیرینك فانیله ، چوخه ، الپاق ودها بونلره مماثل منسوجاته دلالتی کبی یاخود علت غائیه‌ده‌در غدایه ، البسه‌یه ، نظافته ودها بوکبی شیلره « صحی » لفظنك اطلاقی کبی .

—

الفاظ متفقه ، متشابهه ومتشارکه اعتباریله ایکی یه منقسم اولدیغی کبی الفاظ متشابهه دخی باشلیجه ایکی صنفه ایریلیر .

برنجی صنف معنای اصلی اساس اتخاذ قلنه‌رق برمناسبت ویامشابهت ملاحظه‌سنه مبنی شبهنه دخی اطلاق اولنورکه اصلنه دلالتی « دلالت حقیقیه » شبهنه

دلالتی « دلالت مجازیه » در حقیقتدن مجازه عدول ایسه یا کلامده بلاغت یاخود معناده مبالغه قصد اولنور . نوردن علم ، ظلمتدن جهل ، یاخود « فردن » ضیای شمس ، نور باصره ، نور بصیرت مراد اولنمسی کبی .

معنای اصلی اساس اتخاذ ایدلدیکی حالده لفظک شبهنه اطلاقندن مقصد اظهار مشابهت ایسه یکیت ادمه ارسلان ، کوزل یوزلی یه آی اطلاقی کبی اکا تشبیه وتمثیل اطلاق اولنور . مقصد اظهار مشابهت اولمیوب شبهنه دلالتی دخی اصالت حسبیله در کبی کوسترلمیورسه اکا استعاره دیرلر . میزان ، عقرب ، قوس ودها بونلره مماثل الفاظک صور کواکبه دلالتی کبی

ازجمله نابی مرحومک زیرده مندرج قطعهٔ تاریخیه ده ذکر ایلدیکی ارسلان وقاره قولاق تعبیرلری اظهار مشابهت مقصدینه مستند اولمدیغی جهتله بونلره استعاره نامی ویریلور .

— قطعه —

والی قدس اولان ارسلان پاشا معزول اولوب

منصبی قاره قولاق پاشایه اوندقده انك
هاتف غیب دیدی خنده کنان تاریخك
کلدی الدی کدیکك قاره قولاق ارسلانك

اسماء متشابهه نك ایکنجی صنفی که انده معنای اصلی اساس اتخاذ قلنمیه جقدر اوچه منقسمدر . زیرا لفظ متشابهك معنای اصلیده استعمالی متعارف ایکن اصلی نظر ملاحظه یه النقسزین یاعلی سبیل التساوی و یاخود علی طریق الترجیح شبیهنه اطلاق اولنور که برنجیسنه نقل مجرد ، ایکنجیسنه نقل متعارف دینور .

نقل متعارف دخی یا جهور ناسك توافق وتراضیسیله حاصل اولور و یاخود اهل صناعت طرفندن انتخاب وترجیح ایدیلور . جهور ناسك توافق وتراضیسیله اولورسه اکا « عرف عام » یاخود « تعارف » واهل صناعتك انتخاب وترجیحیله اولورسه اکا « عرف خاص » یاخود « اصطلاح » اطلاق اولنور .
نقل مجرد ایچون مثال : آی یان صاغ ، صول کبی زیرا الفاظ مذکوره هم معنای موضوعلری بنه همده

جهات ومدت معلومه یه منحصراً و یا دلالت ایدیورلر .

عرف عامه مثال : مسافر ، مغلق ، روزكار ، مركب ، دارالشفا كبی . زیرا بو اسملر معنای موضوعلری یرینه دلالت ایتمكله برابر توافق و تراضیٔ عمومی یه مستنداً « مركب » حیوان معهوده ، « دار الشفا » دارالمجانین ، « مغلق » قپالی سوز ، « مسافر » مهمان « روزكار » متموج هوا معنالرنده استعمال اولنورلر .

اصطلاحه مثال : غائب ، حاضر ، قدیم ، حادث كبی زیرا غائبك معنای لغویسی كوزدن نهان اولاندن حاضرك معناسی دخی حضورده بولناندن عبارت ایكن نحویون ایله معانیون اصطلاحنجه ایستر كوزه كورنسون ایستر كورنمسون ، ایستر مجلسده حاضر بولنسون بولنمسون حاضر كندوسنه توجیهٔ خطاب اولنانه ، غائب ده مخاطبك بشقه‌سنه اطلاق اولنور . قدیم دخی اسكی ، حادث یكی دیمك ایسه ده فلاسفه اصطلاحنجه « قدیم » وجودینه ابتدا اولمیانه « حادث » عدم ایله مسبوق اولانه دینور

استطراد

اصولیوندن بعضلری الفاظ مشترکه‌نك وجودینی دخی انکار ایدیورلر . مشترك ظن اولنانلرك كافه‌سی عند التدقیق یا الفاظ متشابهه ، یا متواطئه‌دن اولدیغی میدانه چیقار ادعاسنده بولنیورلر ، مثلا : « کوز » ك باصره‌یه دلالتی حقیقت واو بر معنالرینه دلالتی مشابهت طریقیله اولدیغنه ذاهب اولیورلر . کذلك بر عباره‌ده الفاظ مشترکه‌نك بر سوو یاپیشده ایکی معناسنه اطلاق اولنه بیلوب بیلنمیه‌جکنده اختلاف واریسه‌ده مقتضای حال مساعد اولدیغی تقدیرده اطلاقنده بأس یوقدر ازجمله : نفعینك

یارهٔ الماسدر سنك فسانی بلر اول
چرخه چکمه بر دخی شمشیر والا کوهری

بیتنده‌کی چرخ هم بیلکیجی چرخنه همده افلاکه ، چکمه دخی هم بیله مکه همده قلیج چکمکده حمل ایدیله بیلور .

هله منفی اوله‌رق الفاظ متفقه‌نك برسوو یاپیشده

حاوی اولدقلری معنالرینه حمل ایدلمسی هیچ برمناسبتسزلك دعوت ایده‌مز . مثلا فلان ادمك الی یتشمز دنیلسه هم حقیقت حالده الی یتشمامکه ، همده اقتدارسزلغنه حمل ایدیله بیلیر بونده برمحذور تصور اولنمز .

الفاظ منفرده — یالکز برمعنایه دلالت ایدن لفظلره « الفاظ منفرده » اطلاق اولنور . لفظ منفردك دلالت ایتدیکی معنی یابرشخصه منحصردر یا دکلدر منحصر ایسه اوده یابحسب الوضعدر اعلام اشخاص کبی . یاخود بحسب الارادهدر . مضمرات ، موصولات ، اسماء اشارات کبی .

ایمدی معنی برشخصه منحصر اولمیوبده اشخاص کثیره‌یه شمولنده دخی اولویت واولیت ملاحظه‌لری یوغیسه انلره الفاظ متواطئه اطلاق اولنور . وارسه انلره اسماء مشککه دینور . مثلا :

« انسان » لك مفهومی زید ، عمر ، بکر ، خالد ، زینب وفاطمه‌یه بلا ترجیح شامل ایسه‌ده « موجود » لك

مفهومی قدیم ، حادث ، جوهر ، عرض و « بیاض »
لك مفهومی قار ، پاموق ، سود وبونلره مماثل آق شیلره
مساوات اوزره شمولاری اولمیوب ضعف وشدت ،
اولویّت واوّلیت ملاحظه‌لری وهلهٔ خاطره کله جکندن
برنجی قسمده بولنانلره الفاظ متواطئه وایکنجی
قسمده اولنانلره الفاظ مشککه دینور .

خاطره

بعضا الفاظ متواطئه ایله الفاظ متشارکه اراسنده اشتباه
والتباس حاصل اولور ایسه‌ده اختلاف اعتبارات
نظر دقته النسه قولایلقله دفع التباس ایدلمش اولور .
مثلا : « سرت » کلمه‌سی طاش ، تونون ، بیبر ،
آدم حقنده استعمال اولندیغی حالده دیکر برلسانله موازنه
ایدلسه طاش حقنده « صلب » تونون ، بیبر
حقنده « حریف » ادم حقنده « حدید » یاخود
« غضوب » تعبیرلرینی بولور وبوواسطه ایله کلمهٔ
مذکوره‌نك الفاظ متواطئه‌دن اولمیوب الفاظ متشارکه‌دن
اولدیغنی اکلارز ؛ یاخود شامل اولدیغی معنالرك

اضد ادینه باقه رق هپسنك ضدی برایسه الفاظ متواطئه دن، بردکلمه الفاظ متشارکه دن اولدیغنه حکم ایدرز . مثلا : قوتك دلالت ایتدیکی معنالردن برینك ضدی « ضعف » واو برینك ضدی « فعل » اولدیغی جهتله الفاظ متشارکه دن معدود اولور .

تذییل

الفاظ منفرده افرادندن هر هانکیسنك مدلولی قابل لمس ورؤیت ایسه اکا اسم « عین » یاخود اسم « ذات » اطلاق اولنور . طاش ، الما ، انسان ، آت کبی . بالعکس مدلولی قابل لمس ورؤیت دکلسه اکا اسم « معنی » و یاخود «عرض» دینور . قوقو ، سس ، طاتلیلق ، الم ، مسرت کبی .

کذلك اواسم که هم عین ، هم معنایه دلالت ایدر اکا «وصف» اطلاق اولنور . اوزون ، قیصه ، یازان ، یازیجی ، کوزل ، چرکین کبی . اکر یالکز عین یاخود معنایه دلالت ایدرسه اکا اسم « جامد »

نامی ویریلور . جان ، روح ، فکر ، خیال ، طاش ، طوپراق ، اغاج کبی .

اسم معنا دخی کم ، کیف ، این ، متی ، وضع ، ملك ، اضافه ، فعل ، انفعال کبی طقوز مقوله یه منقسم اولیورسه ده اسم عین یالکز برمقوله یه منحصر اولوب اکا « جوهر » دیرلر .

بشنجی درس

— تراکیب الفاظ —

ترکیب تعدادی – ترکیب تضمنی – ترکیب اتباعی – ترکیب تقییدی – ترکیب مزجی – ترکیب اسنادی

طرق محاوره ده استعمال اولنان الفاظ مرکبه نك اقسامی التی یه منحصردر .

« ترکیب تعدادی — » . بر ، ایکی ، اوچ ؛ زید ، عمر ، بکر ، خالدکبی .

« ترکیب تضمنی — » حروف معانیدن بر و یا برقاچنی متضمن اولان ترکیبدر .

کیجه کوندوز ، اقشام صباح ، الیش و یریش ، بنك بنك ، کل کل ، پیاپی ، لبالب ، رنکارنك ، پنبه پنبه ، کورر کورمز ، آلور آلمز کبی .

ادبادن بعضلری تراکیب تضمنیه یی مشر بلرینه کوره تصریف وتصرف دخی ایده بیلیورلرمثال :

گلستان کورمدك کل فوقدق اما رخك ديدن
کل اندر کل گلستان کلکلستان اولديغين کوردك

« نديم »

اعداد مرکبه هپ تراکیب تضمنیه دن معدود ایسه ده اوچ بیك ، درت بیك ، ایکیوز بیك ترکیبلرنده اولدیغی کبی عددلرك ایکنجیسی معدود اعتبار ایدلدیکی تقدیرده ترکیب تعدادی سلکندن چیقه‌رق ترکیب تقییدی عدادینه داخل اولمش اولور ․

—

ترکیب اتباعی — ایکی جزؤدن مرکب ایسه ده برینك باشلو باشنه هیچ برمعناسی اولمیوب دائما اوبرینه تبعا ذکر وایراد اولور ․

سیم سیاه ، قاپ قاره ، بم بیاض ، قپ قرمزی ، بوم بوش ، طوپ طولی ، قوپ قوری ، صیم صیقی ، چرچبلاق ، چپه چویره ، فرطولابی کبی ․

بونوع ترکیبلر دائما تأکید معناسنی متضمن اولوب معناده مبالغه قصد اولنمدقجه استعمال اولنمز ․ بعضا شاذاوله‌رق ایکی جزؤدن هیچ بری منفردا برمعنایه

دلالت ایمز جاس جاولاق کبی ·

—*—

ترکیب اضافی ـ مضاف ایله مضاف الیهدن مرکبدر · زیدك کتابی ' کل باغچه‌سی ' شکرشربتی کبی · اضافه‌نك انواعی تتابع اضافات بحثنده تفصیلا بیان اولندیغی جهتله بوراده تکرارینه لزوم کورنمدی ·

ترکیب تقییدی ـ بوده صفت ایله موصوف ' صله ایله موصول ' حال ایله ذوالحالدن عبارتدر · جملهٔ شرطیه دخی جزایه قید واقع اولدیغی جهتله اودخی ترکیبات تقییدیه‌یه داخلدر ·

برنجی یه مثال : کوزل ادم ' هنرلی ذات ' چالشقان چوجق ·

ایکنجی یه مثال : سنك و یردیکك کتاب ' بنم یازدیغم مکتوب ' اوکتابی که بن الدم ' مکتوبی یازان ادم ·

اوچنجی یه مثال : زید کوله‌رك کلدی ' اغلیه‌رق کتدی

ترکیب مزجی – بوده کلمه‌لرك مزج وترکیبندن برطبیعت ثانیه‌نك تولدیله صورت‌پذیر اولور . محمدعلی ، بشکطاش ، بعلبك ، حضرموت کبی . بومثللی تراکیب مزجیه‌نك محاورات بلیغانه‌ده اهمیتی یوغیسه‌ده قاعدهٔ فارسیه اوزره الّتی نوع ترکیب مزجی واردرکه شیوهٔ افاده‌یه حسن انسجام ویرمك ایچون هربری بر واسطهٔ مستقله عدایدلمه‌سزادر .

علی‌الخصوص بویله برمزج وترکیبدن تولدایدن تأکید حکم وتقویهٔ معنا بشقه برصورتله میسراوله‌من .

برنجی – وضع ذاتیلرینه خلل کلمکسزین صفتی موصوفدن قطع ایله بری برلرینه مزج وترکیبی ! :

دل‌آزرده ، دامن الوده کبی . بوترکیبده جزؤ اول اسم عین جزؤثانی وصف اوله جقدر .

ایکنجی – صفت وموصوفی بری برلرندن قطع ایله وضعلرینك تبدیلی : شیرین لب ، سیمین تن ، آتشین رخسار ، کبی بوترکیبده جزؤ اولك وصف جزؤ ثانینك اسم جامد اولمسی شرطدر .

اوچنجی ـ مشبه ایله مشبه بهدن الات وروابط تشبیهیه یی حذفله مشبهك تأخیری : کلعذار ، اتش رخسار ، عنبربو ، بنفشه مو ، کلبدن ، سیم تن ، کبك رفتار ، طوطی منقار کبی . بو ترکیبده طرفینك ایکیسی اسم جامد اوله جق .

دردنجیسی ـ مضاف ایله مضاف الیهك وضعی دکیشدیرلمکسزین بری برلرینه ترکیبی : غنچه کل ، جامه خواب ، سرعسکر کبی :

بشنجیسی ـ مضاف ایله مضاف الیهك وضعلرینی دکشدیروب بری برلرینه تألیفی . سپه سالار ، قافله سالار ، شبنم ، کل غنچه کبی . بوصولك ایکی ترکیبدن دائما اسم نوع حاصل اولور .

التنجیسی مفعولنه مضاف اولان اسم فاعل صیغه سی حروف فاعلیتدن تجرید ومضاف ایله مضاف الیهك وضعلری تبدیل قلنه رق بری برلرینه ترکیبی : دلکشا ، دلربا ، روح افزا ، حرف انداز ، صورت پذیر ، سردار ، کبی . زیرا بو ترکیبلرك اصللری

کشاینده‌ٔ دل ، ربایندهٔ دل ، افزایندهٔ روح .
اندا زندهٔ حرف ، پذیرندهٔ صورت ، دارندهٔ سر ،
اولوب انفاً دیدیکمز کبی مضاف حروف فاعلیتدن
تجرید ومضاف الیه تقدیم قلنه‌رق تأکید حکم وتخصیص
معنی ایچون یکدیکرینه مزج وترکیب ایدلمشدر .

ترکیب اسنادی — ترکیب اسنادی نسبت تامه‌یه
شمولی اولان ترکیبدر . بوکبی ترکیبلره نحویون
ایله معانیون « کلام وجمله » منطقیون « قضیه »
دیرلر . نسبت تامه ایسه متکلمك سکوتی جائز
اوله‌جق وجهله اجزای کلامك کرك سلباً ، کرك ایجاباً
بری برلرینه تعلق وارتباطندن عبارتدر . بو تعلق وارتباط
ایسه متکلمك دوشونمش اولدیغی برامر معنویدر . مثلا :
« زید کاتبدر » دینه جك اولسه اولا زید ثانیاً کتابت
ثالثاً زید ایله کتابت اراسنده اولان تعلق ومناسبت
دوشونیلور . ایکنجینك مفهومی برنجیده بولنوب

بولنمدیغی قوۂ مفکره ده مقایسه قلنه رق بولنسه « زید کاتبدر » بولنمزسه « زید کاتب دکلدر » حکمی ویریلور . قبل الحکم خاطرده دوران ایدن نسبته « نسبت بین بین » اطلاق اولنورکه تراکیب تقییدیه واضافیه ده کی نسبت بوقبیلدندر .

بو ایضاحاته نظراً حکم ، اسناد ، نسبت تامه الفاظ مترادفه دن معدوددر .

ایمدی متکلمك ویردیکی حکم ایچون ذهن خارجنده برقارشولق وار ایسه اکا خبر و جملۂ خبریه یوغیسه اکا انشائیه نامی ویریلور .

نسبت دیدیکمز امر معنوینك خارجه یعنی نفس الامره مطابقت وعدم مطابقتی حسبیله جملۂ خبریه ایکی یه منقسم اولوب خارجه مطابق نسبت تامه یی شامل اولان جمله یه « جملۂ صادقه » ، وخبر ویرنلره « صادق » خارجه غیر مطابق نسبتی شامل اولان جمله یه « جملۂ کاذبه » و خبر ویرنلره « کاذب » اطلاق اولنور .

بوملاحظه یه نظراً صدق وکذب هم کلام همده متکلمك

اوصافندن ایسه ده برادم وجدان واعتقادینه مغایر
وفقط نفس الامره مطابق برسوز سویلیه جك اولسه
سویلنیلان سوزه « کرچك » واعتقادینه مغایر
حکم ویرمش اولدیغندن سویلیانه « یلانجی » دیمك
اقتضا ایدر . بالعکس برآدم وجدان واعتقادینه موافق
وفقط نفس الامره مباین سوز سویلیه جك اولسه
سویلنیلانه « یلان » سویلیانه « کرچك » دیمك
لازم کلیر یعنی کلام ومتکلمك صدق وکذبی اعتبارات
مختلفه یه مستند اولوب کلامك صدقی ، واقعه موافقتی
ومتکلمك صدقی ، سویلدیکی کلامك اعتقادینه موافقتی
حسبیله نظر اعتباره النورکه « یلانی یوق » یا کاشی
وار » تعبیری بوفکردن منبعثدر .

رابطهٔ نسبیه

رابطهٔ نسبیه ایکی قسمدر بری زمانیه دیکری
غیر زمانیه در .

رابطهٔ زمانیه ' برزمان مخصوصه دلالت ایتمکله برابر ایکی شی ارامسنده اولان نسبته دلالت ایدر . بوده منحصراً افعاللر ایله شبه فعللرك اخرینه الحاق ایدر .

رابطهٔ زمانیه ' ماضیٔ مجزومك غائبنده « دی » نفس متکلمنده « دم » متکلم مع الغیرده « دك » یاخود « دق » مفرد مخاطبنده « ك » ترکی ' جمع مخاطبنده « ك » ترکی ایله « ز » حرفلرندن عبارتدر : یازدی یازدم ' یازدق . یازدك ' یازدکز کبی .

رابطهٔ زمانیه ' ماضیٔ غیر مجزومك غائبنده « مش » دن عبارت اولوب متکلمده « م » متکلم مع الغیرده « ك » یاخود « ق » یاخود « ز » مفرد مخاطبده « س » مکسوره ایله « ك » ترکی ' جمع مخاطبده (س ك ز) علاوه اولنور . یازمش ' یازمشم ' یازمشك ' یازمشز ' یازمشسك ' یازمشسکز .

رابطهٔ زمانیه ' حالك غائبنده « یور » دن عبارت اولوب متکلمده « م » متکلم مع الغیرده « ز » مفرد مخاطبده « س » مکسوره ایله « ك » ترکی جمع

مخاطبده « س لـ ز » علاوه اولنور .
يازيور ؛ يازيورم ، يازيورز ، يازيورسك ، يازيورسكز .

رابطهٔ زمانيه ، فعل استقبالك غائبنده « جك » ياخود « جق » دن عبارت اولوب فعل حالده اولديغى كبى بونده دخى متكلمده « م » متكلم مع الغيرده « ز » مفرد مخاطبده « س لـ » جمع مخاطبده « س لـ ز » علاوه اولنو . يازه جق ، يازه جغم يازه جغز ، يازه جقسك ؛ يازه جقسكز .

رابطهٔ زمانيه ، فعل مضارعك غائبنده يالكز بر « ر » دن عبارت اولوب بونده دخى متكلمده « م » متكلم مع الغيرده « ز » مفرد مخاطبده « س لـ » جمع مخاطبده « لـ ز » علاوه اولنور . يازر يازرم ، يازارز ، يازارسك ، يازارسكز .

كذلك رابطهٔ زمانيه بحسب المعنى يابسيطدر بوقاريده ايراد ايلديكمز مثالرده اولديغى كبى . ياخود مركبدر يازدي ايدى ، يازمش ايدى ، يازه جق ايدى ،

یازیورایدی ، یازرایدی کبی .

رابطهٔ غیرزمانیه نسبت تامهٔ خبریه‌ده « در » کلمه‌سنه منحصردر . زیدکاتبدر ، بوافندی چالشقاندرکبی .
ترکیب تقییدینك اضافه قسمنده رابطهٔ غیرزمانیه غائبده « ی » متکلمده « م » متکلم مع‌الغیرده « مز » مفرد مخاطبده « ك » ترکی جمع مخاطبده « کز » حرفلرندن عبارتدر . زیدك کتابی ، بنم کتابم ، سنك کتابك ؛ سزك کتابکز ، بزم کتابمزکبی .
فقط صیغهٔ صله یاخود شبه فعللر مضاف واقع اولدیغی تقدیرده اوزمان فعللرده اولدیغی کبی رابطهٔ زمانیه قوللانیلور .

زیدك یازدیغی ، بنم یازدیغم ، سزك یازدیغکز ، سنك یازدیغك ، بزم یازدیغمز . زیدك یازه جغی ، بنم یازه جغم ، سنك یازه جغك ، بزم یازه جغمز ، سزك یازه جغکز کبی .

شیوهٔ فارسی اوزره جملهٔ اسمیه صله واقع اولدیغی

تقدیرده بونده دخی رابطهٔ غیرزمانیه قوللانیلور :

او کتاب که سنده در او باغچه که سنکدر .

اوماهیلر که دریا ایچره‌در دریائی بیلرلر

فقط حال ایله ذی الحالی ، صفت ایله موصوفی یکدیکرلرینه ربط ایچون رابطهٔ نسبیه‌یه احتیاج یوقدر .

بعضا تأکید حکم ایچون ماضیٔ غیرمجزوم ایله فعل استقبالده رابطهٔ زمانیه‌یه رابطهٔ غیرزمانیه التحاق ایدر زید یازمشدر ، خالد یازه جقدر کبی . کذلك تأکید حکم ایچون فعل تحضیض اخرینه رابطهٔ غیرزمانیه التحاق ایدر : یازملیدر ، صورملیدر ، کیتملیدر کبی .

بوآنه قدر و یریلان ایضاحاتدن اکلاشیله جغی وجه اوزره ترکیب اسنادینك اجزای لفظیه‌سی اوچدن یعنی مسند ، مسند الیه ، ایله اسناده دلالت ایدن رابطه دن عبارت ایسه ده اجزای معنویه سی درده بالغ اولور اوده مسند ، مسندالیه ، نسبت بین بین ، اسناددر .

انشائياتده بعضاً كلام لفظاً بر كلمهٔ بسيطه‌دن عبارت قاليور . ياز ، يازمه كبى .

ضرورت شعر ايچون بعضاً رابطهٔ غير زمانيه حذف اولنورسه ده رابطهٔ زمانيه كلمه‌دن جزؤ اولمق اعتباريله هيچ بر بهانه ايله حذفى جائز دكلدر .

هر اضطرابك اخرى آسايش اولديغى
ظاهر مآل زلزلهٔ كاهواره‌دن
« منيف »

—*—

التنجی درس

ارکان کلام

امر – نهی – تحضیض – ردع وتحذیر – تمنی

ارکان کلام درده منقسم اولوب برنجیسی خبر، ایکنجیسی طلب، اوچنجیسی استخبار، دردنجیسی تعجب واستغرابدر .

زیرا کلامك حاوی اولدیغی حکم ایچون ذهن خارجنده بر قارشولق وارایسه اوکبی کلاملره خبر یوغیسه انشا اطلاق اولنور .

کلام انشائینك ایرادندن مراد دخی بر حکمك وقوع ویاعدم وقوعنی استفسار ایسه اکا استفهام واستخبار، مقصد اظهار تعجب ایسه اکا تعجب واستغراب دینور .

موجود اولمیان برشیئی استمك ایسه اکا طلب نامی ویریلور . طلب دخی امر، نهی، ندا، تمنی کبی قسملره ایریلور .

امر — موجود اولمیان برشیئك وقوعنی صیغهٔ مخصوصه‌سیله طلب ایتمکدر . یاز ، یازسون کبی . بو طلبده نه علو شرطدر ، نه ده استعلا .

امر یکرمی بر معنایه کلیر :

۱ وجوب ایچوندر : نماز قیلکز ، اوروج طوتکز ، مأموریتکزده صداقت ، استقامت کوزه دکز .

۲ ندب ایچوندر : ابدست الور ایکن استنشاق ایدکز ، قومشوکزه هر بر خیرلو ایشده معاونت کوسترکز .

۳ اباحه ایچوندر : مثلا آو اتینك نوب یتمیه جکی استفتا اولندقده ککلك ، قره جه ودها بونلره مماثل ذات الانیاب وذات المخلب اولمیان آو انلربنی اکل ایدکز دیو صیغهٔ امر ایله ویریلان جوابلر کبی .

٤ تهدید ایچوندر : نه ایسترسه‌ك یاپ .

٥ ارشاد ایچوندر : مثلا کوپری باشنده عدلیه دائره‌سنی صوران برادمه جواباً تراموای یولنی طوت ، طوغری کیت ، اوککه برمیدانلق کله‌جك ، اورایه صاپ قارشونده کورینان عدلیه دائره سیدر .

٦ ارادت امتثال ایچوندر : بو کتابی ویر ، شو قلمی بونت •

٧ اذن ورخصت ایچوندر : طبیبك خسته یه «ات صوینه شوربا ایچ ، کباصتی یه ، باغچه ده کز » دیمسی کبی •

٨ تأدیب ایچوندر : اطفالك تهذیب اخلاق واصلاح عادتلری ایچون ولی ومعلملری طرفندن ویریلان امرلر کبی •

٩ انذار ایچوندر : هله چارشویه کیت یشته اوزمان اندامك اولچوسنی الیرسك •

١٠ امتنان ایچوندر : بنده خانه یه کلکز ، اوتوریکز ، ییکز ، ایچکز ، صفا ایدکز بافکز •

١١ اکرام واحترام ایچوندر : بنده کزی ممنون بیوردیکز ، بیورکز افندم •

١٢ تمسخر واستهزا ایچوندر : مثلا مستقل برادمه « چوقدن بری ذات عالیکزی غیب ایتدك بیورکز ، تاصدره چیقکز ، هپ تشریف منعمانه کزی درت کوزله بکلیوردك » کبی •

١٣ تعجیز ـ یعنی مخاطبك عجزینی اظهار ایچوندر:
بویله بر كتاب یاز باقه یم .

[illegible]
[illegible]

« [illegible] »

١٤ اهانت ایچوندر : بر ظالم غدارك بستر
بیماریده مضطرب اولدیغنی . كورن بر مظلومك « ای
قوجه ادم ! قبا دوشكده یات ، ذوق و صفا كه باق ! »
دیمسی كبی .

[illegible]
[illegible]

« عاكف »

١٥ تسویه ایچوندر : نه مه لازم یاز ، یازمه .
كیت ، كیتمه . (یعنی ایكیسیده بنجه مساویدر)

١٦ دعا ایچوندر : یاربی خطالرمزی عفو ایت .

ندیم نامنه برشاعر جهان وارمش
[illegible]

« ندیم »

۱۷ عرض نیاز ایچوندر :

ندیم کندی قولك کندی مستمندکدر
اونوتمه ذره‌کی ای آفتـاب فیض آثار
« ندیم »

بر جام و یر الله ایچون
بر کاسه ده اول ماه ایچون
تا مدح شاهنشاه ایچون
الدم اله لوح وقلم
« نفعی »

۱۸ تمنی ایچوندر : بوده ذوی العقولك غیری کبی قابل خطـاب اولمیانلره ویریلان امرلردر .

ای صباح اچیل ! ای هجر جانکداز ! وصاله مبدل اول ! کبی .

۱۹ تفویض ایچوندر: سن بزه حاکم اول کبی .

۲۰ تعجب ایچوندر :

عجب حسن تدارك ایلدی بالله عشق اولسون
فلاطون اولسه کر اولمزدی بوکوند رشاد اوزره
« نفعی »

٢١ تكذيب ايچوندر : مثلا « بوكون درسمی ازبرلدم » دیان برطالبه « اوقو باقه‌یم » دیمه‌سی کبی .

مخطره

بعض لغويه كوره صيغهٔ امر وضعاً ارادت امتثال ایچون اولوب سائر معنالرنده استعمالی مجاز طریقیله‌در .

—

نهی — صیغهٔ مخصوصه‌سیله برفعلك تركنی طلب ایتمکدر . یازمه ، یازلسون کبی .

صیغهٔ نهی تحریم ، کراهت ، ارشاد ، تأدیب ، تیئیس ، دعا ، بیان عاقبت ایچوندر .

١ کمسه‌نك حقوقنه تعرض ایتمیکز .

٢ استکراه ایتدیککز شیئی بشقه‌سنه احسان اوله‌رق ویرمیکز .

٣ قیش کونلرنده هوایه آلیشیق اولمادیغکز حالده ... چیقمیکز ، دشمنك التفاتنه الدانمیکز .

٤ « مکتب شاکردلرینه خطاباً » درس اوقورکن باشکزی صالامیکز ، کورالدی ایتمیکز .

٥ نافله يورلمه .

٦ يارب بزى مأيوس ايتمه .

٧ مدافعۀ وطن مقصد مقدسيله ميدان مبارزده جان فدا ايدنلرى اولمش ، عالم فنايه كوچمش ظن ايتميكز . انلر ماتك حيات جاودانى وخطۀ ابديتك حكمران مسعدت عنوانيدر .

صانمهكه فلك دور ايله شامى سحر ايلر
هر واقعه نك عاقبتندن خبر ايلر
بر دوش كيدر حق بوكه معنى ده بو عالم
كيم كوز يوموب آچنجه زمانى كذر ايلر

« نفى »

خلاصه : نهى صيغۀ امرك منفيسى مثابهسنده بولنديغى جهتله امرك متضمن اولديغى معنالرك اكثرينه ياتحريم وكراهت كبى متقابل ياخود تسخير ، تعجيز ، تكذيب ، اهانت كبى موافقدر .

تحضيض — لغتجه قيشقيرتمق ديمك اولوب اصطلاحجه جلب منفعت ويا دفع مضرت ايچون مخاطبك

قوهٔ فکریه وغضبیه‌سنی تهییج وتحریك ایتمکدر . بوده تشویق ، ترغیب ، تشجیع ، عرض ، تعزیر ، تأدیب ، توبیخ ، تکدیر ، تندیم کبی برچوق قسملره آیریلورکه هربری مخاطبك حال وشاننه وخطابك وقت وزماننه کوره اوبرندن فرق وتمییز اولنور .

بوکاده ایکی صیغه واردرکه بریسی شرطیهٔ ممتنعه ایله تحضیض ارasنده مشترك ایسه‌ده اوبری خاصهٔ تحضیض ایچوندر

برنجیسی یازایدی . صورایدی کبی . ایکنجیسی یازملی ، صورملی کبی .

منادی بحثنده بیان اولنه‌جغی وجه اوزره حرف ندا ایله منتهی اولان شرطیهٔ بسیطه دخی تحضیض معناسنه منحصر اولور . کیتسه‌یا ، صورسه‌یا ، یاپسه‌ڭ آ ، یازسه‌کز آ ، السه‌کزه کبی .

ایمدی صیغهٔ حال ایله ایراد اولنان تحضیض یرینه کوره ترغیب ، تشویق ، عرض معنالرینه توجیه قلنملی . صیغهٔ ماضی ایله ایدیلان تهییجلر دخی تعزیر ،

تكدير، تأديب ، توبيخ ، تنديم كبی معنالره حمل ايدلمليدر .

ردع وتحذير — ردع وازگچيرمك ، تحذير دخی صاقنديرمق ديمك اولوب بو معنالری افاده ايتمك ايچون تحضيضك صيغهٔ منفيه‌سی تخصيص قلنمشدر . وقتی بوش گچيرماملی ، يوق يره اسراف ايتماملی ، حد اقتصادی چچماملی كبی .

صيغهٔ ماضی ايله ايديلان تحذيرلر تعزير ، توبيخ ، تكدير ، تنديم ايچون اولور . گيتميايدی ، صورمايايدی ، يازمامليدی ، الماملیدی كبی .

تمنی — لغتجه اوزله‌مك وآرزو ايتمك ديمك اولوب اصطلاحجه متحسرانه اظهار ارزودن عبارتدر . بنابرين « آه » ياخود « كاشكی » كلمه‌لريله مصدر اولان جمله‌لر تمنی ايچون اولور .

آه ! بر كره عرض اندام ايلسه‌ده كورسه‌م . سويلسه‌ده ديكلسه‌م . كاشكی جمالنی وهيچ اولمزسه خيالنی اولسون كورسيدم كبی .

ادات تمنی دخی اولسه، کی شرطیهٔ بسیطه اولسیدی، اولیدی کبی شرطیهٔ ممتزجه صیغه‌لری اوزرینه داخل اولوب بونلردن بشقه جمله‌لره دخی الری کورلدیکی حالده مطلقا تمنانك مقدر اولمسی لازم کلیر ٠

بعضا تمنی معنای تنزلی افاده ایدن « باری » کلمه‌سنه مقارن اولور ٠

طورمسه بویله فلك باری ییقلسه کیتسه
برزمان اولسه یری خیمهٔ بالای عدم

« عاکف »

تأکید حکم ایچون بعضا ادات تمنی ایکیسی بریرده طوپلانیر « آه ! کاشکی درسمه چالیشیدم » کبی بعضا دخی ایکیسیده حذف اولنور :

بهار ایرسه ینه سیر کلستان اولدیغین کورسه‌م
کوزل سیرانك عشاقه آسان اولدیغین کورسه‌م
لطافتدن کورنسه آسمانك عکسی هر یرده
چمنده بشقه برعالم نمایان اولدیغین کورسه‌م

« نفعی »

ایام بهار ودم کشت چمن اولسه

هنكام تماشاى كل ويأسمن اولسه

« نابى »

تعالى الله زهى دور دل آراى صفا آور
نوليدى چرخ بو دوره اوليدى اعتياد اوزره

« نفعى »

متكلم آرزو وتحسرينى بياندن عاجز قالديغنى افهام ايچون بعضاً تمنى ذكر اولنيه‌رق تعيين مقصد مستمعك رأى وذهابنه براقيلير :

آه ! بن نه ياپديم نره‌يه كيده‌يم كبى :

ايشتدى چونكه سوزم اول كل حديقهٔ ناز
درون سينه دن آه ايليوب چو بلبل زار
ديدى كه آه سؤال ايتمه دردِ پنهانم
دل فكاريمه زخم اورمه سنده ديكر بار
نيجه چيقه‌م عجبا عهده سندن اول نذرك
قاليرمى آه ! بنم كردنمده بويله بو بار

« نديم »

ترجى ـ اوممق وامید ایتمك دیمك اولوب اصطلاحجه بر تعبير مخصوصله اظهار اميددن عبارتدر ۰ بوده بلكه

اولەکە ، اومارمکە ، شایدکە ، قورقارمکە جملەلرینە
جواب واقع اولان فعللردر . شایدکە کلە یاکلسون ،
اولەکە بولە ــ بولسون ، اومارمکە رجامز قبول
بیوریلە ــ بیورلسون ، قورقارم ، بوکیجە دشمن بزی
باصە ــ باصسون ، قورقارمکە بو بیچارە یانە ــ
یانسون کبی .

بو صوڭ ایکی مثالدەکی ترجیلرە « اشفاق »
اطلاق اولنور . « شاید » کلمەسندن صکرە رجا ایلە مترجی
اراسندە واقع اولان « کە » کلمەسی بعضاً حذف
اولنور . شاید خالدی اورادە بولەمزسەم نەیاپملی ؟
کبی .

شاید کتیرە بخت سید کازمی یادە
کیسوی کرە گیر شکن برشکن اولسە

یدنجی درس

ندا ـ منادی ـ استخبار ـ استفهام

ندا ـ لغتجه چاغرمق اصطلاحجه ادات مخصوصه سیله مخاطبه توجیه خطاب ایتمك دیمکدر . منادی دخی حروف ندادن برینه توجیه و قبالی مطلوب اولان مخاطبه اطلاق اولنور . ادات ندا دخی : یا ، ایا ، ای ، آ ، آ ، یه ، واه حرفلرندن عبارت اولوب یا ، ایا ، ای کلمه‌لری همان خطابت واشعاره منحصر کبی ایسه‌ده کلام منثورده دخی هزل ایله ممزوج اوله‌رق قوللانیلور . « ایا » و « یا » حرفلری بعید ایچون ایسه‌ده علو مقام بعد مکان منزله‌سنه تنزیل قلنه‌رق لاجل التعظیم قریبده استعمال اولنور :

شرمسارم یارسول‌الله وداعندن سنك
بویله اولمش نیلیم تقدیر یزدان الوداع !
« نابی »

ایا شاه رسل وی نور چشم انجم افلاك

سنك اجمال وصفكدر خطاب عزت اولا

« عاكف »

بعضا ضرورت شعر ايچون « اى » كلمه سندن الفك حذفى دخى جائزدر :

اى پادشه عارف ودانشور عالم
وى شاه جهانگير ظفر ياور عالم

« نفعى »

« آ ، آ » كلملرى قريب ايچون اولوب دائما اظهار محبت وبالخود ابراز آثار تأثر وحدت معرضنده قوللانيلور . آجانم ، آقوزم ، آ احمد افندى نيچون كتمدك كبى :

صوقته آكافر نونور سنده وير
غم روز وفرداى هپ باده وير

—

هله بوس لب لعلكله سوزه ياقمزسين
پرچمك اولسون آ ظالم نيچون اوقشامزسين
بوقدر يالواريرم حالمه رحم ايتمزسين
آجيرمى يوركك مرحمتك يوقمى سنك

« عاكف »

لسان محاوره‌ده حرف ندا اکثریتله حذف اولنوب اکا مقابل منادانك حرکهٔ اخیره‌سی اشباع ایدیلور . اشعارده حرف ندا بعضا بالذات منادانك بعض کره‌ده منادانك اوصافی نهایتنه الحاق اولنور . مثال :

دادکستر داورا شاهنشها دین پرورا
ای خداوند عمر عدل وابو بکر اعتقاد
« نفعی »

خسروا پادشها مهر کواکب سپها
ای مدار شرف کوکبهٔ خاقانی
« نفعی »

کریم ابر کفا کامکار بحر دلا
ایا محیط جهان تکرم وتکریم
« نفعی »

اوصافندن بریله مخاطبك چاغرلمسی مراد ایدلسه تأکید حکم وتوسیع ذهاب فکر ایچون وجوبا منادی حذف اولنور : دکلمی یا ؟ یابن سزه سویلدمی ؟ سویلدم آ، صورملی یا کبی

جهانی ایتمش ایکن حیرتك زبون یاسی

کیم ایتدی بویله سرانداز حیرت افکار

« ندیم »

تخصیص ایچون اولان شرطیهٔ بسیطه نك نهایتنه وجوباً حرف ندا الحاق اولنور : كلسه یا ، كیتسه یا ، یازسه ك آ ، كیتسه ك آ كبی .

جمع مخاطب صیغه سنده حرف ندا هاء رسمیه یه منقلب اولور : یازسه كزه ، صورسه كزه كبی .

« واه » كلمه سی دخی ندبه ایچون اولوب منادایه اجیق معرضنده قوللانیلیر . بوكبی یرلرده منادایه « مندوب علیه » یاخود « متفجع علیه » نامی ویریلور : واه جانم ، واه بیچاره واه ! كبی . بعضا حرف ندبه نك تكریریله مندوب علیه حذف اولنور واه ! واه ! كبی . بعضا مقام تهكم واستهزاده دخی استعمال اولنور .

بعضا تأكید معنی ایچون « ای » كلمه سی حرف ندبه اوزرینه داخل اولهرق : « ای واه ! سكا نه اولدی » دینلدیكی كبی استهزا مقامنده ویاخود دكورلك

ویرمك ایچـون دخی « اوه » « اوخ » کلمه‌لری قوللانیلور : اوه جانم اوه ! اوخ ! نه اعلی اولدی . اوه کوردکمی ؟ کبی .

استخبار — لغتجه صورشدیرمق و خبر المق دیمك اولوب اصطلاحجه برشیئی اکلامق اوزره ایراد اولنان سؤاللره اطلاق اولنور که بو تعریفه کوره استخبار ایله استفهام الفاظ مترادفه‌دن معدوددر .

ادات استفهام « می ، نه ، کیم ، قاچ ، هانکی » کلمه‌لریدر . « می » کلمه‌سیله زید کلدیمی ؟ عمر یازدیمی ؟ کبی بعضا نسبتك وقوع ولاوقوعی صوریلور ؛ اشته بوکا استفهام تصدیقی اطلاق اولنور .

بعضا دخی زیدمی کلدی ؟ بو مکتوب خالده‌می یازلدی ؟ عمر کوله‌رکمی کیتدی ؟ هند بو جاریه‌یی زینبه هدیه‌می ویردی ؟ کبی مسندالیه ویاخود مسندك متعلقاتندن بری استخبار ایدیلور ؛ بوکا ده استفهام تصوری نامی ویریلور .

زیرا برنجی اسلوب اوزره ایراد اولنان سؤالرده نسبتك وقوع ولا وقوعی یعنی زیدك کلوب کلدیکی ، عمرك یازوب یازمدیغی مجهول اولوب بونلردن هانکیسنك واقع اولدیغی استخبار اولنور . بنابرین زید کلدیمی ؟ دینلدکده زید کلدیمی ؟ کلمدیمی ؟ حکمنده بولنور .

ایکنجی اسلوب اوزره اولان صورتلرده نسبتك وقوعی معلوم اولوب شوقدر وارکه : کلان زیدمی ؟ بشقه سیمی ؟ یازیلان مکتوب خالدمی ؟ بشقه سنه می ؟ عمر کوله رکمی کیتمش ؟ بشقه برحالده می ؟ ویریلان جاریه هدیه می ؟ بشقه برشیمی ؟ مجهول اولدیغندن بونلری اکلاشمق ایچون استخباره لزوم کوریلور .

ایمدی استفهام تصوری ایله استفهام تصدیقی بری برلرندن فرق وتمییز ایچون قاعدهٔ کلیه شودرکه : هرنه زمان « می » کلمه سی مسندك آخرینه التحاق ایدرسه استفهام استفهام تصدیق مسندك غیرینه لاحق اولورسه استفهام استفهام تصوری اولمش اولور .

کلمات استفهامیه دن هربری نیجه نکات و دقایقه مبنی معنای

حقيقيلرندن چيقاريلوب معناى اخباريده قوللانيلور .

ازجمله حكمك وقوع ولاوقوعى متكلمجه معلوم اولديغى حالده مخاطبده تفرس اولنان شائبهٔ انكاردن طولايى تأكيد حكم ايچون استفهام طريقيله سلباً تقرير مدعى وياخود ايجاباً تحرير وتصوير دعوايه مجبوريت كوريلوركه برنجى صورتده « استفهام تقريرى » ايكنجى صورتده استفهام انكارى » نامى ويريلور . مثلا : بن سزه رعايت ايتدم ، بن سزه هر نوع خير خواهلقلرده بولندم ، بن سزى درلو بلالردن قورتاردم » ديه‌جك يرده تفرس اولنان لزوم اوزرينه تأكيد حكم وتقرير مدعى ايچون بن سزه رعايت ايتدممى ؟ بن سزه هر درلو خيرخواهلقلرده بولنمدممى؟ بن سزى درلو بلالردن قورتارمدممى دينلك اقتضا ايتديكى كبى « بونى سن يازمدك ، بونى سن يازه مز سن ، بن سزه برشئ سويلمدم دينه‌جك يرده بونى سنمى يازدك؟ بونى سن يازه بيلورميسن ؟ بن سزه برشئ سويلدممى ؟ ديدرك انكار طريقيله تصوير دعوى

ایدیلور .

انکاری :

بوکا طاقتمی کلیر یا بوکا جانمی طیانور ؟

مکر امداد ایده هستیده اجزای عدم

کذا « عاکف »

هرطبیعتدن امید ایله معنای لطیف

روح قابلی تولد ایده هرمیتدن ؟

کذا « ... »

حد لی تجاوز ایدن راز نابیا

برکونده کردش ایدلانجمنمی قور ؟

تقریری : « نابی »

هرنا محله رخصت نظاره یاندن

برکون دیمزمیسین که محلنده قان اولور
« نفعی »

—

کذا :

بوددده کرچه بوکونه ترفه عالم

اولور وجوهله حیرتفزای عقل سلیم

نیچون تردد ایدر درك حكمتنده بونك

دقایق اهلی اولان طبع خرده دان وفهیم

بونك حقيقتی ظاهر دكلی دنياده
قوسون تجاهلی ارباب حكمت وتنجيم
نيجه زمان ايدی عكسنه دوندروب فلكی
جفايی عادت ايدنمشيدی روزكار لئيم
الندن الدی زمام تصرفی شمدی
يد مؤيد بخت خدا يكان كريم

« نفعی »

ويريلان ايضاحاتدن اكلاشيله جغی اوزره مفهوم مخالفی مراد اولنان جملهٔ استفهاميه سالبه ايسه «استفهام تقريری» موجبه ايسه « استفهام انكاری » نامی ايله ياد اولنور .

بو ايكی نوع استفهام دائما توبيخ وتعزير ، تهديد وتكدير ، ردع وتحذير ايچون توطئه ومقدمه قبيلندن ايسه‌ده مقامنه كوره بعضا يالكز استفهام ايله اكتفا اولنوب ارتق ردع وتوبيخ اجراسنه حاجت قالمز .

برده صورولان شیٔ اطرافيله متكلمك معلومی اولوب فقط نازكانه يعنی عنف وشدت قوللانمقسزين

یالکز مخاطبی سویلتمك ایسترسه اکا استفهام اقراری دینور .

بونی سز یازدیکز دکلمی ؟ کبی

استفهام اقراریده مستفهم عنه داعیٔ مجازات احوال وحرکاتدن اولدیغی تقدیرده ضمناً ویاخود صراحةً تقدیر واستحسان ایله مقارن اولور . « آفرین بونی سز می یازدکز ؟ درسکزده چالیشیرمیسکز ؟ اشته اویله اولملی ، ادم اولمق استیانلر سزلککبی چالیشیر ، پك کوزل یازلمش بونی سز می یازدیکز ؟ کبی .

بو مثاللی موقعلرده مقصد مخاطبی سویلتمك دکلسه او تقدیرده استفهام تهکم واستهزایه حمل اولنور .

استفهام بعضاً بیان وله وحیرت واظهار استخفاف وحقارت ایچون اولنور .

وله وحیرت :

شاه جهان آرامیدر ، ماه زمین پیرامیدر ؟
بهرامبی پروامیدر ، یاافتاب پرکرم !
« نفعی »

کذا :

رخکمی برك تر یاسمینمیدر بیلم ؟
خمیر مایه‌سی کلدنیدر کلاب قوقار
« عزت ملا »

استخفاف :

کذا :

سوزمیدر اول که چپ وراست دوشه مضمونی
نیجه معنای درستی بوزه بر لفظ سقیم
« نفعی »

کذا :

سوزمیدر اوکیم نسخه‌سنی نکته شناسان
حشو شکم رخنهٔ دیوار و در ایلر
« نفعی »

استفهام بعضا عرض نیاز ایچون اولور : بوکون بنده خانه‌یی تشریف بیورمزمیسکز کبی ٠

نه ــ حروف استخبارییه‌دن بریده « نه » کلمه‌سیدرکه اوده برشیئك حقیقت وماهیتنی استفهام ایچوندر ٠

بنـابرین بونه‌در ؟ بواغاج نه اغاجیدر ؟ دیو صورلسـه برنجی سؤاله : انـاندر ، کتـابدر ،

اغاجدر . ایکنجی سؤاله : الما در ، شفتالیدر ، زردالیدر کبی جوابلر ایله جواب ویریلور یعنی « نه » کلمه سنه دائما حقیقت وماهیتی اشعار ایدن ذاتیات ایله جواب ویرمك لازمه دن اولوب شوقدر وارکه صوریلان شیئك ماهیتی مخاطبه معلوم اولمز ویاخود بیان ماهیته کیریشمك سائلك حال وشاننه اویرمز سه اوتقدیرده عرضیات ایله جواب ویرمکه مساغ واردر . مثلا : روح نه در دیه صورلسه روحك حقیقت وماهیتی بزجه مجهول اولدیغندن « اللهك بر ویرکیسیدر » ویاخود « حیوانجه مبدأ ادراك بر ودیعهٔ الهیه در » یولنده جواب ویریله جکی کبی اختیار برچفتجی قرص قرك کوچیلوب بیومسی نه دندر ؟ دیه صورسه ارتق اوتوروب عریض وعمیق تدقیق مسأله یه کیرشمك هیچ مکتب کورمیان براختیار کویلونك حال وشاننه موافق دوشمیه جکندن « آیلر وهفته لرك حسابی بیلمك ایچوندر » جوابی ویریله بیلیر .

« نه » کلمه سی بعضاً لنکتة معنای حقیقیسندن

عدول ایله مجازاً اهانت ، تهوین ، بیان عجز ، انکار ، تکثیر ، تحضیض ، اعظام ، تفخیم ، ردع وتحذیر ، توبیخ وتعزیرده استعمال اولنور .

اهانت :

بویله جوهر وارایکن نیلیم دنیایی بن
باشنه چالسون فلك اینهٔ اسکندری

«نفعی»

تهوین :

باری معقول ایله مابیننز اصلاح ایله
نه وارای شاه حکم سنج وزباندان فلك

« نفعی »

نیازمند وصال اول قو شرمی ای نابی
نه وارتمق وصلت خلاف عاده دکل

«نابی»

بیان عجز :

نیلسون رایض اندیشه نیجه ضبط ایتسون
رخش طبعم کبی برتوسن چابك پایی

« نفعی »

انکار :

برکیمدرسوزاکاهمت شهدر قیمت
نه روابویله متاعك چکیله خسرانی

«نفعی»

سنك نه‌دن خبرك وارفراش نخوتده
خراش چارشب انتظاری بزبیلورز

« نابی »

نه بیلورقدریمی ارباب معانی و بیان
سوزمی عارف بالله ایدر انجق تقدیر

« نفعی »

نه‌بیلورذوق سخن نیدوكن اولورسه مسیح
طفل نورستهٔ ناشسته لب شیراشام
اب وجدیله تفاخر ایدن ابجد خوانك
اهل اولان ردوقبولنه ویررمی احكام

« نفعی »

اعظام

آه ! طورسون هله شمشیرزبان چكسه‌دم اكر
نه چكر بن بیلورم هپ دل ترسان فلك

« نفعی »

جانا نه‌وار غریبنه ایتمزسین التفات
وصلت سزك دیارده عادت دكلمیدر

« نابی »

آزاده لره قیدتعلق نه بلادر

« نفعی »

تكثير :

نه دم كه بزمده اول شوخ عشوه كر بولنور
خيالخانهٔ عشاقده نه‌لر بولنور
« . . . »

تحضيض :

اشته دشمن غرقه‌لرى ايلروليور . نه‌طور يورسكز بويله‌كونلر
ايچون وطن سزى بسليور .

مستان خراباته صلادر نه‌طوررلر
زهاده تقلب ايده جك‌دم بوزماندر
« نفعى »

ديدى كه اى هنر اموز ظهير وعرفى
نه‌طوررسن الده الى خامهٔ سحر افشانى
« . . . . . »

ردع وتحذير :

نه ياپيورسون !؟ نه يازيورسون !؟ نيچون يازيورسن !؟

توبيخ وتعزير :

نيچون بنم سوزمى دكلمدك ؟ نيچون درسكه چاشمدك ؟

استخفاف :

سنكده يازديغك نه‌در ؟ نه‌سويلرسن؟

بعض کره « نه » دن صکره جملهٔ استفهامیه حذف اولندیغی کبی متنادی ولی ایدن بوکبی استفهاملر طاقیله حذف اولنور مثلا : بریسی سویلر ایکن مخاطب اکلامز ویاخود سویلنان سوز خوشه کیتمزسه برنجی صورتده استکناه حقیقت ایچون « افندم ! ! ! »

ایکنجی صورتده : انکار ویا تحقیر طریقیله نه ! ؟ دیه استفهام اولنورکه بو ایکی تقدیرده استکناه واستخفافده مبالغه قصد اولندقچه جملهٔ استفهامیه ذکر اولنمز .

کذلك « نه » کلمه‌سی معنای استفهامدن تجرید قلنه‌رق شرطیهٔ کلیه ده استعمال اولنور .

غمزه سنده نه تیغ چکوب خونفشان اولور
عشقنده نه کشته اجل دیدبان اولور

« نفعی »

نه کشور کیم اکا عدلی نکهبان اوله اول یرده
غزاله صید کاه شیر نرجای تماشادر
نه لشکر کیم اکا سردار عزمی اوله سرعسکر
پیاپی مژدهٔ فتح بلاد و قهر اعدادر

« نفعی »

بعضا تأكيد ایچون ادات سوردن اولان « هر » کلمه‌سی دخی علاوه اولنور .

هر نه‌ قدر که کیم ظهوری حیز امکان بولور
وجه امکان ظهوری اول خط فتان بولور

« نفعی »

بعض کره حرف شرط دخی ابراز اولنور :

هپ حسب حال ایچون کوتورر ظن ایدر کبار
خلقك النده کوردیکی هر نه کتاب ایسه

« نابی »

هر نه دیرسه‌م اسم اعظم کبی اولور کارکر
اول قدر تعظیمله ذکر سوزم انس و پری

جملهٔ جزائیه سالبه اولدیغی تقدیرده بعض کره شرط وجزا استفهام تقریرده قوللانیلور :

ممالك سلطنت سنیه‌ده نه اکسه‌ك اولمز ؟

بعض کره استبعاد ایچون اولور :

نه ممکن ، نه کزر . بعض کره اسم موصول اولور :

نه‌وار نه‌یوق هپسنی الدیلر ، نه‌سی وار نه‌سی یوق هپ بوندن عبارتدر .

سکزنجی درس

استطراد

حروف عاطفه‌ده صره سنده بحث و بیان اولنه جغی اوزره « یا » کلمه‌سنك تکریریله ایکی جمله بری برلرینه عطف اولنه‌رق تردید حکم ایدلدیکی کبی بوکا مقابل « نه » کلمه‌سنك تکریریله تأکیداً رفع تردید اولنور .
یعنی « یا زید کلمش ، یا عمر » جمله‌ٔ تردیدیه‌سی مقابلنده رفع تردید ایچون « نه زید کلمش ، نه عمر » دینور .

خلاصه بو ایکی وجه اوزره سوق کلام (لفظی ویاتقدیری اولسون) برکلام اجمالینك تفصیلنه مستند اولوب مثلا : ایکیسندن بری کلمش کلام اجمالیسنی تفصیل ایچون « یا زید کلمش یا عمر » دینلدیکی کبی « هیچ بری کلمش » کلام اجمالیسنك تفصیلی ایچون « نه زید کلمش نه عمر » دینلورکه کوزلجه دوشونلسه نظم طبیعی دخی بونی اقتضا ایدر .

ایمدی « نه » کلمه‌سیله یکدیکرینه معطوف اولان

جمله‌لر « یا » حرفیله معطـوف اولان جمله‌لره مقـابل اوله‌رق سویلنمش برسوز دیمك اولوب بنـابرین حرف عطفك متضمن اولدیغی معنـای نفی نظر ملاحظه‌یه آلنمقسزین نفی و اثباتده متقابلینك معادل اولملری لازمدرکه تقـابل حاصل اولسون . یعنی « یا » کلمه‌سیله عطف اولنان جمله‌لر مثبت ایسه انلره مقابل جمله‌لرده مثبت ، منفی ایسه انلره مقـابل جمله‌لر منفی اولور . شوقدر وارکه ایکی ادات نفیك یان‌یانه کلمسی طبعاً « مستهجن اولدیغی جهتله « یا زید کلمامش یا عمر » دینلدکده بوتردیدی رفع ایچون استهجـاندن قورتلمق اوزره مسند حذف اولنه‌رق « نه زید ، نه‌عمر » یاخود « نه‌او ، نه‌بو » دینور .

اشـته بو دقیقه‌یه مبنی‌درکه نفی اجمـالیدن صـکره کلان رفع تردیدلرده دائما جملهٔ مرفوعه حذف اولنور بن مکتوب یازمدم نه زیده ، نه عمره نه‌بکره ، نه‌خالده . بن کیتمم نه استـانبوله ، نه قاضی کوینه .

نزاکتده لطافتده کلامم بکزه مز اصلا
نه عرفی یه نه خاقانی یه بو بر طرز آخردر
نیجه طیار او سبکپای جهان پیما کیم
اکا هما اولهمز هیچ نه عنقا نه هما

« نفی »

استفهام تردیدی یه جواب واقع اولان « نه » کلمه سنده ینه بو حکم جاری اولوب یعنی سؤال وجواب ، نفی واثباتجه بری برلرینه مطابق ومعادل اولور مثلا : زیدمی کلدی ؟ عمرمی ؟ ویاخود زیدمی کلدی عمرمی ؟ دیه صورلسه برنجینك جوابنده « نه زید کلدی ، نه عمر » . ایکنجینك جوابنده « نه زید ، نه عمر — نه او ، نه بو » دینور .

کذلك یازان زیدمی عمرمی ؟ یاخود یازمیان زیدمی عمرمی ؟ دینه جك اولسه بالطبع برنجی سؤاله « یازان نه زیددر ، نه عمر » ایکنجی سؤاله « یازمیان ؟ زیددر ، نه عمر » دیو جواب ویریلور .

شمدی‌یه قدر بیان ایتدیکمز اصول تردیدك لفظی اولدیغنه کوره‌در فقط تردید تقدیری اولسه او حالده رفع تردید اوچ اساس اوزره جریان ایدر .

اولا : رفع مفهومی مطلوب اولان کلمه « نه ، نه » لردن صکره کلورسه بو تقدیرده سلب و ایجاب مقصده تابع اولوب مقصد رفع ایجاب ایسه « یازان نه زیددر ، نه عمر » مقصد رفع سلب ایسه « یازمیان نه زیددر ، نه عمر » دینور .

ثانیاً : رفعی مطلوب اولان کلمه « نه نه » لرك ایکیسی اراسنده واقع اولور ؛ یاخود بعد الحکم ایکنجی برنجی‌یه عطف ایدیلورسه بو ایکی صورت بحسب الاستقرا رفع ایجابده قوللانلقده اولدیغی جهتله دائما مثبت اوله‌رق ایراد اولنور :

ندكان ایدر اول ایتدیکی اتلافی نه دریا
کرچه که کف دستی نه‌در یا و نه کاندر
« نفعی »

نه‌داعیهٔ تدارك اوقات ایت

نه دغدغهٔ تلافیٔ مافات ایت

« نابی »

ثالثاً : رفعی مطلوب اولان کلمه « نه ، نه » لردن صکره کورسه : اکرچه بوصورت دخی بحسب الاستقرا رفع ایجاب ایچون اولدیغی ظاهر و نمایان ایسه‌ده تأکید رفع یاخود دفع التباس ضمننده وجوب ، جواز ، استحسان ، استهجان طریقی ایله یعنی درت وجه اوزره منفی اوله‌رق قوللانیلور .

اولا : رفعی مطلوب اولان کلمه اسم موصولدن مرکب اولور ؛ یاخود « هیچ ، اصلا ، قطعا ، ابدا » کبی « مؤکدات نفیدن برینی ولی ایدرسه بوایکی تقدیرده دفع التباس ایچون علی سبیل الوجوب سلبا ایراد اولنور مثال :

نه‌احکام جلیلهٔ قرآنیه ، نه‌ده شعائر منجیهٔ اسلامیه‌یه واقف اولمیان ، نه کندینه ، نه‌دین ودولتنه فائده‌سی طوقنمیان آدملردن نه بکله‌ملیدر . نه زیدك نه عمرك ، بوایشده قطعا مدخلی یوق . نه ذات عالیکزجه نه بنده‌کزجه اصلاحی جك یوق ، نه خانه

نه احمد افنديه ، اصلا برشی دیمدم کبی

ثانیاً : اکر رفعی مراد اولنان کلمه ایله « نه ، نه » لر اراسنده ذهنی رفعدن اشغال ایده‌جك اوزون برفاصله وارایسه بوتقدیرده اوکلمه‌نك سلبا ایرادی مستحسندر مثال :

« نه‌زیددن نه‌ده برابر مکتب ارقداشلغی ایدوب ییللرجه حقوق اخوت پیدا ایتمش وبك چوق فداکارلغکزی کورمش اولان خالددن بن بوقدر وفاسزلغی ایرمزدم کبی .

ثالثاً : فاصله تغلیط ذهن ایده‌بیله‌جك درجه‌ده مطول دکلسه بوتقدیرده نفی واثبات بلانتیجه مساوات اوزره اولوب ایکیسنده‌ده صورت متساویه‌ده جواز واردر یعنی « نه‌زیدك نه‌عمرك برنده مدخلی یوق » ده دینه‌بیلور ؛ « نه‌زیدك نه‌عمرك بونده مدخلی وار » ده دینه‌بیلور ایکیسیده فصیحدر .

طقوزنجی درس

نصل — نیجه — نچون — نه دكلو — قاچ — قنغی —
هانكی — قنی — نره — قنده — هنی — كیم
— ایا — عجبا —

نصل — كیفیتدن استفهام ایچون اولوب بنابرین كیف مقوله‌سندن اولان اعراضدن بشقه بوكا برشی جواب واقع اولەمز . مثلا :

زید نصلدر ؟ صورلسه عمرك اوغلیدر ، شهریدر ، یكرمی یاشندەدر ؛ دیه جواب ویرمك جائز اولمیوب بلكه كوزل ادمدر ، جومرددر ، حقوقپروردر ، فداكاردر ، خستەدر ، اجینه جق برحالدەدر كبی سوزلرله جواب ویریلور .

—*—

نیجه — بودخی كیفیتدن استفهام ایچون ایسەده « نصل » كلمەسی تولد ایدەلی استعمالدن ساقط اولەرق شمدیكی دورده یالكز تكثیر معناسنده

قوللانیلور .

بونكله برابر آثار اسلاف تتبع ایدلسه « نیجه »
كلمه‌سی استفهامده حقیقتی اوزره پك آز مستعمل
اولوب اكثریتله انكار ، تكثیر ، تعجب ، معنالرنده
قوللانلمشدر .

استفهامه مثال :

سیرایت نیجه درسیل سرشك آورهجران
باران سرشك غم استانبوله دوشدی
« حشمت »

انكاره مثال :

حاسد بنمله دعوئ نظم ایلسه نوله
زعمجه خرسخنور عیسی بیان اولور
كور اعتقاد فاسدین ایتمز بوفكری كیم
روبه نیجه مقابل شیر ژیان اولور
« نفعی »

تكثیره مثال :

سكندر دفع یأجوج ایتمكه سد یاپدی اماسن
بوزوب برنیجه سدی مملكتدن سوردك اعدایی

یاربر لحظده نه ملك خراب اولمش نیجه ملكی
وار ایدی بر حمله ده تخت دوزلمش نیجه آلایی

« نفعی »

چقن ـ زماندن استفهام ایچوندر : چقن کیده جکسك کبی .

بوده دورحاضر ادبیاتنده کلمات مهجوره‌دن اولوب انك یرینی اسم زمانله مقارن « نه » کلمه‌سی طوتیور : نه زمان کیدیورسکز ؟ نه وقت کیده جکسك کبی .

مع ما فیه آثار متقدمه‌یی اراشدیرسه‌ق « چقن » کلمه‌سی اکثریتله شرطیهٔ بسیطه‌ایله شرطیهٔ متبادره‌ده استعمال اولندیغنی بولورز .

شرطیهٔ بسیطه :

واردر حضوره سویلیه‌جك برسوزم انی
اعدا چقن اویور اوزمان سویلرم سکا

« ندیم »

شرطیهٔ متبادره :

چقن که بوسوزی کوش ایتدی قالدی دل خاموش

کمال حیرتله همچو صورت دیوار

« ندیم »

بعضا (هر) کلمه‌سیله مقارن اوله‌رق شرطیهٔ کلیه معناسنی متضمن اولور :

رخش چابکسیر اندیشه‌م طوتلز هرچند

وادئ معناده جولان ایتمکه میدان بولور

—*—

نه دنکلو ـ مقداردن استفهام ایچون ایسه‌ده اکثریتله شرطیهٔ کلیه‌ده استعمال اولنمشدر :

سوار اولدیغی تصویرنده عاجزدر مصورلر

نه‌دنکلو دقت ایلرسه اگر بهزاد اگر مانی

« نفعی »

او چابك شهسوار عرصهٔ دورانکه رام ایلر

دنکلو تند اولورسه توسن چرخ سبکتازی

شمدیکی عصرده « نه‌دنکلو » کلمه‌سی یرینه « نه » اداه مقارن « قدر ، مقدار » کلمه‌لری قائم اولوب آثار ادبیه‌ده استعمالی کلیا مهجور ایسه‌ده « نه‌قدر ، نه مقدار » سوزلری اوته‌دنبری جاریدر .

نه قدر :

بکر معنی دخی برطبعه کورنمز نه‌قدر
ایتسه اشك ورخ اندیشه‌می عرض زرو سیم

نه مقدار :

تعبیر ایده‌مم طینت پاکنده‌کی لطفی
کوز خاصیت لطفی نه‌مقدار اثرایلر

دقتله باقلسه « نه دنکلو » مقدار معناسنه اولان « دنکلو » ایله « نه » دن مرکب ایسه‌ده یالکزجه دخی کثیر الاستعمالدر .

اوجسم کوه‌پیکرله اودنکلو تیزرودرکیم
چکر یل کبی بر آهسته برتاب ایتسه عمانی

« نفعی »

اودنکلو تابناك ایتمش اوزرین شمسه اطرافین
کورنمز سایه‌سنده آفتاب صبحك آثاری

—*—

قاچ — کمیتدن استفهام ایچوندر یعنی بوکا انجق اعراض کمیه یعنی قابل قسمت اولان عرضلر جواب واقع اولور : قاچ کون بونی یازه بیلورسکز بوکتابی

قاچه الدکز ؟ کبی ،

بعض کره استبطا ایچون اولور : بڭا قاچ دفعه اوکرتدم دها اوکرنه جکسڭ کبی بعضاً خبرمقامنده کثرت معناسنی متضمن اولور : قاچ سنه‌در بن بو دائره‌یه خدمت ایدیورم کبی ·

بعضا تحقیر ایچون اولور : بن سنی قاچه آلورم کبی ·

—*—

هانکی — برقاچ شیدن برینی تعیین ایچون موقع استفهامده قوللانیلور : هانکیسی کلدی · هانکیسنی سورسڭ · هانکیسنی بکینورسڭ کبی ·

بعضا معنای شرطی متضمن اولور : هانکیسنی بکنورسه‌ڭ آل (*) · بنم اصحابم ییلدیزلر کبیدر هانکیسنه اویسه‌کز طریق صوابی بولورسکز کبی ·

—*—

قنغی — بو دخی برقاچ شیدن برینی تعیین ایچون

— (*) بومثال حدیث شریفڭ مآلیدر ·

موقع استفهامده قوللانيلور ايسه‌ده بو اوراق بين الادبا كليا استعمالدن ساقط اولوب « هانكى » كلمه‌سى انك يرينه قائم اوليور .

—*—

نره — مطلقا مكاندن استفهام ايچوندر :

زيد نره‌ده‌در ، عمر نره‌يه كيتدى كبى .

—*—

هانى — مكان قريبدن استفهام ايچون اولوب تأكيد معنى ايچون اكثريا « نره » كلمه‌سى كنديسنى تعقيب ايدر . زيدهانى ؟ سنك كتاب هانى نره‌ده ؟ كبى . بعضا استبعاد ايچون اولور : بن نره‌ده ، سن نره‌ده كبى . احيانا دخى مخاطبى تخطئه ايچون اولور : ياهو نره‌يه . يعنى سنك كيتديكك يول يول دكلدر .

—*—

قنى — مكان قريبدن استفهام ايچوندر :

قنى مونس وغمكسارم قنى

افندم حقیقت شعارم قنی

عصرمزده قنی کلمه‌سی دخی کلمات مهجوره‌دن اولوب انك یرینه (هانی) استعمال اولنور .

—*—

قنده — مطلقا مکاندن استفهام ایچوندر : زید قنده‌در ؟ قنده کیتدی کبی . اکثریا شرطیهٔ کنایه‌ده استعمال اولنور :

هرقنده‌که عزم ایلسه اقبال وسعادت
پهلوی رکابنده ایکی یك دواندر
« نفعی »

بعضا استبعاد ایچون اولور .

قنده بن قنده بنه تعریف شاه‌نکته‌دان
نیلیم ضبط ایده‌مم اندیشهٔ زور آوری

شوقدر وارکه شمدیکی حالده « قنده » کلمه‌سی استعمالدن محروم اولوب « نره » کلمه‌سی انك یرینه قائم اولیور .

—*—

کیم — ذوی العقولدن استفهام ایچوندر : کیم

كلدی ؟ كیم یازدی ؟ زید كیمدر ؟ كیمه كیدیورسك ؟
كبی .

بعضا انكار ایچون اولور :

برېو محنتكه هستی‌یه كوچكدن كلدك
بوقسه كیم ایلردی ترك كهن جای عدم

« عاكف »

بعضا تقریر ایچون اولور : موفقیتنی كیم ایستمز كبی
بعض كره شرطیهٔ كلیه‌ده استعمال اولنور : كیم
ابراز آثار صداقت ایدر دنیا واخرتی معمور اولور .
كبی . تأكید حكم ایچون دخی « هر » كلمه‌سی
علاوه قلنور .

قلمی شعشعهٔ مهره دونر
مدحنی هر كیم ایدرسه تحریر

مخطره

بالاده مذكور كلمات استفهامیه‌دن یالكز « می »
كلمه‌سی حرف اولوب اوبرلری هپ اسمیت اوزره استعمال
اولنور . برده قنی ، هانی ، قانده ، هانده ؛ قنغی ،

همانکی کلمه‌لری دخی هپ همای تنبیهیه ایله « نه » کلمه‌سندن منشعب اولوب اقوام ترکیه‌نك اختلاف مخارجی بو تحولات و تغییراته سبب اولدیغی مستبعد دکلدر ٠

—*—

آیا — بو کلمه لسان فارسیده استفهام ایچون اولوب لسان عثمانیده دخی دائما کندوسنی برجملهٔ مستفهمه تعقیب ایدیور :

هوس کام ایله بز بونجه شتابان اولدق
اوده آیا بزه برایکی قدم کلزمی

—*—

عجبا — مقام وله و حیرتده یای متکلمه مضاف منادالردن اولوب تمدید صوت ایچون « ی » الفه قلب ایدلمشدر ٠ بوده دائما کندوسنی جملهٔ استفهامیه ولی ایدیور : عجبا ! زید کلدیمی ؟ کبی ٠
فقط سیاق وسباق کلام جملهٔ استفهامیه‌یی تعیینه کافی اولدیغی تقدیرده جملهٔ استفهامیه

وجوبا حذف اولنور . مثلا :

بوكون قوۀ امداديه يتيشه جك ديان برآدمه (عجبا !) ديورکه بوده « عجبا ! بوكون قوۀ امداديه يتيشه جكمى ؟ » تقديرنده اولوب فقط سياق وسباق تعيين مدعايه كافى اولديغى جهتله بوكبى يرلرده تأكيد كلام قصد اولنمدقجه جملۀ استفهاميه نك ذكرى عبثدر .

جمع صيغه سيله « عجائب » دخى « عجبا » قبيلندن ايسه ده بعضا معناى استفهامدن تجريد قلنه رق يالكز معناى استغرابى مفيد اولور : عجائب ! مدت عمرمده هيچ بويله برشى كورمدم كبى .

اوننجی درس

— استغراب —

استغراب ـ لغتجه برشیئی یبانجی عد ایتمکدر .
اصطلاحجه برطاقم امورغریبه‌نك ادراکیله قوهٔ مدرکه‌ده
حاصل اولان تأثر وانفعالی طرز مخصوص اوزره افهام
واشعاردن عبارتدر . نه‌کوزل ! نه‌لطیف !
نه کبر ! نه‌عظمت ! نه‌قورقنج ! نه‌چرکین ! کبی .

استغرابده استعمال اولنان (نه) کلمه‌سنده نوعا
شائبهٔ استفهام استشمام اولنمقده اولدیغی جهتله بعضا
استفهامه جواب قبیلندن اوله‌رق اسباب استغراب
جملهٔ استغرابیه‌یی ولی ایدر :

نه شاهنشه ! سریرارای دیوانخانهٔ عالم
نه‌شاهنشه بساط انداز اورنك سلیمانی

« نفعی »

نه دریا کیم نسیم همتی ایله جوش ایدرایدی
کهرافشان اولورامواجی فرق فرقدان اوزره

نه کشور کیم بهار دولتدن فیض الوو خاکی
بتر تخم شرر لطف هواسندن دخان اوزره

—*—

زهی ــ بو کلمه فارسیدن مأخوذ اولوب استغرابده استعمال اولنور :

جواب لطف ویررسه اکر زهی دولت
زهی سعادت اکر کیم ایدرسه ده آزار
« ندیم »

هر نه قدر زهی کلمه سی « آفرین » کبی وضعا انشای مدح واستحسان ایچون ایسه ده اکثریتله استغراب موقعنده قوللانیلور . بعضاً دخی تهکم طریقیله مقام ذم وتقبیحده استعمال اولنور ! زهی حمیت ! زهی غیرت ! زهی تصور باطل ! زهی خیال محال ! کبی .

—*—

حبذا لسان عربده « زهی » کبی انشای مدح ایچون ایسه ده لسان عثمانیده استغراب معناسنده قوللانیلو :

حبذا مسجد پرفیض ومقدس که بو اور

آنده برسجده قیلان مغفرت رحمانی

« نفعی »

ماشاءالله نه کوزل ! ، کوزدکسون بونه کوزل قیافت! ، . آفرین ذهننه ، اذعاننه ! کبی . کلمات تبرکیه ، دعائیه ، استحسانیه ایله مقارن اولان استغرابلرك اکثری استهزایه محمول ایسه ده بعضاً معنای حقیقیلری اوزره ابقا اولنور :

بارك الله زهی رخش همایون سیما
که قومش نادنی سلطان جهان بادصبا

« نفعی »

تعالی الله زهی رخش همایون هماسایه
که تصویر دلاراسی یتر اکلنجه دنیایه
آفرین ای علم افراخته سردار دلیر
صفدر قلعه کشا صف شکن کشورکیر
فتح خیبر اولەلی ایلامشدر کیمسه
زور بازو ایله بربویله حصاری تسخیر
بارك الله زهی دولت فتح ونصرت
لوحش الله زهی عاطفت حی قدیر

« نفعی »

استغراب استحسانی ایله استحسان تهکمی بری برلرندن
مقام قرینه‌سیله فرق وتمییز اولنور ·

اونبرنجی درس

خبر ــ فائدهٔ خبر ــ لازم فائدهٔ خبر ــ
نسبت تامهٔ خبریه‌نك درجاتی ــ مؤكدات حكم

خبر ــ ایكی كلمه‌دن برینك مفهومی اوبرینك مفهومنده ثابت ، یاخود غیر ثابت اولدیغنی افاده ایدن برسوزدر .

ایمدی مخبرك اخبـاردن مقصدی یاخبرك مفهومنی بیلدیرمكدر ، یاخود كندی وقوفنی مخاطبه اكلا تمقدر . برنجی طرز افاده‌نك متضمن اولدیغی حكم « فائدهٔ خبر » ایكنجی طرزافاده‌نك مستلزم اولدیغی حكم « لازم فائدهٔ خبر » نامیله یاد اولنور .

زیرا بوایكی فائده اراسنده عموم خصوص مطلق موجود اولوب یعنی هرنه‌زمان فائدهٔ خبر بولنسه ــ لازم فائدهٔ خبرده بولنه بیله‌جكندن ، بوجهتله برنجی ایكنجیسنك وجودینی استلزام ایده جكندن اونام ایله یاداولنمشدر .

لازم فائدهٔ خبری افادده ایكی مقصد متصوردر :

برنجیسی معلومات فروشلقله مخبرك كندوسنه اهمیت ویرمسی ؛ ایكنجیسی اعتذار ، تشویق ، تهدید ، تعزیر و تكدیر ، تحسین و تقدیر و دها بونلره مماثل مقاصد ایچون لوازم فائدهٔ خبرك توطئه و مقدمه اتخاذ ایدلمسیدر

« دون بنده خانه‌یی تشریف بیورمشكز ، خدا علیم بولنمدیغمدن فوق العاده متأسف اولدم . بر مكتب تعمیرینه چالشیورسكز ، بوكبی آثار خیریه‌نك احیاسنه چالیشانلر داریندہ معمور اولور .

بوكون درسه چالیشمامشسكز ، محقق بیل سنی حبس ایدرم .. »

كذلك مقاصد مشروحه‌یه مبنی لازم فائدهٔ خبری بیلانلرده بیلمیانلر منزله‌سنه تنزیل ایدیلورکه مستمعینی تشویق و اقناع یاخود سائلك اولدقری طریق ناهموار دن اجتناب و ارتداع ایچون خطابتده بوطرز افاده‌نك التزامی شرائط اساسیه‌دن معدوددر .

بناءبرین لازم فائدهٔ خبرده بو ایكی مقصددن بری نظر ملاحظه‌یه النمدیجه او یولده‌كی افاداته صرف لغو نظریله باقیلور .

نسبت تامهٔ خبریه‌نك درجاتی — اولا نسبت خبریه‌نك وقوع ولاوقوعنده مخاطب کلیا خالی الذهن اولورسه او حالده خبر مؤکدات حکمدن بتون مستغنیدر . بنابرین زیدك کلوب کلمدیکندن کلیا بی خبر اولان بر مخاطبه وهله (افندم ایناننکز زید کلدی) کبی تأکیدلی سوزلرله توجیه خطاب عبث صایلور .

ثانیا: مخاطب خالی الذهن اولمزسه یعنی نسبتك وقوع ولاوقوعنده متردد اولورده حقیقت حالی دخی اکلامق ایسترسه بو تقدیرده مؤکدات حکمدن بریله خبرك تأکیدی محسنات کلامیه‌دن معدوددر .

ثالثا : مخاطب نسبت خبریه‌یی منکر اولور یعنی طرف مخالفنی التزام ایدرسه ارتق مخاطبده تفرس اولنان انکار واصرارك درجاتنه کوره تأکید دخی پرده پرده ارتیریله‌رق اقناعه چالیشمق لازم کلور ؛ بنابرین بر سوزده بوجهتلر کوزه دلدیکچه او سوزك مزیت بلاغتدن عاری اولدیغنه حکم ایدیلور .

ایمدی : سوق کلام بو اوچ وجهدن خالی اولمیوب برنجیسنه ابتدائی ، ایکنجیسنه طلبی ، اوچنجیسنه انکاری نامنی ویریلور . و بو ترتیب اوزره کلامك نسج وتنظیمی « اخراج الکلام علی مقتضی الظاهر » یاخود : مقتضای ظاهر اوزره سوق کلام ، عنوانیله یاد اولنور .

بعض کره مخاطبده قطعا شائبهٔ تردد وانکار اولمدیغی حالده ، متکلم کندی ذهننده حکم سوزینی تردد وانکاری اشعار ایچون کلامك تأکیدینه لزوم کورور . مثلا متکلمك اولمدیغی برشیئك تحققنده « علم الله هیچ اویله اوله جغنی مأمول ایتمزدم » کبی تأکیدلی سوزلرله افادهٔ حال مجبوریتنده بولنور .

خلاصه ، مخاطبك تردد وانکارینه قرائن حالیه ویامقالیه‌دن بری بولندیغی حالده حس وتخمین اولنان تردد وانکارك درجاتنه کوره کلامك تأکیدی امور مقتضیه‌دن معدود ایسه‌ده بعض اسبابه مبنی مخاطبك تردد وانکارینه اهمیت ویرلیه‌رك تأکیده احتیاج کوسترلمز .

كذلك طرفينجه قطعا مجال تردد و انكار اولميان قضایای معلومه وبديهيه نك تشويق وتهديد واجرای نصح وپندکبی مقاصد واغراضك ترويجنه مقدمه اتخاذ ايدلمسيله مؤكدا ايراد اولنور •

لازم فائدهٔ خبرك تأكيدی دخی هپ بوكبی دقايق ونكاته مستنددر •

خطابتلرده بواصول جاری ومعتبردر • زيرا خطيب خطبه سنی مسلمات وبديهيات اوزره ابتنا ايتدكجه قولايلقله مستمعينی اقناعه موفق اولەمز •

—*—

مؤكدات حكم ـ تأكيد حكم ايچون كلامده پك چوق واسطه لر موجود اولوب شمدی یه قدر صره سی كلدكجه بعضلری عرض وافاده قلنمش ايسه ده بوراجقده دخی وسائط تأكيديه دن باشليجه لرينك ذكر و بيانی هرحالده فائده دن خالی دكلدر •

مثلا : سوز باشنده « محقق ، البته ، شبهه سز ،

خدا علیم ، علم الله ، شهداه ، الله بیلور ، الله شاهددر ،
مطلقا ، بهمه حال ، بای حال ، هر حالده ، اینان »
کبی کلام و کلماتك ایرادی مستلزم تأکید اولوب حکمده
تردد وانکار ارتدقجه اونسبتده ادات تاکیدك تکرر یله
مخاطبك اقناعنه چالیشیلور ؛ بعض کره مستمعی اقناع
ایچون متکلم ایمان مغلظه یه بلکه ده کندی نفسنه بد دعایه
مراجعت مجبور یتنده بولنور .

مسند یاخود مسند الیهك ، بعضا کلامك
تکراریله تاکید حکم اولنور : زید کلدی زید .
الله بیوکدر بیوك . وطن سو یلیر ، وطن سو یلیر .
کبی .

کذلك بعض قرائنله حذفی واجب یاجائز اولان کلام
و یاخود اجزای کلامك ذکر وایرادی دخی عادتا تکرار
قبیلندن اولوب تأکید حکمی متضمندر . مثلا زید
کلدیمی سؤالنه جواب اوله رق « اوت ، خیر » کافی ایکن
تأکید ایچون « اوت کلدی » یاخود « خیر کلمدی »
دینور . وزیاده تأکید ایچون مسند ومسندالیه

ایکیسی بردن ذکر اولنور .

برده : زید می کلدی عمر می ؟ دینلدکده سؤال قرینه سیله مسندك حذفی واجب ایکن ینه تأکید ایچون جواباً زید کلدی یاخود عمر کلدی دینور .

کذلك :

جوانمرد جیهاندر ، شوخ مشربدر ، ملك خودر
سخیدر ، اهل دلدر ، نکته داندر ، نکته پرداندر
دلیر صف شکندر ، اژدر شیر افکندر
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

ابیاتنده کی روابط غیر زمانیه نك جواز حذفنده قرینه وار ایکن تأکید حکم ایچون تکرر ایتمش و

شجاعت سنده ، همت سنده ، عز و معرفت سنده
صفات ذاتیا کك هپ بری برندن اعلادر

شعرنده مسندك جواز حذفنده قرینه وار ایکن تأکید ایچون ینه تکرار اولنمشدر .

اون ایکنجی درس

[illegible]
الیهك حذفی ـ

مسند الیه ـ کلام خبرینك اجزای لفظیه سی اوچدن عبارت اولوب برنجیسنه مسند الیه ، ایکنجیسنه مسند ، اوچنجیسنه رابطه اطلاق اولنور . منطقیونك اصطلاحنجه کلامك جزء اولنه موضوع جزء ثانیسنه محمول دینور .

شرائط اسناد — مسند ایله مسند الیه بحسب الذات ایکیسی بر اولملی که حمل و اسناد جائز اولسون : بحسب المفهوم مغایر اولملی که فائدهٔ مفیده یی متضمن بولنسون .

مثلا : کتاب اغاجدر دینسه بحسب الذات کتاب بشقه ، زید بشقه اولدیغی جهتله حمل جائز اولمز : اغاج اغاجدر ، کتاب کتابدر دینسه موضوع ایله محمول

بحسب المفهوم متحد اولدیغندن فائده ویرمز .

هرنقدر بو کتاب کتابدر ، بو باغچه باغچه‌در ، بو او اودر کبی عباره‌لرده موضوع ایله محمولك مفهومی ارالرنده اتحاد توهم اولنیور ایسه‌ده تعمیق نظر ایدلدکده محمول واقع اولان کتابدن ، باغچه‌دن ، اودن فرد کامل قصد اولنوب بوجهتله موضوع ومحمول اراسنده بحسب المفهوم مغایرتك وجودی تبین ایدر .

مسند الیهك تقدمی — مسند الیه محل حکم ومدار افاده اولدیغی جهتله دائما مسند اوزرینه تقدم ایدوب ضرورت شعریه مس ایتدکجه ویاخود

بحق احد مختار ومجتبی که اودر
وجودی انجم وافلاکه علت ایجاد
که نظمه جرأت ایدلدن همان بو معنادر
بو نکته سنج ثنا کوستره مراد فؤاد

ابیاتنده واقع اولدیغی کبی مسند اسماء اشاره‌دن بولنمدقجه مسند الیهك تاخیری جائز دکلدر

مسند الیهك حذفی — کذلك مسند الیه مقصود

بالذات اولدیغی جهتله قرائن لفظیه ویاخود حالیه‌دن
بری بولنمدقجه حذف اولنه‌مز ایسه‌ده مسند فعل اولسه
ومقصد یالکز فعلك وقوعنی بیاندن عبارت بولنسه
بو تقدیرده مسندالیه حذف اولنه‌رق متعلقات فعلدن
بری آنك یرینه قائم اولور : دشمن بوزلدی ! مکتوبکز
یازلدی کبی . بوده مسند الیهك یا تعظیم شانی یا تحقیری
یا کتم واخفاسی ملتزم اولسه ، یاخود متکلمجه مجهول
بولنسه ینه متعلقات فعلدن بری یرینه اقامه ایدیله‌رك
حذف اولنور :

مسند الیهك حذفنه قرائن لفظیه‌دن بری بولنسه
حذفی واجب اولوب آنك ذکری مطلقا بردقیقهٔ
معنویه‌یه محمولدر . ازجمله متکلم ومخاطبده رابطهٔ
زمانیه مسند الیهك تعیننه کافی اولوب حذفنه مساغ
عقلی وار ایکن ذکری البته یا حصر معنی یاخود تأکید
حکمی متضمن اولور . یعنی حصر معنی یاخود تأکید
حکم قصد اولنمدقجه مسند الیهك ذکری جائز اولمیوب
یازدم ، کیتدم ، سویلدم . الدکز ، کیتدکز ، خبر

ویردکز دینور . فقط حصر وتاکید مراد اولنسه بن یازدم ، بن سویلدم ، سزآلدکز ، سزکیتدکز دیمك اقتضا ایدر .

قرینهٔ حالیه‌نك وجودی مسند الیهك حذفنه اسباب موجبه‌دن اولیوب بلاغت نقطهٔ نظرندن بوکبی یرلرده ذکر وحذفی بسیاندر .

مثلا : زیدك حالنی استفسار ایچون کوندریلان آدم ، عودتنده افندم « مخصوص عرض خلوص ایتدی : ماشاءالله وجودجه کمال عافیتده‌در » دیه بیله‌جکی کبی « زید مخصوص عرض ..... » دخی دیه بیلورسه ده جملهٔ ثانیه ده مسندالیهك تعیننده قرینهٔ لفظیه‌نك وجودینه مبنی حذفی واجب اولوب مخاطبك غباوتنی یاخود مسند الیهك عظمت ونباهتنی ایما ایتمك کبی برنکتهٔ معنویه بولنمدقجه ذکری جائز اولەمز .

شوقدر وارکه قرینهٔ حالیه‌نك وجودنده‌دخی بعضا ضیق مقام مسندالیهك ذکرینه مانع اولور .

مثلا : هنكام محاربه‌ده قره‌غول بكليان برعسكر دشمنك كلديكنى كورركورمز ضيق مقام ملابسه‌سيله « كليور ! كليور ! » ياخود « دشمن ! دشمن ! » ديوندا ايدرك وقوع حالى خبرويرر .

بوكبى موقعلرده مسند ومسندٌاليهدن برينك حذفى ضرورى ايسه‌ده فقط مقام تأكيدحكمنى متضمن اولديغنه بناء هرهانكيسى ذكر اولنسه يوقارده‌كى مثالده اولديغى كبى انك تكرارى لازمدر .

خلاصه : برحالت دهشهٔ غيرمترقبه‌نك ظهورنده متكلم افادهٔ حاله مجال بوله‌ميه‌رق متولهانه ومتلاشيانه برطرز اوزره قريق دوكيك سوز سويلمك مجبوريتنده بولنور . بوطرز افاده بادى نظرده بى سروبن كورينورسه‌ده وقعه عين اعتباره النه‌رق تعميق نظرقلندقده مقتضاى حاله تماس وتطابقنه مبنى غايت پارلق برحس وتأثر وجدانيك لمعاننه باعث اولور هله متولهانه افاده‌لر « دارلروايه » لرده (١)

(١) تياترولرده

واجب الرعايه براسلوب مرغوب اولوب بو اسلوبه مخالف تنظيم و ترتيب اولنان روايت اصحاب ذوق وطبيعت نظرندن مظهر رغبت اولەمز •

—**—

اون اوچنجی درس

استطراد

معرفه ـ نکره ـ معرفه نك اقسامی ـ مسند الیهك تعریفی

معرفه ـ بر معنای معینه دلالت ایدن اسمدر .

نکره ـ معنای غیر معینه دلالت ایدن اسمدر .

معرفه نك اقسامی ـ لسان ترکیده تعریف اوچ نوع اولوب بری تعریف معنوی ، دیکری لفظی ، اوبری وضعیدر .

معرفه وضعیه یا وضع مجرد حسبیله شخص معینه دلالت ایدر . اسماء اعلام کبی یاخود شخص معینه دلالتی اراده یه محتاجدر : مضمرات ، موصولات ، اسماء اشارات کبی . زیرا زید ، عمر ، بکر ، خالد کبی علملردن هر بری شخص معین مقابلنده موضوع ایسه ده اوبرلری اویله اولمیوب بلکه هر برقابل تکلم ایچون بن ، بز . هر برقابل خطاب ایچون سن ، سز . هر برقابل اشارت ایچون بو ، او . وضع اولنوب فقط حین استعمالده دائما شخص معین مراد اولنمقده اولدیغندن

بونلرده معرفهٔ وضعیه عدادینه ادخال ایدلدی . دیمك اولورکه مضمرات ، موصولات ، اسماء اشاراتده هرنه قدر وضع عام ایسه‌ده الت ملاحظهٔ موضوع له خاصدر .

معرفهٔ لفظیه — کندیلرنده علامت تعریف ملفوظ اولان لفظلردر . لسان ترکیده حرف تعریف یالکز « ی » دن عبارت اولوب تعیین معنی خصوصنده بین المعارف موصولیتدن بشقه بوندن دها پارلاق ، دها آچیق واسطه بولنه‌مز . شوقدر وارکه حرف تعریف ایله معرف اولان اسملر یالکز مفعول صریح واقع اولیور . مکتوبی یازدم ، اوشاغی کوندردم کبی .

بعضاً اسماء اعلام دخی تنکیر اولنه‌رق مثلا : زیددن زید آدلی ، بکردن بکر آدلی مراد اولندیغی تقدیرده مفعول صریح واقع اولسه کندیلرینه حرف تعریف الحاق ایدر . زیدی کوندردم ، خالدی جلب ایتدم کبی . کذلك اسماء اشارات ، موصولات ،

مضمرات دخی بو قبیلدن اوله رق حرف تعریف ایله معرفه اولورلر . بنی زید کوندردی ، سنی عمر یوللادی ، انی بن یازدم ، بنم یازدیغمی بکنديلر کبی .

معرفهٔ معنویه — قرائن حالیه دن بریله معناسی تعین ایدن اسمدر . بوده درت قسمه منقسمدر . زیرا قرینهٔ حالیه ایله یا فرد معین مراد اولنور : مکتوب کلدی ، پدر کوندردی ، اوشاق کوتوردی ، والده تنبیه ایتدی ، برادر دها کلدی کبی . ویاخود دلالت ایتدیکی مفهومك افرادندن علی الاطلاق برفرد مراد اولنور : اکمکجی کلدی ، منادی چاغردی کبی . یاخود نفس حقیقت وماهیت مراد اولنور : الما آیوادن ایودر ، اوزوم طاتلیدر ، بادنجان بطیئدر ، کبی ویاحقیقتك حاوی اولدیغی افرادك کافه سی مراد اولنور : انسان لوازم انسانیتی دوشونمدجه انسان اولهمز کبی .

بو درت صورتدن برنجیسنه تعریف خارجی ایکنجیسنه تعریف ذهنی اوچنجیسنه تعریف حقیقت وماهیت

دردنجیسنه تعریف استغراق اطلاق اولنور . تعریف ذهنی ایسه نکره ایله معرفه اراسنده واسطه اولوب نه بسبتون معرفه ونه ده بسبتون نکره در .

وسائط تعریفدن بری دخی بالاده مذکور معرفه لردن برینه نکره نك اضافه سیدر . بنم کتابم ، سنك چکمجه ك ، بنم پدرم ، سزك برادریکز کبی .

بنابرین برادر دها کلدی ، پدر خبر کوندردی کبی تعریف خارجیز ده قرینهٔ حالیه نك وجودینه مستنداً مضاف الیهك مقدر اولمسی محتملدر .

ایمدی کلامده مدار بحث وافاده « مسندالیه » اولدیغی جهتله من وجه انك بیلنمسی امور مقتضیه وطبیعیه دن اولوب « نکرهٔ محض » یعنی «مجهول مطلق »قطعاً موضوع بحث اتخاذ اولنه مز . مثلا : هیچ بر مکتوبك ورودی انتظارنده بولنمیان برادره « مکتوب کلدی » وبرادر وپدردن خبری اولمیان مخاطبه « پدر کوندردی ، برادر سلام سویلدی » دینسه موضوع بحث یعنی مسندالیه کلیاً مجهول اولدیغی حسبیله بو کبی

سوزلر صرف لغودر .

بو دقیقه‌یه مبنی مسندالیهك حقی معرفه اولمقدر . مع مافیه ابهام ، تقلیل ، تحقیر ، تفخیم ، اعظام کبی نکته‌لره رعایة مسندالیهك تنکیرینه مساغ واردر .

ابهام :

اتلمش برکمان ابرو مهك آغوش وصلندن
سزادر اوجه چیقسه ناوك پراندن فریاد

تقلیل :

طورمسه‌باری فلك‌بویله بیلقسه کیتسه
برزمان اولسه یری خیمهٔ والای عدم

« عاکف »

تحقیر :

جذبهٔ حسنه نیجه طاقت کتورسون اهل عشق
برنکاه کرمه دکز برجهان صبر و شکیب

تفخیم :

تیغکه نوله یمین ایلرسه روح مرتضی
برغزا ایتدك که خشنود ایلدك پیغمبری

کذا :

خط نوخیزی انجق بربلا اولدی بزه یوقسه
گوزللك ، دلربالق ، شوخلق ینه کاهیدر

« نفعی »

اعظام :

برعجب دریادر اردوی همایونك سنك
کیم حباب برقراراولش اکا هرچادری

اون دردنجی درس

مسندالیهك اضافتله ، علمیتله ، مضمریتله ، اشارتله ، موصولیتله تعریفی

مسند الیهك اضافتله تعریفی — تشخیص ، تخصیص ، اتمام معنی ، مدح ، ذم ، تعظیم ، اشفاق کبی نکته‌لره مستنددر .

برنجی‌یه مثال : زیدك اوغلی کلدی .

ایکنجی‌یه مثال : برینك اوشاغی کلمش سزی ایستیور .

اوچنجی‌یه مثال : بحر کرمك نهایتی یوق .

دردنجی‌یه مثال : بو حدیقهٔ خاصه‌نك کلی بریرده بولنمز .

بشنجی‌یه مثال : بو اسکیجینك چراغی بوراده نه‌ارایور .

آلتنجی‌یه مثال : پادشاهك وزیری کلیور .

یدنجی‌یه مثال : مرحوم احمد افندی برادریکزك اوغلی کلمش ذات عالیکزدن برشیٔ رجا ایدیور .

اضافه بعض کره مضاف الیهی تعظیم ایچون اولور . بومکتوبی بنده‌کز تقدیم ایتدم کبی .

اتمام فائده :

هوای ابر تیغیله بهارمعرکه شاداب
نسیج خامهٔ رمحیله زره صفدری معلم
« نفعی »

مدح وتعظیم :

نورفیض اتش موسی کبی دلده روشن
سرحق جوهرجان کبی سوزمده مدغم
« نفعی »

تأکید ذم :

مسیحا چکینور اما خر دجال ایله توأم
....
« نفعی »

اعظام واشفاق :

ای کرد بساطی توتیای نظرم
ای نطق نمك فشان زخم جکرم

مضاف الیهی تعظیم :

لامکان سیر افتابم خاکه دوشمز پرتوم
عرش استغنای همت اسمانمدر بنم
« نفعی »

اضافه نك متضمن اولديغي آنف البيان معنالر بعضا مسند اليهك غيرينه توجيه اولنور . بوخاص باغچه نك كلي سبزه پاره شور ، بواسكيجينك چراغي زيددن مناسب ارقداش بولەمز ، پادشاهك صدر اعظمي دخي بورأيي بكنور كبي .

مسند اليهك علميتله تعريفي — كافهٔ اوصاف ذاتيه سيله ذهنده مسند اليهي احضار ايچوندر . بونكله برابر مدح وذمي متضمن القاب وكنيه لر تعظيم وتفخيم ، استخفاف واستحقار ظريفانه يه واسطه اتخاذ اولنور . مثال :

سيف الدين افندي معضلات امورده سيف قاطع كبيدر . رشيدبك هرشيده آثر رشد ودرايت كوسترر . دري زاده اينجي كبي يازي يازار ، اتش اوغلي جهنم كسلدي . چبان اوغلي قباردي . ابوالخير افندي منبع خير وحسناتدر .

نديمك ارخاى لحيه ايچون يازديغي شو :

كلبرك عذارنده بيتان سبزه خطك

تاريخني جوينده ايكن كلك قريحه

بو مصرع غرابی ندیمادن ایشتدك
نور آیتنی یازدیلر اول وجه صبیحه

قطعهٔ تاریخیه‌ده صبحا چلبی‌یه اولان تلمیحی دخی بو قبیلدندر .

مضمریتله مسندالیهك تعریفی — مسند الیهك ضمیر اوله‌رق ایرادی مقام ، مقام خطاب وتکلم اولدیغنه مبنیدر . بعضا تعظیم ویاخود تواضع وهضم نفس ایچون تکلم وخطابدن غیبته ، غیبتدن خطاب وتکلمه نقل کلام اولنه‌رق سوزه طراوت وحلاوت ویریلور .
مثال :

دون ذات عالیلری بنده خانه‌یی تشریف بیورمشلر بولنه‌مدیغمه تأسف ایتدم . انشاءالله یارین بنه تشریفکزه منتظرم کبی .

بیانیون بو طرز افاده‌لره التفات اطلاق ایدرلر .
مثال :

عرضحال ایدوب او شهرك شهنه
ایلیوب وضع جبین در کهنه
دیمش ای پادشه عالم کیر

بنم استاد فنون اکسیر
بیوریلیرسه قولنه حسن نظر
ایده‌یم کنجنی پرکوهر وزر

کذلك مخاطب مفرد ایکن تعظیم ایچون کندوسنه جمع صیغه‌سیله خطاب اولندیغی کبی ضمیر متکلم دخی مقامنه کوره یا تعظیم ویاخود تواضع ایچون جمعلنور . سز یازدیکز ، بز تقدیم ایتدك ، بزام ویردك کبی .

نثرده بو قاعده جاری ایسه ده کلام منظومده اکثریا مقام تعظیمده دخی کرك مخاطب ، کرك متکلم مفرد صیغه‌سیله ایراد اولنور .

مثال :

نه جواهر دیزه‌یم سلك ثناکه کوره سن
که ایده شعشعه‌سی چرخ دورنکی یکرنك
« نفعی »

مسند الیهك اشارتله تعریفی — ذهناً و یاخود خارجاً مسند الیهك حضورینی اشعار ایچوندر .

بو کتابدر ، بوز یددر ، بوسو یلدیکم ادملر هب فضلادن معدوددر کبی .

بعضا دنائت رتبه دنو مقام وعلو محل بعد مراتب منزله‌سنه تنزیل قلنه‌رق قریب ایچون اولان « بو » مقام تحقیرده وبعید ایچون اولان « او ، اول » کلمه‌لری مقام تعظیم وتوقیرده قوللانیلور . وبعضا یاقین ایکن مشارالیهدن استبعاد قصدیله طریق تهکمده « او » کلمه‌سی دخی استعمال اولنور .

« بو » کلمه‌سیله حضاردن برینه اشارت ایتمك دائما تحقیر واهانته محمول اولوب تسجیل مدعی قصد اولنمدقچه او صورتله افادهٔ مرام شائبهٔ تحقیر واستخفافدن قورتیله مز .

بو کلدی سویلدی ، بوکا سویلدم کبی .

« او » کلمه سنك مقام تعظیمده استعمالی :

شانه ندیاور قدرن اوبرهمزده زلفك
سررشتهٔ دولت کیدر دست اشلده

استبعادوتهکم :

بر آیینه در کیم کورینور عیب شکافی
اول مصلحت شرع که رشوت وارایچنده

موصولیتله مسندالیهك تعریفی — صله‌دن بشقه کافهٔ احوالی مجهول اولمسندن ویاخود طریق اختصار ملتزم بولنمسندن ایلرو کلیور ٠

برنجی‌یه مثال : زیدك اوینه کیرن خرسزلر طوتلمش کبی ٠

ایکنجی‌یه مثال :

بنم عاشق که رسوالقله طوتدی شهرتم شهری
یازانلر قصهٔ مجنونی هپ یابانه یازمشلر
« ابن کمال »

کذلك صله‌نك متضمن اولدیغی معنایه کوره تحقیر، تعظیم، اشفاق وتفخیم ایچون موصولیله مسندالیهك تعریفی بلاغتجه برموقع مهمی حائزاولوب هله مسندالیهك کیم اولدیغنی حضاردن ستروإخفا خصوصنده بوندن واسع طریق اوله‌مز ٠

کذلك وجه بنای خبر ایچون یعنی خبر نه اساسه

مبنی اولدیغنی ایما ایتمك اوزره صیغهٔ صله التزام اولنور : درسنه چالیشمیان تفیض ایده مز ، قوهٔ عسکریه سنه کوکنمیان مخاصمات حربیه یه کیره مز کبی .

بعضا وجه بنای خبرله مسند الیهدن بشقه سنك تعظیم شانی ایما اولنور .

دنیا ومافیهایی یرادان بزه بودولتی احسان ایلدی کبی .

برده مخاطبك و یاخود بشقه برکمسه نك خطاده بولندیغنی اخطار واشعار ایچون اولور .

اوقدر فداکارلقلرایله بونجه فلاکتلردن قورتارمش اولدیغکز آدم بوکونکی کونده سزه برطاملة قانکزه تشنه در کبی .

اون بشنجی درس

مسندالیهك توصیفی ، تاكیدی ، بیانی ـ مسند ـ مسندك حذفی ـ تغلیب

مسند الیهك توصیفی ـ رفع احتمال ایچوندر . یورغانجی احمد افندی كلدی ، مكتوبجی ندری بك كیندی كبی .

طاقتسوز دلربالر غمزه‌لردن تیغ عاشق‌كش
بزمده آهمزدن ناوك دلدوزمز واردر

شعرنده تیغك عاشق كشلكله ، ناوكك دلدوزلكله توصیفی رفع احتمال ایچوندر .

بعض كره مسند الیهك توصیفی مدح ، ذم ، ترحم معنالرینی متضمن اولور . مثلا :

متاع كاسدی حسن قبول طبعه ناچسبان
خیال فاسدی دوشیزهٔ معنایه نامحرم

بیتنده‌كی « متاع » ك « كاسدله » « خیال » ك « فاسد » له توصیفی ذم وتقدیح نكته سنه

مستند اولدیغی کبی « بوکبی فاضل ادم نره‌ده اولسه مظهر حرمت اولور ، بیچاره چوجق پك خسته‌در » فقره لرنده مسندالیهك توصیفی دخی مدح و ترحمی متضمندر . بعضاً مسندالیهك توصیفی تأکید معناایچوندر : الندن اوچان قوش قورتلمز ، بوکا آقان صولر طورر کبی .

مسند الیهك تأکیدی — یا رفع توهم مجاز ایچوندر : زید کندی سویلدی ، بالذات استانبوله کیتدم ، بالنفس بو ایشده چالیشورم ، کوزمله کوردم ، الله و یردم ، قلمله یازدم ، قولا تمله ایشتدم ، زید کلدی زید ! سن یازدك سن ! کبی .

یاخود احاطهٔ افراد ایچوندر : قوم وقبیله هپ کلدیلر .

چوجقلر هپ کیتدیلر . هرقیون کندی بجاغیله اصیلور . بتون عالم بویله سویلیور . هیچ برآدم بوکا قائل اولمز . بو سوز کلیاً باطلدر . قطعا قبول اولنمز . زید وعمر ایکیسی بوفکر و مذهبده بولنورلر کبی

احاطهٔ افراد بعضا حقیقی اولور : مکتب طلبه سی

هپ کلدیلر کبی . بعضا تعارفی وادعائی اولور : بتون عالم ذات عالیکزه حرمت مخصوصه سی واردر کبی .

مسند الیهك بیانی — ایضاح ایچون اولور :

دوستك احمد افندی کلدی . قرداشك خالد دون بوراده ایدی کبی .

بعضا دخی :

احمد افندی کوله کز کلدی ؛ خاصة عرض خلوص ایدیور .

عبارسنده اولدیغی کبی مسند الیهك بیانی مخاطبی تعظیم ایچون اولور .

مسند — کلامك اجزای اصلیه سندن ایسه ده مسندالیهك اوصافندن بولندیغی ، وصف ایسه بالطبع موصوفدن مؤخر اولدیغی جهتله مسند کرك فعلی ، کرك اسمی اولسون دائما مسند الیهدن صکره کلور یعنی ضرورت شعریه مس ایتدکچه یاخود مسند اسم اشاره اولمدقچه مسند الیه اوزرینه مسندك تقدیمی جائز اولهمز . مثلا « زید کاتبدر » یاخود

« زید کلدی » دینه‌جك یرده ضرورت شعریه مس ایتدکجه « کاتبدر زید » « کلدی زید » دیمز . فقط « زید بودر ، خالد اودر » کبی مسند اسم اشاره‌دن عبارت اولان کلاملرده مسندی تقدیم ایدرك « بودرزید ، اودر خالد » دینه بیلور .

مسندك حذفی — مسند الیهده اولدیغی کبی مسندده دخی قرینهٔ حالیه ویاخود مقالیه بولندقچه انك حذفنه مساغ یوقدر . مثلا : « کیم کلدی » سؤالنه « زید » دیه جواب ویریله‌رك سؤال قرینه‌سیله مسندك حذفی جائز اولدیغی کبی « زید ، عمر ، خالد کلدی » دینورکه « زید کلدی ، عمر کلدی ، خالد کلدی » تقدیرنده اولوب تأکید حکمی مستلزم ایسه ده قرینهٔ لفظیه‌نك وجودینه مبنی مسندلرك ایکیسی حذف اولنمشدر .

اکر « زید ، عمر ، خالدکلدیلر » کبی جمع صیغه‌سیله ایراد اولنسه بوتقدیرده هیچ برشیئك تقدیرینه حاجت اولمیوب « کلدیلر » فعلی ذکری

تقدم ایدن مسند الیهلره طوپدن اسناد ایدلمش اوله‌جغی جهتله تأکید حکم نکته‌سندن معرادر .

تغلیب — اکر مسند الیهلر مختلف اولور یعنی کیمی غائب ، کیمی مخاطب ، کیمی متکلم اولورده ارالرنده دخی فاصله بولنمز ایسه خطاب وتکلم غیبتدن اشرف اولدیغی جهتله تغلیب طریقیله فعل دائما مخاطب ومتکلمه تابع اولور .

مثال :

بن ، زید ، عمر ، خالد کلدك . ذات عالیکز ، زید ، بکر ، خالد کلدیکز کبی .

مسند الیهلر ارا سنده فاصله اولدیغی تقدیرده ایستر مخاطب ، ایستر متکلم ، ایستر غائب اولسون هر هانکیسی مؤخر ایسه فعل اکا تابع اولوب برنجینك مسندی اضمار اولنور : بن سکا ، سن بکا کلدك . سن بکا ، بن سکا کلدم . بزسزه ، سز بزه سو یلدکز . سز بزه ، بز سزه سو یلدك . بن سکا ، سن احمد افندی یه مکتوب یازدك .

سن بکا ، بن خالد افندی یه خبر کوندردم . بن احمد افندی یه ، احمد افندی بکا کلدی . احمد افندی بکا ، بن احمد افندی یه کتدم کبی .

شوقدر وارکه « زید بنمله کلدی ، بن زید ایله کتدم ، زید ایله بن اوقودم ، بنمله زید اوقودی » کبی جمله لرده فعللر هپ تابعه متوجه اولوب متبوعلر مفعول اولدقلری جهتله فعل انلره تبعیت ایده مز .

خلاصه « ایله » کلمه سی هرهانکی اسمی تعقیب ایدرسه او متبوع اولوب فعل اکا تابع اولمز .

« یا » حرفیله بری برلرینه معطوف اولان مسند الیهلردن هانکیسی مسنده یاقین ایسه فعل اکا تابع اولور . یاسن ، یا احمد افندی یازار . یا احمد افندی ، یاسن یازارسن . یا ذات عالیکز ، یا خالد افندی کیدر . یاخالد افندی یا ذات عالیکز کیدرسکز کبی .

بونکله برابر شیوهٔ لسانه الک زیاده یاقیشان اسلوب برنجینک مسندینی یانی باشنده کتیروب ایکنجینک مسندینی تقدیر ایتمکدر . یاسن یاز ، یا احمد افندی . یازید

یازسون ، یاسن کبی .

بعضاً تأکید حکم ایچون مسندلرك ایکیسیده ذکر اولنور .

یاسن یاز ، یااحمد افندی یازسون کبی . فتأمل -

— مخطره —

مسندالیهك علمیتنده ، موصولیتنده ، توصیفنده ، بیاننده ، اضافه سنده ، تأکیدنده نه کبی نکته‌لر ملاحظه اولنورسه کرك مسندده ، کرك کلامك سائر اجزای متممه سنده دخی بو نکته‌لر تمامیله نظر ملاحظه واعتباره النور .

بحثك مسندایله مسندالیهه انحصاری ایسه مسأله‌یی طاغتمقسزین کرکی کبی افهام وایضاحی ملاحظه سنه مستنددر .

اون التنجی درس

—* متممات کلام *—

صفت ـ حال ـ مفعول صریح ـ تمییز ـ قید حیثیت ـ مفعول مطلق ـ مفعول غیرصریح ـ مخطره ـ رموز واشارات

متممات کلام — کلامده مسند ایله مسند الیه عمده در . یعنی بونلر اولمقسزین طرح مقال محالدر . بونکله برابر مقتضای حال بشقه بر وصف وقیدك علاوه سنه مجبوریت ویرسه انکله کلامك اتمامی لازم کلیر . مثلا : « زید کلدی » دیسه‌ك بونکله کلام تمام اولورسه ده « کولمك » حالیله متلبس اولدیغنی افاده ایده جك اولسه‌ق « زید کوله‌رك کلدی » دیملیز . کذلك زید اوه کیتدی ، عمر فایطونله مکتبدن کلدی ، بکر مدرسه ده اوقودی ، شکرجی احمد اغایو للادی ، بنجه بو کتاب فائده‌لیدر ترکیبلرنده‌کی او ، فایطون ، مکتب ، مدرسه ، شکرجی ، بنجه قیدلری ارکان کلامدن دکلسه ده فقط اتمام فائده ایچون مقتضای حال قیود

مذکوره‌نك علاوه‌سنه مجبوریت ویریور .

صفت — هیچ برشیئه نید اولمیه‌رق موصوفنده برمعنانك وجودینه دلالت ایدر . بو کوزل کتابی بن یازدم ، بوصاری قاپلی مجموعه‌یی خالده ویردم کبی .

صفت دخی ایکی قسم اولوب برنجیسی اصل موصوف اوزره جاریدر کوزل آدم ، صاری چیچك ، قیرمزی کل کبی .

ایکنجیسی موصوفك منسوباتندن برینه متوجهدر . قومشوسی یکیت برآدم ، صاچی اوزون برخاتون ، قولی قیصه برفقیر ، طوانی یوکسك براو ، باغچه‌سی منتظم برکوشك کبی . زیرا یکیت ، اوزون ، قیصه ، یوکسك ، منتظم کلمه‌لری قومشونك ، صاچك ، قولك ، طوانك ، باغچه‌نك اوصافندن بوانده‌لری حالده درکار اولان منسوبیت ومناسبت حسبیله آدمه ، خاتونه ، فقیره ، اوه ، کوشکه صفت واقع اولمشلر .

عربجه‌ده برنجی قسمنه « صفة جرت علی من هی‌له » ایکنجی قسمنه « صفة جرت علی غیر من هی‌له » اطلاق اولنور ٠

فقط مجاز و حقیقت بحثنده مفصلاً بیان اولنه‌جغی وجه اوزره ایکنجی قسم « مجاز عقلی » عدادندن بولندیغی جهتله بونوع صفتلری « صفت مجازی » وبرنجی قسم داخلنده بولنانلری « صفت حقیقی » اسملریله یاد ایده بیلورز ٠

صفاتك صورت مزج وترکیبی ؛ موصوف ایله صفتك شریطهٔ مطابقت وعدم مطابقتی « لب القواعد » نام رساله‌مزده مفصلاً شرح وایضاح ایدلمشدر ٠

حال — فاعل یاخود مفعولك هیئتنی بیان ایدن برو صفدر ٠ زید اوخشایه‌رق خالدی مکتبه کوندردی ؛ عمر بکری کیفسز کیفسز استانبوله یوللادی کبی ٠

لسان عثمانیده حال درت اسلوب اوزره جریان ایدر:

۱ جواب طلب صیغه‌سی نهایتنه حروف عاطفه‌دن

« رق » ياخود « رك » حرفنك الحاقيله اجرا ايديلور .
زيديازه رق بيان مطالعه ايتدى ، زينب كوزسوزه رك
باقدى كبى .

حالده تجدد واستمرار قصد اولنديغى تقديرده حرف
عطف حذف اولنه رق صيغهٔ جواب طلب تكرارلنور .
صور، صوره بغداد بولنور ، اغليه اغليه كوزلرى
قان چناغنه دوندى ، كوله كوله بايلدى كبى .

۳ حال واقع اولان كلمه وصف اولور . بو صورتده
اگر كه ذوالحال اراسنده برلفظ اجنبى بولنور ياخود
ذوالحال مقدر اولورسه تأكيد قصد اولنمدقچه تكرار ينه
يكده حاجت يوقدر . زيد استانبوله كيفسز كيتدى ،
عمر مكتبدن نشئه سز كلدى ، اهسته كيت ، عجله يورى
كبى . فقط حال ايله ذوالحال اراسنده لفظ اجنبى حائل
اولمزسه دفع التباس ايچون حالك تكررى مقتضيدر .
خالد مسكين مسكين قپويى چالدى ، زيدكوزل كوزل
قپويى آچدى كبى .

بو قاعده كندولرندن بلا واسطه صيغهٔ جواب طلب

اصاغه اولنه‌میان وصفلره منحصردر . بوقسه «قورقاق، تیترك» ودهابونلره تماثل وصفلرده بوقاعده جاری اولمیوب برنجی اسلوب اوزره حال جریان ایدر . یعنی « زید استانبوله قورقاق کیتدی ، عمر تیترك کلدی » دینمیوب « زید قورقه‌رق یاخود قورقنه قورقه استانبوله کیتدی ، عمر تیتره‌یه‌رك یاخود تیتره‌یه تیتره‌یه کلدی » دینور . کندولرندن صیغهٔ جواب طلب اصاغه اولنه‌میان اوصافك نهایتلرینه افعال معاونه‌نك الحاقیله برطاقم شقشقهٔ بی‌معنی تکلفنه قاتلانیلیورکه دقتله باقلسه اکثریتله محررات ترکیه‌نك اهنك لطافتنی اخلال ایدن بو تکلف نابجادر .

بناءً برین تهذیب کلام ایچون نابمحل (اوله‌رق) لردن تجانب کوسترملیدر .

٣ حال وصف اولمیوبده صیغهٔ جواب طلب دخی کندوسندن اصاغه اولنه‌میان کلمه‌لردن ایسه بهمه حال ترکیب تضمنی قاعده‌سی اوزره حالك تکرری لازمدرکه وصفیت معناسی حاصل اولسون . زید آوج

آوج دوکیور ، یوك یوك طاغلیور ، برر برر خبر ویریور ، لقمه لقمه آلیور ، دیك دیك باقیور ، طوتام طوتام بولیور ، دسته دسته باغلیور کبی .

٤ اوصاف عربیه‌نك قاعدهٔ عربیه اوزره حال واقع اولمسیدر . زید محزوناً کلدی ، ممنوناً کیتدی کبی .

بونکله برابر اوصاف عربیه‌نك ایکنجی اسلوب اوزره حال واقع اولمسی شیوهٔ لسانه موافقتی حسبیله بلاغته دها یقیندر . زید محزون کلدی ممنون کیتدی یاخود زید محزون محزون کلدی ممنون ممنون کیتدی کبی .

بو ایضاحاتدن آکلاشیله‌جغی اوزره زید کیفسز اولدیغی حالده یاخود کیفسز ایکن استانبوله کیتدی ، عمر بورجنی ویرمدیکی حالده یاخود تقدیرده بن ویررم کبی ترکیبلرده کائن ظرفلر هپ فعلك قیودندن اولوب انلره حال اطلاق اولنمز .

واقعا احوال دخی ضمناً افعالك قیودندن معدود

ایسه‌ده لکن قیود صریحه ایله قیود ضمنیه اراسنده
نویله آچیق برفرق وتفاوت واردرکه ذوق وجدانی
درحال انی درك وتفرس ایدر . اوت ! « زید
کیفسز کیفسز استانبوله کیتدی » کلامندن بشقه
« زید کیفسز اولدیغی حالده = کیفسز ایکن
استانبوله کیتدی » کلامندن بشقه برحال وقوتك
منفهم اولدیغی ادنی برملاحظه ایله آکلاشیلور .

هله « زید بورجنی ویرمدیکی حالده = تقدیرده
بن ویریرم » جمله‌لرنده حال اصطلاحینك شائبه‌سی
بیله اولمیوب عادتا معنای شرطی متضمن جمله‌لردن
معدوددر .

هرنه‌قدر احوال اصطلاحیه‌یی اکلاتمق ایچون
« اولدیغی حالده' ایکن » تعبیرلریله تفسیرلر ایدیورلرسه‌ده
تفسیردن مقصد ایضاح معنا اولدیغی جهتله حکماً دخی
تفسیر ایله مفسرك براولمسی لازم کلمز .

– اخطار –

حالك حق ذوالحالدن صكره كلمك ايسه‌ده تقدمى دخى جائزدر :
كوله‌رك زيد كلدى . كبى . ذوالحال ايله حال اراسنده اجنبينك
تداخلى جائز ايسه‌ده داعئ التباس اولديغى حالده برى برلرندن فصلى
تنوعدر . مثلا : زيد كوله‌رك مكتبه كيتدى ياخود زيد مكتبه كوله‌رك
كيتدى دينسه ذوالحالدن انفصالى داعى التباس اولديغى جهتله وصل
وفصلنده برمحذور يوقدر . فقط زيد چوجغى كوله‌رك مكتبه
كوندردى كبى تركيبلرده كولمك هم فاعله همده مفعوله حال اوله‌بيله‌جكندن
هنكيسنه حال واقع اولورسه دفع التباس ايچون انى تعقيب ايتمليدر .
بنابرين « زيد كوله‌رك چوجغى مكتبه كوندردى » دينسه حال
فاعله « زيد چوجغى كوله‌رك مكتبه كوندردى » دينسه حال
مفعوله متوجه اولمش اولور .

مفعول صريح — فعل تعلقجه فاعلنه محتاج
اولديغى كبى ايقاعجه دخى مفعولنه محتاجدر . مسند
اليه ايله مسندده اولديغى كبى مفعولك حذف وتعيينه
برقرينهٔ حاليه ياخود مقاليه بولنمدقجه حذفى جائز
دكلدر .

بعض كره فعل متعدى يالكز فاعلنه تعلق قصد

اولنه‌رق فعل لازم منزله‌سنه تنزیل قلنور : بیلانده سویر بیلمیانده ، بونی اکلامق ایچون کوره‌جك کوز ایشیده‌جك قولاق ایستر کبی ٠

مقصد یالکز فعلك فاعلنه تعلقی دکلسه قرائن موجوده‌یه کوره مفعولك تقدیری واجبدر ٠

ایمدی قرینه‌نك وجودی واسطه‌سیله مفعول صریحك حذفی یاایستمك ، ارامق ودها بونلره مماثل فعللرده اولدیغی کبی ایهامدن صکره بیان ایچوندر : ایستسه‌م یازارم ، مراد ایتسه‌م سزی مکتبه کوندریرم ، چوق ارادم اشی بوله‌مدم کبی ٠

یادفع توهم ایچوندر : یعنی سوزك باشلانغیجنده خلاف مقصود توهم اولنمامق اوزره مفعول حذف اولنور ٠ بیچاق کمیکه طیاندی کبی ٠

یاخود اختصار ایله برابر تعمیم ایچوندر ؛

زید چوق معجزدر ، چوق تعجیز ایدیور کبی ٠

یاخود یالکز اختصار ایچوندر : کوستر باقه‌یم ، امرایت یازه‌یم کبی ٠

امرایت اولدیم وارایسه کر بونده مرادڭ
عشرده یه خواهشڭ اولمزسه دیرم

« نورس »

مفعول صریح نکره اولدیغی حالده فعلدن شمسان جزؤ کبی اولوب بو جهتله ارالرینه قطعا فاصله کیرمیوب دائما فعل کندوسنی ولی ایدر .

بن بوکون برکتاب الدم . زیده پاره ویردم کبی . لکن معرفه اولدیغی تقدیرده حصر بحثنده بسط وبیان اولنه‌جق نکات ودقایقه مبنی مسندالیه ایله سائر متعلقات فعل ارامنده تقدیم وتأخیر جائزدر . بوکتابی زید استانبولده الدی کبی .

کذلك ضرورت شعریه‌مس اقتدرچه متعلقات فعلدن هیچ بری فعلدن صکره کلمز ایسه‌ده فقط کستاخانه ولاابالیانه‌ده فعل مفعول اوزرینه تقدم ایدر . باص پاره‌یی آل کتابکی ؟ پیشیر کباصتی یی ات کوکده‌یه ؟ طوغریسی شاشارم عقلنه کبی .

مفعول غیر صریح — طوغریدن طوغری‌یه دکل

بلكه حروف اضافه‌دن برينك واسطه‌سيله مفعول واقع اولان اسملره مفعول غير صريح دينور . زيد استانبوله كتدى ، عمر مكتبدن كليور ، خالد اوده چاليشيور ، بكر زيد ايله قونيشيور، زينب هند ايچون علاج قايناتيور كبى . زيرا كيتمك ، كلمك ، چالشمق ، قونشمق ، قايناتمق فعللرى طوغريدن طوغرى يه استانبوله ، مكتبه ، اوه ، زيده ، هنده تعلق ايتميوب بوبابده حروف اضافه‌نك وساطتنه مراجعت قلنمش اولديغى جهتله بونلره مفعول غير صريح اطلاق اولنور .

مخطره

شيوهٔ لسان عرب اوزره برده « مفعول لاجله » واردركه فعلك وقوعنه سبب وعلت اوليور .

بوده اخرلرى منصوب مصادر عربيه‌يه منحصردر زيده رغما كيتدم ، تشويقا بركتاب ويردم ، تاديبا ازارلدم ، تهديدا برقاچ سوز سويلدم كبى ، اشته بو جمله‌لرده (رغم) كيتمكه ، تشويق كتاب ويرمكه ، تأديب

ازارلمغه ، تهدید سوز سو یلمکه ، سبب وعلت اولدیغی ایچون بونلره وبونلره مماثل مصدرلره (مفعول لاجله) اطلاق اولنور .

—

تمیز = قیدحیثیت — نسبتده موجود اولان ابهامی رفع ایچوندر . زید وجودجه ایودر ، ثروتجه انکله کیمسه چیقیشه مز ، فطانتجه اقراننه فائقدر ، حسب ونسبجه تفوقی درکاردر کبی .

خلاصه هر هانکی اسمك نهایتنده « جه » بولنوب انك یرینه « کوره ، یکا ، من حیث » کلمه لرندن بری اقامه ایدیله بیلورسه اکا « تمیز » اطلاق اولنور .

تنبیه

معلوم اولسون که شیوهٔ عربی اوزره منصوب ومنون اوله رق اسملر ، مصدرلر تمیز واقع اولور : زیده نسبةً احمد افندی کوزلدر . زینب قیافةً سوسلیدر ، وجهاً چرکیندر ، لساناً نازکدر تحریراً کوزل افادهٔ مرام

ایدیور کبی . بوتنوینلی اسملردن بعضلرینك اطلاقی جائزدر .

بعضــا دخی ظرف واقع اولور : زید بغتة کلدی ، دفعة بورجنی اودهدی ، لیلا مکتوبنی کوندردی . بوصورتله استعمال اولنان اسماء عربیــهنك ترکیبده نه واقع اولدیغنی بیلمك ایچون اولا باقلی اواسمی وصفمی دکلمی وصف ایسه حال واقع اولور زید ممنونا کیتدی محزونا کلدی کبی . وصف دکلسه بوتقدیرده یامصدردر یاغیر مصدردر مصدر ایســه نهایتنده « ایچون » تقدیر اولنورسه (مفعول لاجله) ، (ده) تقدیر اولنسه ظرف ، (جه) تقدیراولنســه تمیز ، (اولهرق) تقدیر اولنه بیلسه حال اولدیغنه حکم اولنور

—

مفعول مطلق ـ محضــا تأکید فعل ایچون کندی معناسنده اولان مصادر نوعیهدن بری اوفعله مفعول واقع اولمیدر : زید بر یازش یازدی‌که هرکس بکندی ؛ بر کولش کولدی که عالمی کندینه کولدردی کبی .

مفعول مطلق دائما فعلدن مقــدم کلوب ارالرینه

بشقه برکله کیره مز .

رموز واشارات ـ کلامك متمم ذی حیاتیدر . فی‌الحقیقه « غمز عین ، چین چبین ، رمز حواجب ، تحریك ایادی ، تهزیز اصابع » ودها بونلره مماثل حرکات وسکنات حسن بیانك متمماتندن اولوب هله مقام نازونیازده کردن قیرمه‌لر ، کوزسوزمه‌لر ، قاش چاتمه لرك کسدیه طوپیورمقسزین سرائراموری افاده وتبلیغده اولان تأثیرات خارق العاده‌لری هیچ بروقت جای انکار دکلدر .

مقام تهدید وتوبیخده دخی برطوروقورانه‌ومحتشمانه ایله ال ، باش صاللامق ، دیك دیك باقق ، سل سیف ایتمك ، سلاحه طورانمق کبی اوضاع وحرکات افادات بیانیه‌یه بشقه براحتشام ویرر . خلاصه اعضانك رموزواشاراتی سوزه یاردم ایتمیه‌جك اولسه معانی مکنونه‌نك تفهیم وتفهمی مهمل قالمش اولور .

بونکله برابر رموز واشارات مقامه مناسب برلطافت

واجب الرعایه براسلوب مرغوب اولوب بو اسلوبه مخالف تنظیم و ترتیب اولنان روایت اصحاب ذوق و طبیعت نظرندن مظهر رغبت اولەمز .

—**—

اون اوچنجی درس

استطراد

معرفه ـ نکره ـ معرفه نك اقسامی ـ مسند الیهك تعریفی

معرفه ـ بر معنای معینه دلالت ایدن اسمدر .

نکره ـ معنای غیر معینه دلالت ایدن اسمدر .

معرفه نك اقسامی ـ لسان ترکیده تعریف اوچ نوع اولوب بری تعریف معنوی ، دیکری لفظی ، اوبری وضعیدر .

معرفه وضعیه یا وضع مجرد حسبیله شخص معینه دلالت ایدر . اسماء اعلام کبی یاخود شخص معینه دلالتی اراده یه محتاجدر : مضمرات ، موصولات ، اسماء اشارات کبی . زیرا زید ، عمر ، بکر ، خالد کبی علملردن هر بری شخص معین مقابلنده موضوع ایسه ده اوبرلری اویله اولمیوب بلکه هر برقابل تکلم ایچون بن ، بز . هر برقابل خطاب ایچون سن ، سز . هر بر قابل اشارت ایچون بو ، او . وضع اولنوب فقط حین استعمالده دائما شخص معین مراد اولنمقده اولدیغندن

بونلرده معرفۀ وضعیه عدادینه ادخال ایدلدی . دیمك اولورکه مضمرات ، موصولات ، اسماء اشاراتده هرنه قدر وضع عام ایسه‌ده الت ملاحظۀ موضوع له خاصدر .

معرفۀ لفظیه — کندیلرنده علامت تعریف ملفوظ اولان لفظلردر . لسان ترکیده حرف تعریف یالکز « ی » دن عبارت اولوب تعیین معنی خصوصنده بین المعارف موصولیتدن بشقه بوندن دها پارلاق ، دها آچیق واسطه بولنه‌مز . شوقدر وارکه حرف تعریف ایله معرف اولان اسملر یالکز مفعول صریح واقع اولیور . مکتوبی یازدم ، اوشاغی کوندردم کبی .

بعضاً اسماء اعلام دخی تنکیر اولنه‌رق مثلا : زیددن زید آدلی ، بکردن بکر آدلی مراد اولندیغی تقدیرده مفعول صریح واقع اولسه کندیلرینه حرف تعریف الحاق ایدر . زیدی کوندردم ، خالدی جلب ایتدم کبی . کذلك اسماء اشارات ، موصولات ،

مضمرات دخی بوقبیلدن اولەرق حرف تعریف ایلە معرفە اولورلر . بنی زید کوندردی ، سنی عمر یوللادی ، انی بن یازدم ، بنم یازدیغمی بکندیلر کبی .

معرفهٔ معنویە ـ قرائن حالیەدن بریلە معناسی تعین ایدن اسمدر . بوده درت قسمە منقسمدر . زیرا قرینهٔ حالیە ایلە یافرد معین مراد اولنور : مکتوب کلدی ، پدر کوندردی ، اوشاق کوتوردی ، والدە تنبیە ایتدی ، برادر دها کلدی کبی . ویاخود دلالت ایتدیکی مفهومك افرادندن علی الاطلاق برفرد مراد اولنور : اکمکجی کلدی ، منادی چاغردی کبی . یاخود نفس حقیقت وماهیت مراد اولنور : الما آیوادن ایودر ، اوزوم طاتلیدر ، بادنجان بطیئدر ، کبی ویاحقیقتك حاوی اولدیغی افرادك کافەسی مراد اولنور : انسان لوازم انسانیتی دوشونمدکجە انسان اولەمز کبی .

بودرت صورتدن برنجیسنە تعریف خارجی ایکنجیسنە تعریف ذهنی اوچنجیسنە تعریف حقیقت وماهیت

قصر تعيين — برذاتك بر ، ياخود بردن زياده صفتلرده يابرصفتك بر ، ياخود بردن زياده ذاتلرده اشتراكي كندوسنجه مشكوك اولان مخاطبه قارشو استعمال اولنور . مثلا عجبا زيد شاعرميدر ؟ كاتبميدر ؟ ياخود زيد ايله عمردن هانكيسي كاتبدر ؟ ديو متردد اولان برمخاطبه قارشي « زيد شاعردر ، كاتب دكلدر » ياخود « زيددر كاتب ، عمر دكلدر » ديه‌رك قصر حكم ايله تعيين مدعى ايديلور .

ويريلان ايضاحاتدن اكلاشيله جغي وجهله اقسام ثلاثهٔ مذكوره قصر اضافي‌يه منحصر اولوب قصر حقيقيده صورت پذير اولەمز .

طرق قصر — قصر ايچون طرق مختلفه واردر .

اولا : مسند اليه وصف ، مسندك اسم عين اولمسيدر : جاهل زيددر . عالم عمردر . كلان خالددر . النان كتابدر . الديغم مكتوبدر كبي .

زيرا قاعدة مسند اليهك اسم عين ومسندك وصف اولمسي لازمه‌دن ايكن بو قاعده‌نك عكسي جهتنه كيدلمسي

البته بر نكته‌یی متضمن اوله‌جقدر كه اوده افادهٔ قصردر .

ثانیاً : مسندك اسم اشاره اولمسیدر :

كتاب بودر . زید بودر . فكر صحیح اودر كبی .

ثالثاً . مفعولك مسند الیهه تقدم ایتمسیدر :

بومكتوبی زید یازدی . درسنی خالد اوكرندی ، استانبوله احمد افندی كیتدی زید ایله بن كیتدم . مكتبده بن بولندم كبی .

اشبو صور افاده‌نك كافه‌سی مسندك معناسی مسندالیهده انحصارینی متضمندر .

رابعا : مفعوللرك یكدیكرینه تقدیم وتأخیریدر شویله‌كه هانكیسی صكره كلیرسه انحصار اكا متوجه اولور . مثلا :

« بن بوكتابی احمد افندی‌یه الدم » دنیلسه بوكتابی احمد افندی‌یه الدم بشقه‌سنه الدم تقدیرنده اولدیغی كبی « بن احمد افندی‌یه بو كتابی الدم » دینسه بن احمد افندی‌یه بوكتابی الدم بشقه كتاب

كذا :

خط نوخیزی انجق بربلا اولدی بزه یوقسه
کوزللك ، دلربالق ، شوخلق یته کاهیدر
« نفعی »

اعظام :

برعجب دریادر اردوی همایونك سنك
کیم حباب برقرار اولمش اکا هرچادری

اون دردنجی درس

مسندالیهك اضافتله ، علمیتله ، مضمریتله ، اشارتله ، موصولیتله تعریفی

مسند الیهك اضافتله تعریفی — تشخیص ، تخصیص ، اتمام معنی ، مدح ، ذم ، تعظیم ، اشفاق کبی نکته‌لره مستنددر .

برنجی‌یه مثال : زیدك اوغلی کلدی .

ایکنجی‌یه مثال : برینك اوشاغی کلمش سزی ایستیور .

اوچنجی‌یه مثال : بحر کرمك نهایتی یوق .

دردنجی‌یه مثال : بو حدیقهٔ خاصه‌نك کلی بریرده بولنمز .

بشنجی‌یه مثال : بو اسکیجینك چراغی بوراده نه ارایور .

آلتنجی‌یه مثال : پادشاهك وزیری کلیور .

یدنجی‌یه مثال : مرحوم احمد افندی برادر بکزك اوغلی کلمش ذات عالیکزدن برشیٔ رجا ایدیور .

اضافه بعض کره مضاف الیهی تعظیم ایچون اولور .

بو مکتوبی بنده‌کز تقدیم ایتدم کبی .

سز یازارسکز بشقه‌سی یازدمز

اورتبه غرقهٔ بحر نکارم ایتدك کیم
هجوم شرمله دبسته‌یم بیان ایده‌م
مکرکه عرض ایده خاکدر عنایتله
نهفته رازیمی احسان ایدوب براهل‌همم

او چنجیسی یا کاش برذهابی تصحیح ایچون اولوب دائما قصر قلبده استعمال اولنور . بن سزی مکتبده ارادم مکر باغچه‌ده ایمشسکزکبی .

ــ مکر سرمایهٔ شادی ایمش کوی دلاراده ــ
سرشکم نقدینی خاك ایله مغشوش ایتدیکم دملر
«جودت پاشا»

سخنشناس اولیور کیم که بی وفا اولسه
مکر زمانده غدارلق ظرافت ایمش

« ندیم »

فارسیده ترجی معناسنه دخی قوللانیلور .

نامکر یکنفسم بوی توآرد دم صبح
همه شب منتظر مرغ سحرخوان بودم

« سعدی »

« الآ » کلمه‌سی دخی درت وجه اوزره

مستعملدر .

برنجیسی شرطیهٔ بسیطه تقدیرنده اولوب « یوقسه » یرینه قوللانیلور « بزده تشریف ایدکز والا بنده کیتم کبی .

ایکنجیسی شرطیهٔ مؤکده در . الا یازارم ; الا کیدرم دیه ایاق باصدی کبی .

اوچنجیسی استثنا ایچون اولوب قصری مفید ایسه ده یالکز شعرده قوللانیلور ، لسان محاوره ده الانك بودرلوسی نادر الاستعمالدر

موثر اولدی ستم دیده کان اهل دلك
دمادم ایلدیکی آه وناله وفریاد
کان مرحمتندن اومستمندانه
بولطفی کوردی مناسب جناب رب عباد
ویره زمام اموری کف کفایتنه
براهل مرحمتك کیم ایده بوفرقه‌یی شاد
دکل زمانه ده خود ماصدق بوکالا
اوداور علم افراز ملك ودانش وداد

« نفعی »

بن شاعر معجزدم والهام طرازم
یازسه نوله قدریمی ملای زمانه
ملانه عجب بیلسه اما بو عجبدر
هیچ اولمیه برناقد کالای زمانه
الاینه شاهنشه دوران که جنابی
دولتله اوله ملجأ ومأوای زمانه

« نفعی »

سوردیکه خصمه ؟ یکتنه باقز سلاح وجوشنه
یرقالمزاصلا دشمنه الابیابان عدم

« نفعی »

دردنجیسی : « دله » کبی تنبیه ، تحذیر ایچون اولور
• الا اوکوزلر • الا اوصالنوب یورویشلر کبی •

جمعیت خاطرمی قالور عاشق اولنجه
الاخم کیسوی پریشان ندبلادر

« ندیم »

اون طقوزنجی درس

ایجاز ـ اخلال ـ اطناب ـ مساوات ـ تطویل ـ حشو

کوزلجه تحری اولنه جق طرق افاده اوچ اصلدن خالی دکلدر . یعنی معنای مراد یا مساوی ، یا ناقص ، یاخود زائد تعبیراتله افاده اولنور .

اصل معنای مراد کندوسنه مساوی برتعبیر ایله یعنی هیچ برنکتهٔ زائده کوزه دلمکسزین ، اجزای کلامدن برشیئ اکسلتمکسزین تأدیه اولنورسه اکا مساوات اطلاق اولنور :

بن ایسته دکجه بیان ایتمك استقامتمی
زمانه بربر اورر چهره مه قباحتمی
عجب بو ، ایتدیکم زیور دکان ریا
ملك بکنمز ایکن یازمدیه عبادتمی
« نابی »

اول ارزونك ایمه هوس جستجوسنه
کیم حاسدك مؤدی اوله کفتکوسنه

اول مطلبك حصولنه لعنت كه طالبى
لازم كله مراجعت ايتمك عدوسنه

اكر معناى مراد تعبيرات متعـارفه‌دن ناقص بر تعبير ايله تأديه ايدلسه بو تقديرده دخى او تعبير يا معناى مقصودى محيطدر ، يا دكلدر . معنـاى مقصودى محيط ايسه اكا « ايجاز » دكلسه « اخلال » ديرلر .

اخلاله مثال :

نه لشكركيم اكا سردار عزمى اوله سرعسكر
پياپى مژدهٔ فتح بلاد و قهر اعدادر
« نفعى »

تعبير اصل معنادن طاشقين اولديغى حالده يا فائدهٔ زائده‌يى متضمندر ، يا دكلدر . فائدهٔ زائده‌يى متضمن اولمديغى تقديرده يا اصـل معنايى مخلدر ، يا دكلدر . مخلّ دكلسـه اكا « تطويل » مخل ايسـه اكا « حشو » . فائدهٔ زائده‌يى متضمن ايسه اكا « اطناب » ديرلر .

اطنـاب — برقاچ وجه اوزره جاريدر .

اولا : ارکان کلام یاخود متممات کلامدن حذفی جائز اولان اجزانك مباحث مخصوصه‌لرنده تفصیل و بیان اولندیغی اوزره تأکید حکم ، تفهیم مدعی ، انذار ، تخویف ، تهدید ودها بونلره مماثل نکات ودقایق ایچون ذکروایرادی .

ثانیاً : معنی ایکی صورت مختلفه‌ده چهره نما اولمق ، مستمعی تحری مقصده توجیه ایتمك ایچون برمسأله‌نك اولا اجمالی ، ثانیاً تفصیلی یاخود اولا تفصیلی ، ثانیاً اجمالی که برنجی قسمنه « ایضاح بعدالابهام » یاخود « تفصیل بعد الاجمال » اطلاق اولندیغی کبی ایکنجی قسمنه دخی « اجمال بعد التفصیل » یاخود « فذلکهٔ مدعی » اطلاق اولنور .

ایضاح بعد الابهام ، بزم بورساله‌مزك درس باشلرنده هربردرسك حاوی اولدیغی مباحثی اجمالاً کوستروب متعاقباً هر برینی ایری ایری شرح وایضاح ایتمك ، یاخود صدر کلامده برمعدود مبهمك ایرادیله عقیبنده اکا دائر ایضاحات ویرمکدن عبارتدر :

انسانی طریق ترقیدن الی قویان ایکی شیدر • برنجیسی عطالت ایکنجیسی سفاهتدر • انسان قوجادقجه کندوسنده ایکی خصلت کنجلور ، بونلردن بری حرص اوبری طول املدر •

نیجه میرانه کیرمشدر اوتاج وتختی نیلر اول
انکچون تخت وتاج ایتمش مهیا فضل یزدانی
اکا تخت اسمان عدل ، افسر مهر دولتدر
بوتاج وتخت ایله دنیایه حکم ایلرسه ارزانی
« نفعی »

بوقبیلدن اولان اطنابلره « توشیع » اطلاق اولنور •

ثالثا : تشویق • توبیخ ، تنهیم ، کمال تأسف ودها بونلره مماثل نیجه نکات بدیعه ایچون کلامك تکراری :

وطن اوغرنده فدای جان ایدیکز ! ایدکز! محقق بیلکز که سعادت بودر ! سعادت بودر ! • بن مکتبه کیدیکز دیمش ایدم" دها کیتمدیکزمی ؟ دها کیتمدیکزمی ؟ نیچون بویله اولدی • آه ! بویلهمی اوملیدی ؟ !

بویله می اولملیدی ؟ !

رابعاً : مبالغه قصدیله یاخود تحقیق تشبیه ایچون

برقیدك علاوه‌سی :

قدری اول مرتبه عالی که رواداراولسه
حرم دولتنه بال هما فرش حصیر
« نفعی »

کندی رستم صانه‌سن اشقر عنقا پردر
زیر راننده اوصرصرتك سیاره مسیر
« نفعی »

بوکا « ایغال » دینور .

خامساً : کرك منطوقاً ، کرك مفهوماً یکدیکرینی مفسر ایکی جمله‌نك تأکید حکم ایچون بری بری اردنجه ایرادی .

بعضاً جملهٔ ثانیه ضرب مثل درجه‌سنه واررسه‌ده اکثری درجهٔ مذکوره‌یی بوله‌مز .

برنجی‌یه مثال :

سن کیم کله‌سن مجلسه بریرمی بولنمز ؟
کل غنچه‌سی سن کوشهٔ دستار سنکدر

– باش اوزره برك وار –

« نديم »

ايكنجى يه مثال :

وارسته‌در دهانك اوپن انكساردن
اولمز شكسته جوى بهشتك سبولرى

« نابى »

ايدوب صرف آب رويك اوسه لطف ارباب خستدن
نه‌دكلو آب ويرسه‌ك نخل خشكه ميوه دار اولمز

دل پر اضطرابك بيمى يوقدر غمزه‌دن زيرا
كه سيمابه هزاران تيغ اورسه‌ك زخمدار اولمز

« فطنت خانم »

بوكبى اطنابلره « تذييل » اطلاق اولنور .

سادساً : خلاف مقصودى ايهام ايدن بركلامده دفع وهم ايچون برقيدك علاوه سى :

مشير شير صلابت هژبر مردم خو
جهانستان كرم پيشه قهرمان حليم

بو مثللو اطنابلره هم « تكميل » همده « احتراس » اطلاق اولنور .

سابعاً : کلامك یاابتدا ، یاانتها یاخود وسطنده جملهٔ تبرکیه ، تنزیهیه ، دعائیه‌نك ایرادی :

سبحان‌الله نه‌زمانه قدرسوزدکله میه‌جکسین ، بومکتب ماشاالله کوزل اولمشدر . تبارك الله بونه قدرت وعظمت ، مخدوم عالیکز جناب حق معمر بیورسون ، پك چالشقاندر کبی .

بوکا مماثل جمله‌لره « جملهٔ اعتراضیه » دینور .

ثامناً : ملاحظات فکریه‌یه بشقه بررنك ولطافت ویرمك ، برطاقم کلمات بدیعه ایله قوهٔ مدرکه‌یی قورجالیه‌رق مستمعك نظر اشتیاقنی جلب ایتمك ایچون اولور . مثلا : (کوزی پك او ینافدر) کلام مبتذلنی سوسلندرمك ایچون :

برچشمی وارکه برنیچه یوزبیك لسان بیلور
بیك همزبان وهمدمی بیك اشناسی وار

« ندیم »

یاخود مافوقنده‌کی ادمك مغدوری اولدیغنی اکلاتمق ایچون :

برایکی کون که نه‌غدارلقلرین کوردم

فلك دیدكلری ناپایداری بندن صور

« ندیم »

و (راحت ایسترسه‌ك مدارا ایت) دیه‌جك یرده :

تماشای جمال نوعروس راحت ایسترسه‌ك
وار اول دیدهٔ عرفانه كحل مداراچك

« نابی »

كبی طرز افاده لرهپ اطناب قبیلندن اولوب تغریب معنی ایچون اختیار اولنه‌جق صنایع بدیعیه‌دن معدود اولدیغی حالده حد معروفی تجاوز ایتسه تطویل دائره سنه كیره رك اعتباردن ساقط اولور ٠

تطویل — لغتجه اوزاتمق دیمكدر ٠ اصطلاحجه هیچ برفائده‌یی متضمن اولمیه‌رق اصل معنادن طاشه‌جق سوزسو یلمكدن یاخود سویلنان سوزدن عبارتدر ٠

حذفی واجب یاخود جائز اولان كلام و كلماتك هیچ بردقیقهٔ معنویه‌یه مستند اولمیه‌رق ذكر وایرادی تطویل دیمك اولوب بو یولده سوز سو یلیان ادملره « مكثار »

مهذار » اسمیله یاد اولنور . « زیدمی کلدی ، عمرمی » دیه صورلسه بونك جوابنده یالکز مسند الیهلردن برینك ذکری کافی ایکن هیچ برنکته کوزه دلمکسزین « زید کلدی » یاخود « عمر کلدی » دیو جواب ویرلدیکی تقدیرده اکا « تطویل » دینور .

کذلك « زید کلدیمی ؟ » سؤالنه « اوت » یاخود « خیر » جوابی کافی ایکن « اوت زید کلدی » یاخود « خیر زید کلمدی » دینسه تطویل دائره سنه کیرلمش اولور .

اولسدق نه قدر کیسه تهی نقدغنادن
عرفان ایله محسود کبار وزرایز

حشو — لغتجه منذر وسائره یه طولدیر دقلری یاموق وقیتیق مقوله سندن عبارتدر . اصطلاحجه اصل معنایی بوزان قیود زائده یه دینور :

باطـل همیشه باطل و بیهوده در ونی
مشکل بودرکه صورت حقدن ظهور ایده

بوراده « بیهوده » قیدینك علاوه سنه لزوم اولمامقله برابر بطلانك معناسنی مخفف اولدیغندن اصل معنایی اخلال ایتمشدر . هله ترجمان حقیقتك ٢٠٨٦ نمره‌لی نسخه سنده « دریادل » عنوانیله درج اولنان برغزلك شو :

نشوه‌مند شوق اولمز اولسه‌ده جمشید بزم
ایچمیان (قاروره‌ٔ) کفتاریمك صهباسنی

بیتنده‌کی حشویات ، دکه دریا دللرك هضم ایده بیله‌جکی حشویات فاسده‌دن دکلدر .

یکرمنجی درس

ایجاز

ایجاز که معنای مقصودی محیط اوله‌رق قیصه برتعبیر ایله تادیهٔ مافی الضمیردن عبـارتدر : ایکی قسمه منحصردر . برنجیسنه ایجاز حذف ، ایکنجیسنه ایجاز قصر دینور .

ایجاز حذف قرینهٔ لفظیه یاخود عقلیه‌نڭ وجودینه مبنی کلام یا اجزای کلام یاخود متممات کلامدن برینڭ حذفنه اطلاق اولنور .

اجزای کلامدن رابطهٔ غیرزمانیه اختصـارایچون لسان محاورده‌ده بعضا حذف اولنورسـه‌ده آثارشعریه‌ده بو بر طریق مسلوك یرینه کچمشدر :

رایت اجلالنه مهر ظفر ماه علم
خاتم اقبالنه رسم کرم نقش نکین
مشربندن برروایت چشمهٔ آب حیات
مجلسندن برحکایت روضهٔ خلد برین

« نفعی »

مضافك حذفی دخی طرق ایجاز واختصارك الك ایشلکلرندن اولوب هرنه زمان عقل مضافك حذفی وتعیننه حکم ایده بیلورسه حذف اولنور . :
بواوه صوردم ، برجواب الەمدم ، فناری یاقده بقالم مکتبدن برخبر اله بیلور میسکز کبی . زیرا ادنی برمقایسه ومحاکه‌یه عقلی ایرن چوجقلر بیله « صورمق اوه ، یاقمق فناره ، خبر اله بیلمك مکتبه » تعلق ایده میوب فقرهٔ مذکوره « بواولك خلقنه صوردم برجواب الەمدم ؛ فنارك مومنك فتیلنك اوجنی یاقده بقالم مکتب خواجەلرندن یاخود چوجقلرندن برخبر اله بیلورمیسکز » تقدیرنده اولدیغنه حکم ایدرلر .

رابطهٔ نسبیه قرینه‌سیله مضاف الیهك حذفی دخی تعارف درجه‌سنی بولمشدر : کتابمی الدم سوزیکی کیری آل کبی . زیرا بوترکیب « بن بنم کتابمی الدم ، سن سنك سوزیکی کیری آل » تقدیرنده اولوب رابطهٔ نسبیه قرینه‌سیله هم مسندالیه هم مضاف الیه حذف

اولنمشدر

کوروب بوصورت خاکستریده بیلزسن
نه آتش (اولدیغنی) بنده کندی چاغمده
« نابی »

نکته پرداز معانی‌که بنان (قلمی)
حل ایدر مشکل راز فلکی‌نی تعقید
(دلی) کنج گهر معرفت ربانی
(سوزی) مفتاح در مخزن سر توحید
(نامه‌سی) نسخهٔ مجموعهٔ اسرار ازل
(خامه‌سی) لونهٔ سرچشمهٔ فیض جاوید
« غنی »

ابیاتنده‌کی اضافات ترکیه‌ده رابطهٔ نسبیه قرینه‌سیله مضاف الیهلر حذف اولنمشلردر .

مضاف ایله مضاف الیهك حذفی دائما اختصار ایچون ایسه ده فحوای کلام قرینه‌سیله صفتك حذفی البته مبالغه کبی برنکتهٔ معنویه‌یی متضمندر : اشته آدم بودر ، اشته مکتب دیدیکك بویله اوللی کبی ترکیبلرده مبالغه ایچون صفت حذف اولنمشدر که مستمعك ذهنی ایستدیکی صفات کمال جهتنه معطوف اوله‌بیلسون .

مسند ومسندالیهك ، متعلقـات فعلك حذف واثباتی مباحث مخصوصـه‌لرنده سالك بیانه چكلمش اولدیغندن ارتق تكرارینه حاجت اولمیوب یالكز قرائن حالیه ومقالیه‌دن برینه مقـارن اولان كلام واجزای كلامك برنكتهٔ معنویه یوغیكن حذفی ایجـاز نوعندن اولدیغنی بیانله اكتفـا ایدرز .

بعضـا برقاچ جمله بردن حذف اولنور . ازجمله‌انفاً ایراد ایتدیكمز مثالده « فنـاری یاق ، باقه‌لم مكتبدن برخبراله بیلورمیسن » فقره‌سی « فناری یاق ، مكتبه كیت ، خواجه‌لره ... » تقدیرنده دركه سیاق وسباق كلامدن برقاچ جمله حذف اولنمشدر .

اكثریا حذف یالكز اختصار نكته سنه مستند ایسه‌ده بعضا منادانك ، جملهٔ جزائیه‌نك حذفیله سامعك ذهنی ایستدیكی جهته سـوق وتوجیه اولنور : بن سـكا سویلمدمی یا ؟! هله‌سن بركره اناك حالنی كورسك كبی .

بعضا حرف اضافه‌نك حذفیله ایجـازكلام التزام

اولنور .

ملابسه ، یادنا ملابسه ایچون اولان اضافه لردن حرف اضافه نك حذفی سلاستجه بیوك بر مدار اولدیغی کبی ایجاز کلام ایچون ده واجب الرعایه بر اسلوب بدر . مثلا : پوسته واسطه سیله مکتوب یوللادم . قیرمیزینه خبر کوندردم ، کیجه صفاسنه طویلز ، قیش هواسی چکلمز کبی ترکیبلرده حرف اضافه نك ابرازی هم داعی اطناب ، هم مستلزم رکاکتدر .

زیدك یازدیغی مکتوبده سزه سلامی وار ، خالدك ایراد ایتدیکی نطقده فلان دولته مخادنت ومصافاتی ایمالیدر ، بکرك کوندردیکی هدیه دن زیدممنوندر ، زینبك ایشلدیکی سجاده دن هند قسقانیور کبی ترکیبلرده موصول مضافدن بدل واقع اولان اسملرده رابطهٔ نسبیهٔ تقییدیه نك ابرازیله « مکتوبنده ، نطقنده ، هدیه سندن ، سجاده سندن ، هدیه سندن » دینمش اولسه کلامك وجازتنه خلل کلمش اولور .

داعیٔ التباس اولمدیغی تقدیرده مصدرك اطلاقی یعنی اضافه‌دن قطعی کلامك سلاست و وجازتنه چوق خدمتی واردر .

مثلا : بن سزی اوقومق ایچون مکتبه کوندردم ، مکتبده درس اوقوتمق ایچون خواجه افندی‌یی یوللادم ، زید استانبوله کیتمکله برمضرت ویرمز ، خالد سزه خبر ویرمکله برشیٔ ترتب ایتمز جمله‌لرنده کی مصدرلر اضافه‌دن قطع اولنمیه‌رق اوقومکز ایچون سزی مکتبه کوندردم ، مکتبده درس اوقوتمسی ایچون خواجه افندی‌یی یوللادم ، زیدك استانبوله کیتمسیله برمضرت ویرمز ، خالدك سزه خبر ویرمسیله برشی ترتب ایتمز طرزینه افراغ ایدلمش اولسه کلامك هم منقحیتنه ، همده لطافتنه خلل کلیر .

زیرا مصدرك اطلاقنده تواضع کبی ، هضم کبی ، تعظیم کبی ، تعمیم کبی نیجه معانیٔ دقیقه واردرکه مقیدیتنده بولنمز . مثلا : ذات عالیکزی بورایه دعوتدن مقصد بعض مصالح مهمه‌یی عرض ایتمکدر فقره سنده کی « دعوت ، مقصد ، ایتمك » مصادرنك اضافه‌دن

قطعی اولا متکلمجه هضم نفس ، تواضع ، ثانیا مخاطبجه تعظیم ، ثالثا فاعلجه تعمیم معنالرینی مفید اولدیغی کبی کلامك وجازت و منقحیتنه دخی پك چوق خدمت ایتمشدر .

فی الحقیقه اضافه‌دن قطع اولنمیه‌رق فقرهٔ مذکوره « ذات عالیکزی بورایه دعوتمدن مقصدم بعض مصالح مهمه‌یی عرض ایتم ایچوندر » صورتنده ، یاخود بعض کتابك اسلوبنجه « ذات عالیکزی بورایه دعوت قیلمقلغمدن مقصدم بعض مصالحی عرض ایتمکلکم ایچوندر » طرزینه تحویل و افراغ ایدلسه بو صور ثلاثه یکدیکرینه عندالمقایسه سلاست و لطافتجه آرالرنده پك چوق فرق و تفاوت کوریلور .

کذلك استقبال ایچون اولان شبه فعللرك اضافه‌دن قطعی هم تعمیم همده اختصاری متضمندر . مثلا : یاقه‌جق اودون ، ایچه‌جك صو ، ییه‌جك اکمك ، کیه‌جك البسه ، سویلیه‌جك سوز ، یازه‌جق فکر ، دیزه‌جك مسوده بوقدر جمله‌لری اضافه‌دن قطع اولنمیه‌رق یاقه‌جغم

اودون ، ایچه‌جکم صو ، ییه‌جکم . . . . . »
قالبنه افراغ ایدلسه تعمیم معنی نکته‌سی ضایع اولمقله برابر وجازته دخی خلل طـاری اولور .

کذلك لزوم یوغیکن افعال معـاونه‌نك الحاقیله مصـادر عربیه‌دن مصـدر یاپمق دائما اطنـابی متضمن اولوب ایجاز کلام ایچون اوکبی زوائدك تنقیحنه دقت اولنملی . مثلا : « بو کیفیتی اعلام ایتمکه لزوم یوقدر » دینه‌جك یرده اختصار کلام ایچون اضافه جهتنی التزام برله بو کیفیتك اعلامنه لزوم یوقدر دیملی . برده ترکچه‌ده فصیح ومقـامه ملایم لغتلر وارایکن عربی یاخود فارسیدن مستعار کلمه‌لردن فعل یاپمغه یلتنمامليدر . مثلا :

« زید بکری دوکدی ، عمر بزه زیدك اوینی صوردی ، خالد اوطه‌یه کیردی ، زینب باغچه‌دن چیقدی » دینه‌جك یرده « زید بکری ضـرب ایتدی ، عمر بزه زیدك اوینی سـؤال ایتدی ، خالد اوطه‌یه دخول ایتدی = داخل

اولدی ، زینب باغچه‌دن خروج ایتدی » دینسه بیهوده یره سوز اوزادلمش اولور .

فقط سوزك دوزکونلکنه اهنك ویرمك یاخود معنی جهتنی کوزتمك ایچون افعال معاونه‌نك معاونتنه لزوم وار ایکن حذفی ایجاز مخل صاییلور مثلا :

« درمیان ایتمکه ، درخاطر ایتمکه ، آزاد اولمغه لزوم حقیقی واردر » یرینه « درمیانه ، درخاطره آزاده لزوم حقیقی واردر » دینسه یاخود انفاذکر اولندیغی کبی «ذات عالیکزی بورایه دعوتدن مقصدم بعض مصالح مهمه‌یی عرض ایتمکدر » یرینه « عرضدر » دیمش اولسه سوزك اهنکنه خلل کلور . بو دقیقه‌یه مبنیدرکه ایجاز مخل ، اطناب مملدن یعنی معنی بوزه‌جق ایجاز ؛ اوصانج ویره‌جك اطنابدن صاقنملیدر دیمشدر .

شوراسیده معلوم اولسون که ایجازدن مرتبهٔ اعجازه وارنجه‌یه قدر همان نا متناهی دینه‌جك صورتده برچوق طبقه‌لر موجود اولوب بورالرینی احاطه متعذر اولدیغندن طرف ایجازی التزام ایله یالکز برقاچ اورنکك

عرض وافاده سنه تصدی اولندی .

ایجاز قصر — کلامده هیچ برحذف اولمیه‌رق فقط متضمن اولدیغی معنی تفسیر ایدلسه دها اوزون برعباره ایله تأدیه‌یه محتاج اولور .

بوکبی ایجازی حاوی اولان فقره‌لره « جوامع الکلم » عنوانی ویریلور . مثال

مصالحك قوامی استقامتدر .

الله‌ك یاپوسنی یوقان یقیلور .

هرکس آرقداشنك آیینه‌سیدر .

مقتصد زوکورت اولمز (*) .

مجوع صاندیغك پریشاندر .

دنیا مؤمنك زنداننیدر .

قیش مؤمنك بهاریدر .

حکمت مؤمنك یتیکیدر .

ایچکی هر برفنالغك اختاریدر .

اوست ال الت الله مرجحدر .

سرینی صاقلیان حردر .

بوکونکی ایشنی یارینه براقمه .

(*) برحدیث شریف مألیدر

فنالق بیلسان ایچنه دوشر •

مال ناموس ایچـوندر •

کو بره یشالکندن صاقین :

یگرمی برنجی درس

وصل ـ فصل

وصل لغتجه بیتشدرمك ، فصل آییرمق دیمك اولوب معانیوناك اصطلاحنجه كلام وكلماتی بری برلرینه ربط اتمكه « وصل » یكدیگرندن آییرمغه « فصل » اطلاق اولنور .

مثلا : زید ، عمر ، بكر ، خالد كلدی دیدیگمزده زید ، عمر ، بكر ، خالد هرنه قدر هپ بر حكم داخلنده جمع اولدیلر ایسه‌ده حرف عطف واسطه‌سیله بری برلرینه مربوط اولمدقری جهتله بوكا « فصل » دینور . فقط تأكید حكم مراد اولندیغی تقدیرده « فصل » جائز اولمیوب زیدده ، عمرده ، بكرده ، خالدده كلدی دیمك اقتضا ایدركه بوكا مماثل افاده‌لره « وصل » اطلاق اولنور .

كذلك ایكی جمله‌نك وصل وفصلنده بوقاعده جاری اولوب فصل اسلوبی اوزره « زید كلدی ،

عمر كيتدى » ديبه جكى كبى زيدك كلمسى عمرك كيتمسنه سبب اولديغنى افاده ايتمك مراد اولنمسه اوتقديرده فصل جائز دكل بلكه « زيد كلديده عمر كيتدى » ديمه‌لك وصل لازمكلير .

شورامى معلوم اولسون كه برنحثك حاوى اولديغى جمله وكلمات ز مسنده برجامع حقيقى وياخود خيالينك وجودى مقتضيات طبيعيه‌دن اولوب بويله برجامعك فقداننده يان‌يانه ديزيلان سوزلر يكديكرينه يان باقه‌رق نيوك بيوك مناسبتسزلكلر ابراز ايدر . بناءبرين بر نحثده بولنان جمله وفقره‌لر اراسنده جهت جامعهٔ حقيقيه ياخياليه بولندقجه حرف عطف واسطه‌سيله ايقران ايدلسون ؛ ايقرار ايدلمسون او نحث ينه مناسبتسزلكدن قورتيله‌مز .

مثلا :

قوج ! قودن قورقيلمز
بن يارين شكر سويليمم

كبى ابياتده مناسبت اراتيان سوزلر حروف عاطفه ايله دكل زنجير ايله بيله يكديكرينه باغلانسه ينه برى

برلرینه یاقلاشـه‌مز . یاخود ارالری فصل اولنسه منافرتلری ستر ایدیله‌مز .

منیف افندی مرحومبو :

شکاف سطرده باق التیام معنـابد
بودر خوارق عادات اولیای خیال

بیت برجسته ایله شوفکریمزی او قدر آچیق کوستریور که سوزمزی تأیید ایچون اتیان ادله تکلفنه قطعا احتیاج حس ایتمز .

خلاصـه بر بحثك محتویاتی اراسـنده جهت جامعه نه‌قدر قوتلی ، نه‌قدر ذهنه قریب ، نه‌قدر مقامه ملایم اولورسه او بحثك طی عبـاراتنده دخی اونسـبتده قوت تأثیر ، متانت بیان ، اصالت رأی ، جزالت فکر ومعنی لمعانه باشلیه رق قوهٔ متخیله‌یی دریای موجا موج انواره غرق ایدر .

ازجمله آنفـاً اسـتشهاد ایتدیکمز (قوچ قیون قوزیلیدر) جمله‌سی ایشیدیلنجه وهلهٔ اولاده عالم بداوت ایله متناسب برفکر صـاف وعالی‌یی افاده ایچون توطئه

و تمهید نوعندن تلقی اولنور سه‌ده (بن‌یارم شکر سوزلیدر) سوزی انی تعقیب ایدنجه کلامك طاتلی طوزی قاچه‌رق عاشق کرملك هذیانلرینه اخ‌ق ایدیلور .

شمدی بو ایکی جمله‌یی بری برلرینه حروف عاطفه‌دن بریله ربط ایتسه‌کده ، اتمسه‌کده ینه منا سبتسزلکی حالی اوزره قالور . فقط کمال بکك متواهانه رشته انسجامه چکدیکی :

کیت وطن کعبه ده سیاهه بورن
برقولك روضهٔ نبی‌یه اوزات
بریغی کربلاده مشهده ات
کائناته او هیئتله کورون
او تماشایه حقده عاشق اولور
کوزه برعالم ایلیور اظهار
که جهاندن بیوك خلقتی وار
او خلقت او نسه کر انکار
مذهبجه دینك موافق اولور
آچ وطن سینه‌کی الهکه آچ
شهداکی چیقارده اورته‌یه صاچ
دیکه یارب بو حسینکدر

بومبارك حبيب ذيشانك
شوكفنسز ياتان شهيدانك
كيمى بدرك كيمى حنينكدر

ابياتى نظر تدقيقدن كچيره‌لم، ابيات مذكوره هرنه‌قدر منوال متعارف اوزره نسج وتنظيم ايدلمديسه‌ده يننه حائز اولديغى تأثير بليغى محافظه ايده بيلمشدر .

حقيقت ! بحر محيط فلاكتده فلك اعيدلرى كرداب ناهنكام ابتلايه اوغرايان وطن ياور بچقلرينك اچيق صاحيق مها جرت جانخراشلرينى كوز اوكنه الوب متولهانه توجيه خطاب ايدنجه نه‌قدر وقايع جسيه، نه قدر فجايع اليمه واراينسه دفعة لائح خاطر اوله‌رق مستعمك عروقى واعصابى شرارهٔ برقيه‌يه اوغرامشجه‌سنه ناقابل تعريف تأثراتله صارصلمغه باشلار .

اشته بو يله بر تأثر عظيم عقيبنده وطنى ماتمزده و اهاليه بكره تمرلك عرض نيازواسترحام ايچون حاجيانه شعائر ايله كعبهٔ معظمه‌يه كيتمك، سياحلره بورنمك بر توللى روضهٔ مطهره‌يه، اوبرينى كربلايه، مشهد سيد الشهدايه اتمق امرينى ويرمك، خلاصه حس وادراكه

ممالك اولسه‌لر قوجه طاغلری بيله يرندن اوينااتان سوز وكداز مادرانه ايله وقعهٔ بدر كبی ، حنين كبی ، كربلا كبی وقايع فجيعه و متماثله‌يی بر برسو يلمك بدايع اقتراحاتندن اولديغی جای انكار اولميوب بوكا اوقدر آب وتاب ويرن انجق جهات جامعهٔ خياليه و حقيقيه‌نك وجدانيدر .

ابيات مذكوره‌نك حاوی اولديغی جمل وفقرات اراسنده جهت جامعه موجود ايكن حرف عطف ايله يكديكرينه ربط ايدلمامسی مخل فصاحت اولمق شويله طورسون بلكه برقات دها لطافت وطراوت ويرمشدر .

لهذا عربيده اولديغی كبی لسان عثمانيده دخی وصل وفصلك حسن وقبحی جهات جامعه‌نك وجود وفقداننده ارامق محض توهمدر . زيرا لسان تركيده برنجينك شامل اولديغی موادك موضوع ومحمولری اراسنده جهت جامعه بولندقجه ايستر وصل اولنسون ، ايستر اولنمسون بلاغت نقطهٔ نظرندن من حيث المعنی اعتباردن ساقط اولوب وصل وفصل كلامك رنكنی قطعيا دكشديرهمز .

چونكه لسان تركيده منحصراً جمع معناسنى افاده ايده جك هيچ برحرف عطف يوقدركه وصل وفصل خصوصنده لسان عربيده مرعى اولان قواعده تماميله رعايت مجبوريتى حاصل اولسون .

لسان فارسيدن النوب يالكز جمع معناسنى افاده ايدن « و » حرفى ايسه انجق استحسان لفظ ايچون استعمال اولنوب من حيث المعنى هيچ برقيمت ومزيتى يوقدر .

يكرمى ايكنجى درس

ادات عطف

بحسب الاستقراء لسان عثمانيده « ادات عطف » اون طقوز حرفدن عبارت اولوب بو درسمزده يالكز ايكيسندن يعنى « و » ايله « ده » دن بحث اولنه جقدر .

حروف عاطفه دن « واو » صكره دن تركجه يه الينان بر كلمه در كه انك استعمالنده برجه جانب معنى كوزه دلميوب يالكز استحسان لفظ ايچون قوللانلمقده در .

زيرا بر كون صباحدن اخشامه قدر تعاطئ افكار ايچون جريان ايده جك بر محاورهٔ شفاهيه اثناسنده سليقه « واو » ك استعمالنه حاجت مس ايتمز ايكن قلم اله النجه درحال نهج محاوره دكيشه رك كلمه لر ، جمله لر اراسنه « واو » ك صوقشديرلمسنه لزوم كوسترلمسى تكلفات منشيانه يول الدقدن صكره كلمهٔ مذكوره نك لسان فارسيدن استعاره قلنديغنه دليل علنيدر . چونكه

لسان ترکی تموج واهتزازه مائل اولوب کندولرنده تیتر کلك اولمیان کلمه لر ایله یکدیگره امتزاج ایده مامکده اولدیغندن معاضله یی یعنی عباره لرك صقیشیقلغنی ، طیتیزلغنی دفع ایله تیتر کلك ویرمك ایچون فارسیده اکثریا اوتره کبی استعمال اولنان « واو » عاطفه نك استعاره سنه لزوم کوسترلمشدر .

غالبا بو دقیقه یه مبنی اولملیدر که کتاب عصرك اکثری موصوفنه مطابق اولسون ، اولمسون اوصاف عربیه نك تأنیثنه اهمال کوستریورلر . مؤنث ومذکری فرق وتمییزه مقتدر ادبادن بعضلری بیله پك چوق دفعه لر خلاف قاعده صفتك تأنیثنده یا کلدقلری کورلمکده اولوب بونلری بویله بر یاکلشلغه سوق ایدن میل طبیعتدن بشقه برشی اولمدیغی ادنی برملاحظه ایله تصدیق اولنور

اشته بوقاروده دیدیکمز کبی « واو » عاطفه نك استعمالی محضا تزیین الفاظ ایچون اولوب من حیث المعنی وجود وعدمی مساویدر . مثلا : بو ایشده زیدك ، عمرك ، بکرك ، خالدك مدخلی یوق دیه رك مضاف

الهلری بری برلرندن قطع ایتمك شیوهٔ لسانه دها زیاده ملایم دوشیورسه ده فقط سوزه انسجام ویرمك ایچون « بوایشده زید وعمر ، بکر وخالدك مدخلی یوق » دخی دینه بیلور .

بنابرین کلماتك اهنك اصواتنه دوزن ویره‌رك کلامی شعشعه‌لندرمك ایچون « واو » عاطفه‌سنك استعمالنده ایکی شرط ارانیلیدر . بو ایکی شرطدن بری موجود اولمدقجه اصل شیوهٔ لسانی ترك ایله سلیقهٔ مادر زادی‌یه یان‌باقمقده هیچ معنا یوقدر .

اولا معطوف ومعطوف علیه ترکجه اولمامقله برابر فصل ، وصل ـ وجود ، عدم ـ آه ، انین ـ ناز ، نیاز ـ فریاد ، فغان ـ صفت ، موصوف ـ اب ، ابن ـ شیخ ، شاب ـ لیل ، نهار کبی ارالرنده تضایف وتضاد اولملی یاخود فضل ، کرم ـ غیرت ، همت ـ شجاعت ، فتوت ـ فرق ، تمییز کبی معناجه مقاربت ومشارکت بولنملیدر ـ

ثانيا يكديكرينه مربوط برچوق كلمه‌لر برى برينى ولى ايتديكى تقديرده دائما مزاوجت اسلوبنى كوزتملى وارالرينه فاصله‌ويره رك چفتر چفتر برى برلرينه عطف ايتمليدر : زيد وعمر ، بكروخالدك قولنجه غيرت وحميت ، فتوت وسماحت ، شجاعت وبسالت محاسن اخلاقك كزيده لرندندر • كبى •

بعضا ضرورت شعر ايچون شيوهٔ فارسى‌يه اتباعاً بلافاصله بويولده كى كلمه‌لر يكديكرينه دخى عطف اولنور ،

فرشته خوى ومهروى وسبكروح وكران تمكين
ملايم طبع وخوش‌ذات وسخندان وسخنپرور

ايمدى جمله‌لرك « واو » عاطفه ايله برى برلرينه ربطنه كلنجه بو بابده هيچ برتوجيه وجهيه اولميوب فارسى اداية تقليدى محسنات بديعيه‌دن عدايدنلردن بشقه بو مسلكى بكنانلر پك نادردر • هله جمله‌لرى يكديكرنه ربط ايچون اشعارده « واو » عاطفه‌نك استعمالى همان كاياً مهجور كبيدر •

شوقدر وارکه لسان ترکیده « یوقسه » یه معادل اولوب جملهٔ شرطیه‌یی متضمن اولان « الا » کلمه‌سی دائما « واو عاطفه ایله مستعملدر :

ذات عالیکزده تشریف بیوریکز والا بنده کزده کیتمم کبی .

فقط عطف قصه علی القصه ایچون برقاچ جمله‌یی بری برلرینه ربط ایچون کرك صکوك کرك فنونده « واو » لرك استعمالنه لزوم واردر . شوراسیده بیلملیکه « واو » لك وضعی جمع ایچون ایسه‌ده ایکی متناقض کلمه‌لر اراسنده واقع اولدیغی تقدیرده « یا » کبی تردید ایچون اولور .

وقوع ، عدم وقوع . وجود ، عدم وجود کبی .

ده

« ده » کلمه‌سی حروف عاطفه‌دن اولوب جهت جامعهٔ حقیقیه یاخود خیالیه‌نك وجودی تقدیرنده هم مفردی همده جمله‌یی یکدیکرینه ربط ایدر .

بوده وضعاً تأكيد حكمى متضمندر . مثلا : زيدك ، عمرك ، بكرك ، خالدك كلوب كلمدكارنده متردد اولميان برمخاطبه قارشو قطع طريقيله زيد ، عمر ، بكر ، خالد كلدى ديمك لازم كاير ايكن مخاطب متردد اولسه اكا قارشو وصل طريقيله زيدده ، عمرده ، بكرده ، خالدده كلدى دينور .

كذلك قرينهٔ لفظيه نك وجودينه مبنى تراكيب مذكوره ده مسندك حذفى واجب ايكن دها زياده تأكيد حكم مراد اولنديغى تقديرده زيدده كلدى ، عمرده كلدى ، بكرده كلدى ، خالدده كلدى ديو مسندك ذكرينه مجبوريت حاصل اولور .

« ده » كلمه سى اسمره ملحق اولديغى حالده يالكز جمع ايله تأكيد حكم معنالرينى مفيد ايسه ده فعله الحاقنده علت كبى ، استبطاء كبى ، استهزا كبى ، استصبار كبى ، استعطاف كبى ، تهديد كبى معنالرى متضمن اولور .

معطوف ومعطوف عليه ايكيسى فعل ماضى ياخود

بری ماضی دیکری مضارع اولدیغی تقدیرده معطوف علیه معطوفك علتی اولدیغنه دلالت ایدر : یغمور یاغدیده اورته‌لق یشیللندی ، زید کلدیده عمر کیتدی کبی .

اشته بو مثالده یغمورك یاغمسی اورته‌لغك یشیللندیکنه ، زیدك کلمسی عمرك کیتدیکنه علت اولمشدر .

معطوف ومعطوف علیه ایکیسی فعل مستقبل اولسه یرینه کوره یااستبعاد ، یااستبطاء ، یاخود استهزا معناسنی متضمن اولور .

زیدآدم اوله‌جقده انك سایه‌سنده بزچیچکنه جکز کبی .

معطوف ومعطوف علیه ایکیسی امر صیغه‌سی اولورسه تعقیب معناسنی مفید اولدیغی کبی اکثر یا استصبار واستعطاف ، نادراً تهدید معناسنی دخی متضمن اولور .

تعقیب ایچون مثال : یازده ویر .

تهدید ایچون مثال : هله الده کیت .

استصبار واستعطافه مثال :

عیدایرشسون باعث شوق جدید اولسونده کور
سیر سعد ابادی سن بر کره عید اولسونده کور
کوشه کوشه مهرلر مهلر بدید اولسونده کور
سیر سعد ابادی سن ....
انده سیر ایت کیم نه فرصتلر کیرر جانا اله
کورنه دجولر ، نه مهرولر ، نه اهولر کله
طفل نازم ، سودیکم برایکی کون صبر ایت هله
سیر سعد ابادی سن بر کره عید اولسونده کور
« ندیم »

معطوف علیه صیغهٔ امر ، معطوف صیغهٔ مضارع اولورسه حرف عطف اکثر یا تهدید بعضاده معنای استصباری متضمن اولور : هله یازده بن سکا نه یاپه جغمی بیلورم ، انشاالله بهار کلسونده ایام شتا محنتنی اونودرسکز = اونوته جقسکز کبی .

یوقاریدن بری و بریلان ایضاحاتدن اکلاشلدیغی اوزره برجنسدن اولان فعللرك « ده » حرفیله بری برلرینه وصلی جائز اولدیغی کبی ماضینك مضارع اوزرینه ، مضارعك ده ماضی ایله امر اوزرینه عطفی

جائز ایسه‌ده امر یالکز صیغهٔ امر اوزرینه عطف اولنه بیلور .

بنابرین زید کلدی سن کیت ! خالد یازیورسن یازمه ، عمر کیده‌جك سن برآز صبر ایت کبی معطوفلر امر صیغه‌سیله ایراد اولنان ترکیبلرده وصل جائز اولمیوب بهمه حال فصل اقتضا ایدر .

شرط وجزانك بری برلرندن قطعی شیوهٔ لسان اقتضاسندن ایسه‌ده لکن شرطیهٔ مؤکده‌ده شرط وجزانك وصلی لابددر که جزانك بای حال قطعی المآل اولدیغی اکلاشلسون :

زید کلسه‌ده کیتمم ، اولمسه‌ده اولور کبی .

شوقدر وار که جزانك ربطندن اول فعل شرطك تکراریله تأکید حکم ایدلسه یاخود جملهٔ شرطیه « نه‌قدر » , « هرنه‌قدر » ترکیبیله مصدر اولسه بوتقدیرده جملهٔ شرطیه ارتق تأکیددن مستغنی ایسه‌ده تزیین لفظ ایچون ینه وصل مستحسندر . یعنی (زید کلسه ینه کیتمم ، هرنه‌قدر زید یازدی ایسه ینه بن یازمم) ترکیبی

جائزدر . فقط استحسان لفظ ايچون « ده » حرفيله شرط وجزانك ربطی مرجحدر .

بعضاً « ده » حرفی فعل تمنینك جوابنده واقع اولور . آه کاسه ده کورسه‌م کبی .

بعض کره زائد اوله‌رق کلور . هم زیدك همده خالدك بوایشده مدخلی یوق کبی .

مسند الیهك نهایتنه الحاق ایتدیکی تقدیرده استنفار واستکراه معناسنی مفید اولور . امان سنده ، سنده نه یاپیورسن . عمرده ارتق قباق طادی ویردی کبی .

یکرمی اوچنجی درس

دخی — رق — رك — وب

دخی

« دخی » کلمه‌سی بالاده مذکور « ده » حرفنك مفخمیدر یاخود « ده » حرفی بونك مخففیدر . بنابرین « ده » کلمه‌سنده جاری اولان احکام بونده دخی جاری اولوب ارتق انلری تکراره حاجت یوقدر .

شوقدر وارکه شمدیکی دور ادبیاتده « دخی » کلمه‌سی همان استعمالدن ساقط اولوب یالکز جالب تنافر اولان یرلرده یعنی « استانبولده ده کوردم ، زیدده ده بوحال وار » کبی ترکیبلرده رفع تنافر ایچون « ده » یرینه « دخی » کلمه‌سی قوللانیلور .

رق — رك

بو ایکی کلمه من حیث المعنی بردر . شوقدر وارکه مصادر ثقیله‌نك افعالنه التحاق ایدرسه « ق » مصادر خفیفه افعالنه التحاق ایدرسه « ك » اوقنوب یازیلور .

کلمتین مذکورتین صورتا جواب طلبده واقع

اولان فعلره التحاقله حالی ذوالحاله ربط ایدیور :
زیدکولهرك كلدی ، عمرچهره یی چاتهرق كیتدی كبی .
بحث مخصوصنده بحث و بیان اولندیغی اوزره حالده
دوام و استمرار مراد ایدلسه حرف عطف حذف اولنهرق
حال واقع اولان کلمه تکرارلنور : صوره صوره بغداد
بولنور ، ویره ویره بورج اوده نور کبی .
بعضا حرف عطف دخی حذف اولنمیه رق دوام
و استمرار معناسنی مفید اولور :

قویون شراب محبتله کندیدن کیتسون
زمان کلیر بوکوکل هوشیار اولور کیدرك
خیال سروقد کله قنور کیدرسه بواشك
فضای سینه ده برجو یبار اولور کیدرك
« ندیم »

وب

بو کلمه صورتا امر صیغه سنه التحاق ایله ایکی فعلك
یکدیکری عقیبنده وقوعنی اشعار ایدر : زیدکلوب بزه
خبر ویردی کبی که : خبرویرمك کلمکی تعقیب ایتمش
اولدیغنی افاده ایدر .

شوراسی چای دقندر که معطوف علیه من حیث المعنی مستقل اولیوب زمانه دلالتجه معطوفه تابعدر . یعنی معطوف ماضی ایسه معطوف علیهده ماضی ، مضارع ایسه مضارع ، امر ایسه امردر ، مثلا : « قیریلوب ، بوزیلوب ، دوکلیه‌رك الوب کتیرملیدر » فقره‌سنده « قیریلوب ، بوزیلوب » فعللری من حیث المعنی « دوکلیه‌رك » فعلنه « الوب » فعلی دخی « کتیرملی » فعلنه تابع اولوب اکا کوره تفسیر اولنور .

کذلك معطوفین من حیث المعنی بری برلرینی متضمن یاخود مستلزم اولدیغی حالده معطوف علیه دائما مثبت صیغه‌سیله ایراد اولنه‌رق نفی و اثباتجه معطوفك صورتنه تابعدر یعنی معطوف منفی صورتنده ایسه معطوف علیهده منفی مثبت صورتنده ایسه مثبت اولور : صاوشوب کیتمه ؛ صوروب سؤال ایتمه ، کولوب اوینامه کبی .

لهذا تعقیب ایچون اولان « وب » نك الحاق

ایلدیکی فعل دائما مثبت اوله‌رق ایراد اولنورسه‌ده معطوف استفهام انکاری اولدیغی تقدیرده ایجابنه کوره سلباً دخی قوللانیلور :

دکله‌میوب نه‌یاپه‌جق ، امره امتثال ایتمیوب مقاومتمی کوستره‌جك ، یازوب خطاطمی اوله‌جق کبی .

بوکبی یرلرده اکثریا « وب » کلمه‌سی « ده » حرفیله تأکید اولنور : کلمیوبده نه‌یاپه‌جق ، امره امتثال ایتمیوبده مقاومتمی کوستره‌جك ، یازوبده خطاطمی اوله‌جق کبی .

« وب » کلمه‌سی تعقیب معناسنی مفید اولمیوبده کرك زمانی وکرك غیرزمانی رابطهٔ نسبیه یرینه قائم اولسه اوتقدیرده التحاق ایلدیکی فعل مقتضاسنه کوره هم مثبت همده منفی قوللانیله بیله‌جکی کبی معطوف ایله معطوف علیهك زمانلری دخی تخالف ایده بیلور .

ازجمله :

زید استانبوله ائمیوب بوغاز ایچنده قالدی ، خالد اوطه‌یه طیقانوب طیشاری چیقمیور ، بکر مکتبده اولوب

كمه‌نك خبری يوق كبی عباره‌لرده « وب » كلمه‌سنك رابطهٔ نسبيه يرينه قائم اولمسی معطوف عليه اراسنده زمانجه ، سلب وايجابجه اختلافك وقوعنی تجويز ايديور زيرا فقرات مذكوره « زيد استانبوله ايغدی بوغاز ايچنده قالدی ، خالد اوطه‌يه طيقاندی طيشاری چيقمييور ، بكرمكتبده دركمه‌نك خبری يوق » حكمنده ايسه‌ده سوزه ختام ويرلميوب نظردقتی ايلرويه سوق ايتمك نكته‌لرينه مستنداً رابطهٔ نسبيه يرينه « و ب » كلمه‌سی قوللانيلمشدر .

هرنه‌قدر رابطهٔ زمانيه‌ده بونكته‌يه رعايت محسناتدن خالی دكلسه‌ده رابطهٔ غير زمانيه يرينه رابطهٔ زمان استشمام اولنان برصيغه‌نك قوللانيلمسی طبعه ملايم كليوب بلاغت نقطهٔ نظرندن فصلی وصلندن دهازياده ياقيشيور . مثلا : زيدمكتبده اولوب كمه‌نك خبری يوق ديمكدن زيد مكتبده در كمه‌نك خبری يوق دينسه دهافصيح عد اولنور

یکرمی دردنجی درس

جه

بو کلمه اون اوچ منعایه کلیر .

۱ تعقیب ایچوندر یعنی ایکی فعلی یکدیکرینه عطف ایدرك ایکنجیسنك برنجیسی عقیبنده واقع اولدیغنی افاده ایدر :

زید کلنجه خالد کیتدی کبی .

الوب او دم خبری کلدی یانمه کولدرك
کورنجه چهرهٔ زردم دیدی، نه حال بوحال

معلوم اولسون که متقدمین ومعاصرینك اثارنده بعضا « جه » یرینه « جق ' جك » قوللانیلمش ایسه ده شمدیکی حالده همان کلیاً کلمات مهجوره عدادینه کیرمشدر .

استاد اولیجق سوزده حسددن قاچیلیرمی؟
زیرا هنری رشك وحسد معتبر ایلر
« نفعی »

۲ تعقیب ایله برابر معنای شرطی متضمندر : زید کلنجه احمد افندی کیدر کبی . یعنی زید کلیرانی

متعاقباً همان زید کیدر .

بومثللو جمله‌لر « شرطیهٔ متبادره » اسمیله یاد اولنور .

صونجه لطفله احبابه جام جمشیدی
چکنجه خشمله اعدایه تیغ برامی
ویرر حیاتی دل بیدلان ناکامه
ایدر شکسته صف پردلان خود کامی

« نفعی »

عنقا دخی اولورسه دوشر پنجهٔ عشقه
صیدده شهباز نگاهك سوزولنجه
برکره طوقنسه تلنه ساز درونك
بیك درلو نوازشله دوزلمز بوزیلنجه

« فطنت خانم »

کاسهٔ لبریز فغفور اولسه‌ده ویرمز صدا
ثروت افزایش بولنجه اغنیا خستلنور

« قوجه‌راغب »

ایمدی دقت اولنملی‌که معطوف فعل ماضی ایسه حرف عطف یالکز تعقیب معناسنی ، فعل مضارع ایسه تعقیبله برابر معنای شرطی متضمن اولور .

کذلك « جه » کلمه‌سی « ق ، ك » حرفلرینی تعقیب ایتدکچه « ج » « چ » مثلثه‌یه یعنی اوچ نقطه‌لی چیمه « قلب اولنور .

۳ فعل مضارعك متکلم مع الغیر صیغه‌سی شکلنده اولان فعللره الحاق ایتمك شرطیله شرطیهٔ دائمه ایچوندر:

یوزینه باقدقچه جابندن قیزاریر ، بهار کلدکچه کلر اچیلور ، صولك بهار یاقلاشدقچه کوکلر قپانور کبی .

کوردکچه بنده‌کی بوشکر خنده‌لر نه‌در ؟
بیلدکمی طوطیٔ شکر افشانك اولدیغم ؟

« ندیم »

باقدقچه برنگاه ایله بیك جان الور کوزی
هم یند اویله خسته کورینور که جان ویرر

« نفعی »

کاهی که اول شیر یله خشمله تیغ الور اله
اولور جهان پرزلزله باصدقچه میدانه قدم

« نفعی »

صفدر کشور کشا کیم جنکه چیقدقچه اولور
جبرئیل « انافتحنا » خوان تیغ ومغفری

« نفعی »

٤ تجدد واستمرار ایچوندر : بوتصویره باقلدقجه لطافتی ارتار کبی .

بونکله شرطیهٔ دائمه نك فرقی ، شرطیهٔ دائمه ده مشروطك وجودی تجدد واستمراره محتاج اولمامسیدر . مثلا : بهار کلدکجه کللر آچیلور قضیه سنده کلك اچیلمسی برقاچ بهارك بلافاصله ولی وتعاقبنه وابسته اولمیوب بلکه هر نه زمان بهار کلسه کلك اچیله جغنی افاده ایدر .

فقط « بوتصویره باقلدقچه لطافتی ارتار » قضیه سندن لطافتك ارتمسی باقمه نك تجدد وتکررینه وابسته اولدیغی منفهم اولور .

طفلدر کیتدکجه اول مهرو کلیر افتنلور
دائما ارتار فروغ حسنی ماشیتلور
« راغب »

٥ مطابقت وموافقت ایچوندر : مشربنجه کیدیور ، افکارنجه حرکت ایدیور کبی .

(قارنجه قرارنجه) ضرب مثلی دخی بوقبیلدندر

٦ استکثار ایچوندر : آیلرجه ، ییللرجه ،

ساعتلرجه كبى

٧ حقيقتده تقريب ايچوندر : كوزلجه‌در ، الويريشليجه در ، طاتليجه‌در ، اوزاقجه‌در كبى .

زيرا بوتركيبلردن « حقيله كوزل ، حقيله الويريشلى ، حقيله طاتلى ، حقيله اوزاق دكلسه‌ده ينه بونلره يقيندر ، معناسى منفهم اولور .

بعض كره بوندن مبالغه معناسى اكلاشيلور : كوزلجه يازدم اوطه يى كوزلجه دوشه‌دم كبى .

برمنا سيجه رفيق ايله كيرر سدك قايغه
شوق ايله قوللا نيرز شمدى بزمدر ايام
« نديم »

٨ ظرفيت ايچوندر : اردنجه كيديور كبى .

مذهبجه ديمك موافق اولور
« كمال بك »

٩ نسبت ايچوندر : تركجه ، عربجه ، فارسيجه ، ارمنيجه , خراباتيجه سويليور كبى .

١٠ تشبيه ايچوندر : ارسلانجه سنه صف اعدايى ياروب برى برينه چكيردى كبى .

قنغی گلشن گلبنی سرو خرامنكجه وار
قنغی گلبن اوزره غنچه لعل خندانكجه وار

« فضولی »

دو گهلم بز گوزمز باشنی شبنمجه‌سنه
خنده‌لر ایتسون او آفت گل خرمجه‌سنه

« نابی »

١١ تصغیر ایچوندر : قزانچه ٬ کتابچه ٬ دیوانچه زورقچه کبی ٠ بو حرف فارسیدن مأخوذدر ٠ یوقسه کثیر دیکمز مثاللرده « چ » لك « ج » موحده ایله تلفظ اولنمسی لازم کایردی ٠

١٢ قیدحیثیت ایچوندر یعنی الحاق ایتدیکی کلمه ترکیباً تمییز واقع اولور ٠

معناجه ، لغتجه ، اصطلاحجه کبی ٠

١٣ انتها ایچوندر : سن کاغذه یه قدر یازارم ، سن مکتبه وارنجه بن یازیمی بیتیریرم کبی ٠

اخطار

کلمهٔ مذکوره هر نه قدر اوناوچ معناده کلیورسه هپسنك ظرفیت معناسنه ارجاعی ممکندر ٠

یکرمی بشنجی درس

که

بو کلمه واسطه سیله صله ایله موصول ، صفت ایله موصوف ، قول ایله مقول قول بری برلرینه ربط ایدیلور (*)

برنجی یه مثال :

اول سحر ساز معجزه کویم که نطقمك
فیض دوات وکلکه زبان ودهان ویرر
« نفعی »

دلخرابم بن اوهیئتده که نسبتله بکا
بیت معمور اولور خانهٔ بیجای عدم
بی وجودم اوقدر بن که ارانسه‌ق ایکمیز
بن بولنم بولنور بلکه مسمای عدم
« عاکف »

(*) ضرورت شعر ایچون « که » کلمه‌سنه « م » الحاق اولنه‌رق « هـای » رسمیه « یایه » تبدیل ایدیلور .
بونك ایچون « کیم » معناجه « که » کلمه‌سندن هیچ فرق یوقدر

ایکنجی یه مثال :

پاکیزه گوی نادره سنجم که هر سوزده

شهنامهٔ بلاغته حسن بیان ویرر

« نفعی »

شوراسنده معلوم اولسونکه صفت یاجمله اونلی، یاخود

نه دکلو آفت اولسه مردم اولان جارین انجتمز

یاقارمی پنبهٔ مینایی باق صهبا (که آتشدر).

شعرنده اولدیغی کبی جمله حکمنده بولنملیدر . بوقسه ربطنه هیچ حاجت مس ایتمز .

اوچنجی یه مثال :

همان خطاب ایدوب اول آفتاب نازه دیدم

که ای فدا اوسیه زلفه نافهٔ تاتار

. . . .

. . . .

نه در عجب سبب حیرتك نه دردردك

کمال لطفك ایله قیل کینه که اخبار

دیدی که آه سوال ایتمه دردِ پنهانم

دل فکاریمه زخم اورمه سنده دیگرباز

« ندیم »

برده افعال قلوبك يعنى بيلمك كبى ، ظن كبى ، خيال كبى قلبه تعلق ايدن فعللرك مفعولى « كه » كلمه سنى واسطه سيله بر برلرينه ربط اولنور :

اول ذاته تحسردن (صاندم) كه زمان اغلر
(اودمدم) كه يوزى صبحك بررنك حزين باغلر
(كوردم) كه كونش طوغمش پرخنده بتون طاغلر

بلبللر اوتر شادان پرنشئه صولر چاغلر
دوران ينه اول دوران عالم ينه اول عالم
« اكرم بك »

آه افندم سنى كوردمده نديم زارك
شمدى (بيلدم) كه نه واردر دل ناكامنده
« نديم »

كه كلمه سى طلب ياخود نفى جوابنده واقع اولورسه علت ايچون اولوب عربجه ده « حتى » فارسيده « تا » كلمه سنه معادلدر : سويله كه جوابنى ويرسون ، كلسون كه كتابنى اعاده ايده يم ، صوردىمى كه جوابنى ويره يم ، كلدى كه برايكى چفت لاقردى ايده لم كبى .

کیمدر که اولمیه لکد چرخه پایمال

کویا بو کار خانه‌ده کردکانیدر

« نبی »

بعض کره « تا » کلمه‌سیله برلکده ذکر اولنور

خدمت ایت سن اکا وارکله که تا همت ایدوب

ایلسون اولده سنی عارف معنای عدم

« عاکف »

بعضا « که » یرینه « تا » دخی قوللانیلور :

رحم ایتسون الله ایچون

برکده اولماه ایچون

تا مدح شهنشاه ایچون

الحمد لله اوج وفا

بعضا تعلیل ایچون اولور :

التفات ایت سخن اربابنه کیم انلردر

مدح شاهان جهانبانه ویرن عنوانی

« نفعی »

زهی نشاط که اسباب عیش پای وکدا

مثال جامهٔ قدبتان سفید اولدی

« ندیم »

بعضا « چه » کبی تعقیب معناسنی مفید اولور :

صدر ایوانه که اول صدر جهانبان کلدی
مجلسك سینه‌سنه صانکی همان جان کلدی

بعضا جواب طلب صیغه‌سی اوزرینه داخل اولورده شرطیهٔ متبادره معناسنی مفید اولور :

صبا که دست اوره اول زلفه مشك ناب قوبار
آچارسه عقدهٔ پیراهنك کلاب قوبار
« ندیم »

« که » حرفی تعلیل معناسنه اولان « چون » کلمه‌سیله ترجی واستدراك ایده قوللانیلان « بل » کلمه‌سنه استحسان لفظ ایچون زائد اوله‌رق التحاق ایده‌جکی کبی « مکر » کلمه‌سندن صکره دخی جوازاً : زائد اوله‌رق کلیر .

بعضاً « که » کلمه‌سنی تعقیب ایدن جمله‌نك حذفیله مخاطبك ذهنی اشتغالی جهتله عطف اولنور : برکاش کلدی که . . . . . . برسویلیش سویلدی که . . . کبی .

تنبیه

« بو ، او ، اول ، شو ، آن » کلمه‌لرینی هر نه زمان « که » تعقیب ایدرسه او کلمه‌لر اسم موصول

اولوب « كه » دن صکره کلن جمله‌لر انلرك صله‌سیدر . « كه » كنديلريني تعقيب ايتمزسه اوزمان كلمات مذكوره اسماء اشاره‌دن معدود اولورلر . فتأمل !

یکرمی التنجی درس

ینه — ایمدی — باری — هم

ینه — ترتیب ایچوندر یعنی ارالرنده تماثل وتضاد اولان ایکی فعلی یکدیکرینه ربطله ایکنجینك وقوعی برنجیدن صکره اولدیغنی افاده ایدر : زید کلدی ینه کیتدی ، زید یازدی ینه بوزدی ، خالد صوردی ینه صوریور ، زینب اغلدی ینه اغلیور کبی ۰

معطوفین ارالرنده تضاد وتماثل بولندیغی جهتله اکثریا معطوف علیه حذف اولنور : زید ینه کیدیور ، خالد یازدیغنی ینه بوزیور ، اوقدر سویلیورم ینه دکلهمیور ، اوقدر نصیحت ویریورم ینه سویلیور کبی ۰ زیرا بو جمله‌لر زید کلدی ینه کیدیور ، زید یازدی ینه یازدیغنی بوزیور ، اوقدر سویلیورم ینه دکلهمیور ، اوقدر نصیحت ویریورم سوکله ینه سویلیور تقدیرنده‌در ۰

شرطیهٔ مؤکده‌ده « ینه » کلمه‌سی شرط وجزا ارالرینه کیره‌رك بری برلرینه ربط ایدیور : یازسه‌ده ینه تأثیری اولمز ، اوقوسه‌ده ینه برشیٔ اوکرنمز ، کلمزسه‌ده

ینه اکا برحصه چیقار یلوز کبی .

نه قدر طاصلسه صورت ویره بیلز تدبیر
کارك اندامنه پرداختی تقدیر ویرر

« نابی »

بعضاً « ینه » قرینه سیله شرطیهٔ مؤکده‌دن ادات تأکید حذف اولنور : زید یالوارسه ینه بارشمام کبی .

جگر بیك پاره اولسه تیغ جور کلدینه جانا
لسان حال ایله هر جزئی گویای محبتدر

دیگر :

ضمیری ذکر سوی عشقدن ایدرمی تهی
تلاطم ایلسه دریا (ینه) گهر بولنور

« عاکف »

بعضا « هم » کلمه‌سندن صکره زائد اوله‌رق کلیر :

باقدیچه برنگاهله بیك جان الور گوزی
(هم ینه)شو یله خسته کورینور که جان ویرر

« نفعی »

باری — بو کلمه شرطیهٔ تنزلیه جوابنده واقع اولور : سن گیتمزسه‌ك باری بن گیده‌یم کبی .

عاکف نازك لسانا صورمز ایسه‌ك حالنی

برنکاه لطفله (باری) سؤال ایتمزمیسین
« عاکف »

بنابرین بعضاً « باری » دن اول کلان جملهٔ خبریه جملهٔ شرطیه تأویلنده در : سن کیتمزسین باری بن کیده یم ، زید کیتدی باری عمر کیتمه‌سون کبی .

ایدی — بو کلمه ما قبلنی تفصیل و نتیجهٔ کلامی تعیین ایچون اولوب اکثریتله آثار منثوره‌ده استعمال اولنور که لسان ترکینک فصل الخطابی مثابه‌سنده‌در :

انجق سن بیلورسن قلبنی اول شاه ذیشانک
که دائم اعتماد واعتقادی سکادر آنک
ترکل ایلیوب صدقیله لطف وجودینه دائم
رجا ایدر خلوص قلبله افضال واحسانک
پس (ایدی)ی خدای لم یزل عز وجلا نکچون
وجودیکنی حفظ ایت خطاردن او سلطانک
« ندیم »

بعضی ذهابنه کوره « ایدی » کلمه‌سی عربیه‌دن « اما » کلمه‌سنه من حیث المعنی معادل اولدیغی جهتله « ایدی » کلمه‌سی « اما » دن مأخوذدر

هم — بولغت لسان فارسیدن مأخوذ اولوب عطف ایچون اولان « ده » کلمه‌سی کبی معطوف ایله معطوف علیهی مؤکداً برحکمده جمع ایدر : هم زید هم عمر کلدی زید هم یازدی هم اوقودی کبی ·

هم ایدرظعنه تحمل هم اولورسن جنیان

···· خرمی دیسدم یابراخفشمی دیسدم

« منیف »

بعضاً زیاده تأکید ایچون ایکنجینك نهایتنه « ده » علاوه اولنور : زید هم سویلر همده دیکلر ، هم زید همده عمر سزی بکلیورکبی ·

« هم » کلمه‌سی وضعاً مکرر اوله‌رق استعمال اولنه کلدیکی اولدیغی جهتله منفرداً کوریلان یرلرده دیکرینك مقدر اولمسی لازم کلیر :

لطف ایله ساقی نازی قدو
می صونك که قالمز بویله بو !
طولسون صراحی وسبو
بوش طورمسون پیمانه (هم)

« عاکف »

زیرا بو کلام « هم صراحی وسبو طولسون هم پیمانه بوش طورمسون » تقدیرنده‌در .

بعضا کلام سابقدن اضراب ایچون کاور . بو صورتده « هم » لك تکررینه حاجت یوقدر . شوقدر وارکه دائما لفظاً یاتقدیراً کلام منفی اوزرینه داخل اولور : سز بوکون مکتبه پك کیج کلدیکز هم دون بن سزه اوده کیدیکز دیه مساعده ویرمدم ، بن بوکون استانبوله کیده میه جکم هم بن سزه استانبوله کیده جکم دیدمی کبی .

« هم » کلمه‌سی بعضا اسم جامد اوزرینه داخل اوله‌رق وصفیته تحویل ایدر : همراه ، همپا ، همنام ، هممعنا ، همزانو کبی

بو کله ترکچه‌نك « داش » حرفنه معادل اولوب بری برلری یرنده قوللانیله بیلورسه‌ده اکثر یرلرده « داش » کلمه‌سی « هم » قدر سوزه حسن بیان ویرهمز . مثلا : همراه یرنده یولداش ، همپایرنده ایاقداش ، همنام یرینه آداش کلمه لرینی قوللانمقده بر بأس یوغیسه‌ده هممعنا یرینه دیزکینداش ، همزانو

یرینه دیزداش یاخود همزبان یرینه دیلداش تعبیر
لرینك قوللانمسی غرابت ومناسبتسزلکدن خالی دکلدر
مثلا :

بن کرچه بربی حاصلم ، شاکرد درس مشکلم
هم مکتب اهل دلم ، خلق اولمدن لوح وقلم

بیتنده « هم مکتب » یرینه « مکتبداش » دینسه من
حیث المعنی دها چیپان ایکن حسن بیانه خلل کتیرمکدن
قاچنەرق ترکچەده اکثریتله آنك یرینه « مکتب
ارقداشی » دینور .

یکرمی یدنجی درس

نه ـ یا ـ کرک ـ اما

نه — حرف عطف اولدیغی حالده رفع تردید ایچون اولوب دائما مکرر استعمال اولنور : نه زید کلدی نه عمر کبی .

نه حسد وار ، نه نزاع ونه جدل
کورمدم بزم صفا مجلس تصویر کبی

بوکلمه‌نك صورت استعماله دائر استفهام بحثنده تفصیلات کافیه ویرلمش اولدیغندن بوراده تکرارینه لزوم کوریلمه‌دی .

یا — حروف عاطفه‌دن اولان « یا » اکثریتله تردید ایچون اولوب کلام اخباری اوزرینه داخل اولدقده لفظاً یاتقدیراً مکرر اوله‌رق استعمال اولنور : یازید کلمش ، یاعمر کبی .

حجاب مانع اولورسه یاناز ایدرسه یاخود
ایدرسه زهد ، صاتوب صورت ریا اظهار

اوساط کلامده واقع اولدیغی تقدیرده بعضا اختصار

ایچون برنجی « یا » حذف اولنور :

می اتش سیالهدر ، مینا قدحله لالهدر
یاغنچهٔ برژالهدن ، اچمش نسیم صبح دم
« نفی »

تردیدده یاشرط ایچوندر : قارشیدن کلان یازیدو ، یاعمر کبی .

یاتشکیك ایچوندر : بن یایارین یاا و برکون کلیرم کبی .

یاتخییر ایچوندر درسکه یاشمدی چالش یابراق صکره کبی .

یاتقسیم ایچوندر : کلمه یااسمدر ، یافعلدر ، یاحرفدر کبی .

یاتقریب ایچوندر : ذاتی یااوقوندی ، یااوقونیور کبی .

بعضا اضراب نازکانه ایچون اولور : سن بوایشی یا یاپه بیلیر یا یاپه مزسن باری احمد افندی یی کوندرملی کبی .

شوراسیده معلوم اولسون که کرك تقریب ، کرك اضراب نازکانه ایچون اولان « یا » مادهٔ

واحده‌دن برفعلك نفی واثباتی اراسنده دوران ایدر .
بعض کره مطلقا اضراب ایچون اولور :

می آتش سپاله‌در ، مینا قدحله لاله‌در
یا غنچهٔ پرژاله در ، اچمش نسیم صبح دم

« نفعی »

بعضا تأکید ایچون « یا » حرفنه « خود » کلمه‌سی علاوه اولنور : یاسن کیت یاخود احمد افندی کیتسون کبی .

استفهام اوزرینه داخل اولدیغی حالده « یا » کلمه‌سی تکرر ایده‌ده‌جکی کبی معطوفده دخی حرف استفهامك تکرارینه حاجت یوقدر : زیدمی کلدی یاعمر ؟ کبی . فقط حرف استفهامك لاحق اولدیغی کلمه ایله حرف تردیدك داخل اولدیغی کلمه بشقه بشقه اولورسه اوتقدیرده حرف استفهام تکرارلنه جقدر :

عذار وچشمنده صورسه‌ڭ هنوزبیلزلر
که رنك سرمه‌سیمی یا غازه الیدر

شوقدر وارکه لسان ترکیده ایکی جملهٔ استفهامیه اراسنه « یای » تردیدیه نك کیرمسی همان اثار منظومه‌یه

منحصر اولوب آثار منثوره ده نادر الاستعمالدر استعمال اولنانلری دخی اکثریتله اضرابه حمل اولنور :

شاه جهان آرامیدر ؟ ماه زمین پیرامیدر ؟
بهرام بی پروامیدر ؟ یا آفتاب پرکرده ؟
« نفعی »

آثار منثوره ده « یوقسه » تعبیری « یا » یرینی طوتمقده ایسه ده بنه کلامده اعمال لطافت جهتله استفهامیه ارالرینه (یا) لرك ، (یوقسه) لرك تدا خلندن اجتناب کوسترمکده در . تأکید یاخود اضراب قصدی اولمدقجه بوتکلفلك اختیاری الفاظ غلبه لکندن بشقه بر فائده یی مفید اوله مز . مثلا : زیدمی کلدی ، عمرمی ؟ خالدمی کیتدی ، بکرمی ؟ یرینه ، زیدمی کلدی یوقسه عمرمی ؟ خالدمی کیتدی یوقسه بکرمی ؟ دینه جك اولسه تطویل کلامدن بشقه نه لطافت حس اولنه بیلور ؟ اوت ! اضراب یاخود تأکید حکم مراد اولنسه اوتقدیرده جمله لرك وصلنه مساغ واردر :

نوای بلبلی بیلمم بوباغده عاکف

کل سنجدمی یوقسه اوکل عذاره میدر؟
« عاکف »

شوراسیده بیلنملیدرکه « یوخسه » کلمه سی جملهٔ شرطیه یی متضمن اولوب کلام سابقك حاوی اولدیغی فعلك نقیضی تقدیر اولنور . مثلا : سن کیت یوقسه بن کیدرم جمله سی ، سن کیت ، یوق ، سن کیتمز سه ك بن کیدرم تقدیرنده در .

بنابرین « یوقسه » کلمه سی استفهام تصوریده استعمالی جائز ایسه ده استفهام تصدیقیده استعمالی ممنوعدر . زیراز یدکلدیمی یوقسه کلدیمی ؟ تعبیری زید کلدیمی یوق کلمدیسه کلدیمی ؟ سبکنده اولوب بو ایسه لحن فاحشدر .   « یوقسه » ایله « یوخسه » ارالرنده من حیث المعنی فرق وتفاوت ارامق عادتا « اقشام » ایله « اخشام » اراسنده فرق وتفاوت ارامق قبیلندندر . رسم خطده مشهود اولان اختلاف ایسه قبائل ترکیه نك تخالف مخارجندن تولد ایدن براختلاف لفظیدن عبارت اولدیغی ادنی برتأمل ایله آکلاشیلور .

كرك — « كرك » كلمه‌سی ایکی یاخود ایکیدن زیاده جمله‌لری بری برلرینه ربط ایدرك مساوات معناسنی افاده ایدر :

كرك جورکله محزون ایت ، کرك لطفکله قیل مسرور
كرك اغلات ، کرك کولدور افندمسن ! افندمسن !
« منیف »

اما - بو کلمه اگرچه عربجه‌دن آلنمه ایسه‌ده وضع اصلیسندن چیقاریله‌رق بتون بتون بشقه بر معناده قوللانیلور . زیرا عربجه‌ده « اما » کلمه‌سی جملهٔ شرطیه‌یی متضمن ادات تفصیلیه‌دن اولدیغی حالده کرك فارسیده ، کرك ترکیده استدراك معناسنده استعمال اولنور :

ساحر دکلز شاعرز (اما) سوزه کلسه‌ك
نفعی کبی معجزه دم و پاکیزه ادایز
« نفعی »

باشدن باشه دنیایی طولاشدق بولامز سنی
بر عارف خوش صحبت و بینای زمانه
(اما) اولورم ینه بولنکه منسنی
کیم بولنور احوال مسرای زمانه

بعضاً مستمعك ذهنی ایستدیکی جهته توجیه ایچون

جملهٔ مستدركه حذف اولنور : بن سزه برقاچ سوز سويليه‌جكدم اما .... كبی .

بعضاً « اما » صدر كلامده واقع اوله‌رق مقامنه كوره اعظام ، استحقار ، استخفاف معنالرينی افاده ايدر : اما ياپدك ها ! كبی .

یکرمی سکزنجی درس

لکن – بلکه – دیو – دیه – اوت ! خیر ! – یوق – فقط

لکن — بو کلمه عربجه‌دن النوب استدراكك معناسنده استعمال اولنور : زید کلدی لکن عمر کلدی کبی .

(لیکن ، ولی ، ولیك) کلمه‌لری دخی « لکن » دن محراف اولوب ینه استدراکده قوللانیلور :

نه دست ناله‌دن ، نه آه آتش تبدن فرید
(ولی) طفل سرشك دیدهٔ بی خوابدن فریاد
« منیف »

(ولیك) حس اولنوردی اوناز برورك
درونی ایچره بر اندیشه برملالت وار

بلکه — بو کلمه « بل » ایله « که » دن مرکب اولوب اوچ معنایه کلیر .

برنجیسی اضراب ایچوندر : زید ارسلان کبیدر ، بلکه ده ارسلاندر ، بلکه ده ارسلاندن جسوردر .
زید حاتمدر بلکه ده حاتمدن جومرددر کبی

ایکنجیسی شك ایچوندر : زید بلکه کلمشدر کبی

اوچنجیسی ترجی ایچوندر : بوراده بکلیکز بلکه سزه برشی بولورم کبی

ایراد اولنان مثاللردن اکلاشیله جغی وجهله « بلکه » نك نهایتنه « ده » التحاق ایدرسه (اضراب) ماضی یه داخل اولورسه (شك) استقباله داخل اولورسه (ترجی) معنالر ینی افاده ایدر .

دیه — دیمك فعلندن مأخوذ اوله رق حال واقع اولان صیغهٔ جواب طلبدن عبارتدر فقط کثرت استعمال حسبیله تخفیف لفظ ایچون تکررندن صرف نظر قلنمشدر . مثلا : احمد افندی استانبوله دیه کیتدی ؛ استانبوله دیه رك کیتدی تقدیرنده اولوب بنابرین کلمهٔ مذکوره یی حروف عاطفه عدادینه ادخال ایدنلرك سوزینه اعتداد یوقدر .

« دیو » کلمه سی دخی « دیه » نك مفخمی اولوب بوده معنا وترکیبجه انك عینیدر .

اوت — « اوت » كلمه سی تصديق ايچوندر . يعنی كرك مثبت كرك منفی اولسون جوابنده واقع اولديغی كلامك مضمونی تصديق ايدر . مثلا : زيد كلديمی ؟ سؤالنه « اوت » دينسه زيدك كلمش اولديغی تصديق ايدلمش اولور . ياخود بن سندن يوزليرا اله جك واردر سوزينه مقابل مخاطبده اوت ديه جك اولسه بورجی تصديق ايتمش اوله جغندن يوز ليرايی تأديه يه مجبور اولور .

خير — « خير » كلمه سی سلب ايجاب ياخود تصديق نفی ايچوندر . يعنی جوابنده واقع اولديغی كلام مثبت ايسه انك مضمونی سلب ، منفی ايسه انك مضمونی تصديق ايدر . بونكچون زيد كيتديمی ؟ سؤالنه خير دينسه زيد كيتمديمی ديمك چيقار . فقط « زيد كيتمدی » سؤالنه « خير » دينمش اولسه سؤالك مضمونی تصديق ايدلمش اولور .

بو ايكی كلمه جوابيه ده هم خبر ، هم استخبار ، هم امر ،

هم نهی جـوابنده واقع اوله بیلیرلر ایسـه‌ده امر ونهی ده « اوت » یرینه اکثریتله « پکی » کلمه‌سی قوللانیلیور . یاز ، پکی ! کیتمه ، پکی ! صورسون ، پکی ! کبی .

بونکله برابر بۆایکی موقعده « اوت » کلمه‌سی قوللانیلسه بیله مأموربه ، منهی عنه هر نه ایسه انك تکراری لازمدر : یاز اوت ! یازارم ، کیتمه اوت ! کیتمم ، یازمسون ! اوت ! یازمسون کبی .

فقط امر ونهی ده « خیر » جواب واقع اولسه امرده مأمور بهك تکراری ایجـاب ایدر سـه‌ده نهیك تکرار ینه لزوم یوقدر . مثلا : یاز جوابنده خیر یازمم دیمك لازم کلیرسه‌ده یازمه جوابنده تأکید حکم قصد اولنمدقجه منهی عنه تکرار لنمیوب یالکز « خیر » ایله بکشدیریلور .

یوق — بوده سـلب ایجـاب ، تصـدیق نفی خصوصنده « خیر » ایله مرادف ایسه‌ده یوقلق شر محض دیمك اولوب محـاورات نازکانه ده بوکبی کلمات

مشئومه نك استعمالی خلاف دأب ادب اولدیغی جهتله تفؤلا انك یرینه « خیر » اقامه ایدلمشدر .

« اوت » كلمه‌سی بعضا تذكار ایچون اولور یعنی متكلم ، سویلیه‌جكی سوزك ایراده‌سنی تخطر ایچون ، ارالق ارالق « اوت » كلمه‌سنی مدار تذكار اتخاذ ایدر . مع مافیه بو طرز افاده فصاحته مغایر اولدیغی جهتله شایان اعتداد دكلدر .

كلمات ثلاثهٔ مذكوره‌دن هر برینك مكرراً ایرادندن تأكید حكم معناسی مستفاد اولدیغی كبی بعضا « یوق ، خیر » كلمه‌لرینك تكراریله اضراب معناسی قصد اولنور : دشمنكدن اخذ انتقام داعیه‌سنده بولنمه خیر ! خیر ! دائما سنك حقنده عداوت ابراز ایدنلری التفات ایله محجوب ایت . مدافعهٔ وطن ایچون حمیت ملیه برحصن حصیندر یوق ! یوق ! ضبط واستیلاسی محال برسد آهنیندر .

فقط — بو كلمه عربجه‌دن مأخوذ اولوب « فای » تفصیلیه ایله امر معناسنی متضمن اولان « قط »

کلمه‌لردن مرکبدر . مثلا : فصیح عربی اوزره بو کلمه‌یی
استعمال ایتمه‌لی « استانبوله کیت فقط » دیمك لازم
کلیرکه بوده « استانبوله کیت ، استانبوله کیتدکدن
صکره صاقین استانبولدن بشقه بر یره کیتمه » تقدیرنده
اولیور . شوقدر وارکه لسان عثمانیده فقط ،
کلمه‌سی « لکن » کبی استدراك معناسنده قوللانیلیورسه‌ده
من جهة المعنی عربیجه‌دن فرقی اولمیوب یالکز من جهة
الترکیب فرق وتفاوت کوریلیور . مثلا : شیوهٔ لسان
عثمانی اوزره « هیچ بر یره کیتمه فقط استانبوله
کیت » دینور شیوهٔ لسان عربی اوزره « استانبوله
کیت فقط » دینور

یکرمی طقوزنجی درس

فن بیان ـ فن بیانك موضوعی ـ فائده‌سی ـ مجاز عقلی

فن بیان — بیان لغتده ظاهر و آچیق اولمق و یاخود برشیئی آچیق و ظاهر قیلمقدر . اصطلاحده بر معنایی بشقه بشقه طرز و اسلوب اوزره افاده‌یه اقتدار ویره بیله‌جك اصول و قواعده دینور .

فن بیانك موضوعی — مجاز ، کنایه ، تشبیهدر .

فائده‌سی — اصول و قواعد موضوعه‌یی تتبع واسطه‌سیله بشقه بشقه طرز و اسلوب اوزره افادهٔ معناده اکتساب ملکه و مهارتدن عبارتدر . مجاز دخی ایکی قسمدر : بری مجاز عقلی ، اوبری مجاز لفظیدر .

مجاز عقلی — بر فعلی سببنه ، زماننه و یاخود مکاننه اسناد ایتمکدر . بو اسناددن مقصد یالکز نسبت تامهٔ خبریه اولمیوب نسبت تقییدیه‌یه نسبت اضافیه‌یه دخی شمولی واردر .

سببه اسناد :

[illegible]

(ایدر کشاده) دل وطبع مستمندانی
نه نامه‌در بو که کیف رحیق مضمونی
(ویرر) ملاحظه‌یه برنشاط روحانی
نه نامه‌در بو که فیض ادای پاکی (صونار)
دهان سامعهٔ جانه آب حیوانی
نظر ربودهٔ نقش طراز منشوری
خرد اسیر نکات دقیق وپنهانی
« نفعی »

زمانه اسناد :

کلدکچه نقد هوشمزی (صرف ایدر) کیدر
چوقدر بزم محاسبه‌مز نو بهار ایله
بری نتیجه ویرر نور و بریسی ظلمت
تفاوتك یوری سیر ایله شام ایله سحرك

مکانه اسناد :

چوق نعمتك حق وار اوستکده حجاب ایت
آداب ایله باص پایکنی روینه ترابك
« نابی »

مجاز عقلیده بعضا طرفین حقیقی اولور :

هوای شوق مدحکدر بنی کویا ایدن یوخسه
دم اورمزدم سخندن کر اولیدم عیسی مریم
« نفعی »

بعضا طرفیندن بری مجاز بری حقیقت ولور :

مسند الیه

حسن تعبیر ویرر معنی‌یه حسن دیگر
شوکت حسنه چوق امدادی اولور اسلوبك

مسندك مجاز اولدیغنه مثال :

بنی اولدردی غم مطرب کرم قیل آل الدن نایی
سراسر مرده در عالم دهانن صوره صونمزسن

مسند الیهك مجاز اولدیغنه مثال :

کوکل ای ماه مهر انکیز چکمزسندن ایسترسه
فلك هر کیجه بر بدر کونده برخورشید کوسترسون

مخطره

هر بر لسانده مجاز عقلی او درجه‌لرده تعمیم ایتمشدر که زمان مساعد دکلدر ، یاغمورلر اکینلری احیا ایتدی ؛ کیت چشمه‌یی آچیت ، هر کون بو فرصت اله کچمز ، منقلی یاق ، دومی سوندر . کبی هیچ برینك اسنادی حقیقت اوزره اولمیان فقره‌لره محاورات عامیانه‌ده بیله حقیقتمی ؟ مجازمی ؟ فرقنه وارلمقسزین استعمال اولنور .

بنابرین مجاز عقلی بر معنای غریب ولطیفی متضمن اولمدقچه اکا بر قیمت و مزیت تقدیر اولنه‌مز .

مجاز عقلی یالکز خبرلره منحصر اولمیوب کلام انشائیده دخی جاریدر : بر افندینك کتخداسنه « کیت بزه بر قایق کتیر ؛ فلان مغازه‌ده بزم برچوال پرنجمز وار کیت آلده کل » دیمسی کبی .

اسنادك مجاز اولدیغنه برقرینهٔ لفظیه یاخود معنویه اولملیدر . قرینهٔ معنویه مسندك مسند الیهه قیامی یا عقلا یا شرعاً ویاخود عادةً محال اولمسیدر . مثلا : فلان قوماندان روس اردوسنی بوزدی دنیلیرسه برادم بر اردویی بوزمق عقلا وعادةً محال اولدیغی جهتله اسنادده مجاز اولدیغنه حکم اولنور .

کذلك یاغمور اکینلری احیا ایتدی » دینلسه احیا واماته موحدلر نظرنجه ذات واجب الوجوده منحصر اولدیغی جهتله بونده دخی اسنادده مجاز اولدیغنه حکم ایدرز .

بوتحقیقاتدن اکلاشلدیغی اوزره بعض اسنادلر واردرکه عندالموحدین مجاز عقلی عدادنده داخل ایسه‌ده طبیعیون نظرنده حقیقته محمولدر .

اوتوزنجی درس

مجاز لفظی

مجازڭ تعریفی ـ اقسامی ـ مجاز مرسل ـ

مجازڭ تعریفی ـ مجاز معنای موضوعی ارادەدن مانع برقرینەنڭ وجودیلە برابر لوازم معنادن برندە مستعمل اولان لفظدر . بو دە ایکی یە منقسمدر : برینە مجاز مرسل ، دیکرینە تشبیه دیرلر . زیرا لفظڭ لازم معنادە استعمالی مشابهت علاقەسنە مستند ایسە اکا « تشبیه » مشابهتدن بشقە بر مناسبت وعلاقەیە مبنی ایسە اکا « مجاز مرسل » اطلاق اولنور .

چونکە مجاز مرسل یالکز مشابهت علاقەسنە باغلنمیوب آلیت ، سببیت ، جزئیت ، حالیت ، محلیت ، اولیت ، اولیت کبی برچوق علاقە ومناسبتلر ایلە جریان ایدیور .

ایمدی « السنهٔ مستعملە » اراسندە لسان عثمانی اڭ نازك لسانلردندر . سویلندکچە ذوق وجدانی یە کشایش کلیور بعض نثر اشیدە لسانلردە وار کە تکلم اولندقچە اهنك سامعە خراشندن مستمعینە آتش باصیور ،

متكلمك نطق طوتيليور »

عباره سنى بركره كوزدن كچيره‌لم اشته بو عباره ده آليت حسبيله لساندن لغت ، نطقدن لسان ؛ سببيت ملابسه‌سيله كشايشدن حسن تأثير ، آتشدن حرارت قصد اولنور .

كذلك باغ بوزيمى موسمى حلول ايدوب باغلر بوزلدى ، اوزوملرك ياپراقلرى دوكلدى ، شيره‌لر صيقلدى ، حيدر پاشا چايرى يشيللندى فقره‌لرنده دخى جزئيت وكليت اعتباريله باغدن ، اوزومدن اصمه كوتوكلرى ؛ اوليت علاقه‌سيله شيره‌دن اوزوم ، اوليت ملابسه‌سيله حيدر پاشا چايرندن مقدما حيدر پاشانك اولان موقع معلوم قصد اولنور .

الك زياده جاى دقت شورا سيدركه لسان عثمانيده فن بلاغت منتسبلرندن اكثرى مجاز عقليدن مجاز لفظى‌يى بلكه ده مجاز مرسلدن كناياتى بيله فرق وتمييز ايده‌ميه‌رك اصل حقيقتى اوزره مستعمل اولان كلمات مجاز عدادينه ادخال ايدلديكى كبى استعاره اساسى اوزره ابتنا اولنان

بعض عبارەلر حقیقتە حمل اولنەرق بر تشبیه عادی صرەسنه قونلمقدن بیله محروم ایدلمشدر .

مثلا : بواوه صوردم برجواب العمدم ، مشعل یاندی ، فنار سوندی ، چشمه اقدی کبی الفاظك کافەسی حقیقت اوزره جاری ایکن اسناددە مجازك وجودینه مبنی عدم تدبردن ناشی الفاظدە دخی مجازك وجودی توهم اولنەرق مجاز عقلی ایله مجاز لفظی بری برلرینه قارشدیرلمشدر .

حالبوکه بویولدەکی افادەلر هپ ایجاز حذف قبیلندن اولوب بحث مخصوصنده ویریلان تفصیلات کافیدیه کوره اختصار کلام ایچون مضاف ومضاف الیه ودها بونلره مماثل متممات کلامك حذفی اختیار ایدیلور .

بوکا بناء ایجاز حذفله مجاز مرسلی بری برلرندن تفریق ایچون اولا باقلیکه : مجاز مرسل توهم اولنان لفظك اسقاطیله یرینه ملابسی وضع اولندیغی حالدە معنی مستقیم اولورمی ؟ اولمزمی ؟ معنی مستقیم اولورسه اولفظك مجاز مرسل اولدیغنه ، اولمزسه یعنی حقیقت معنی میدانه

چیقمق ایچون محذاف یا مضاف الیهك تقدیرینه لزوم کوریلورسه اولفظی حقیقتنه حمل ایله کلامده ایجاز حذفك بولندیغنه حکم اولنور . از جمله :

لعنت اول ثروته کیم اوله غدا
(اشك چشم) فقرا صبح ومسا

بیتنده « اشك چشم » دن یعنی کوز یاشندن مسببیت علاقه سیله « مال مغصوب » مراد اولنورکه انك یرینه مال مغصوب قونلسه اصل معناده خلل کلمز .
کذلك :

دوستنی ایتمه لطیفه ایله فدا
حق (نان ونمکی) ایتمه هبا
اوله دلبسته (جام) کالفام
که ایدر آدمی رسوای انام

ابیاتده‌کی « نان ونمك » دن جزئیت علاقه سیله « نعمت » « جام » دن دخی محلیت ملابسه سیله « باده » قصد اولنوب نان ونمك یرینه نعمت وجام یرینه باده قونسه یدی اصل معنی افاده ایدلمش اولور .
بالعکس نابینك استانبول ستایشنه دائر :

قصهٔ هند و فرنك و ماچين

بحر معبر نروى زمين

بیتنده « هند وماچین » دن بو ایکی مملکت اهالیسی قصد اولنورسه‌ده « هند وماچین » یرلی یرلرده قالدیرق اهالیسنک اضافه سببیله معنی تمام اوله‌جغندن مجازدن عد اولنوب ایجاز حذف عدادینه داخل اولور .

کذلك :

قناعت تجملى عقله ترهقتر
عشره یوزه (معارفدن) [illegible]
« [illegible] »

بیتنده‌کی معارفدن مقصد اهل معارف اولوب بورده ایجاز حذف قیلنمشدر .

اوتوز برنجی درس

مجاز لفظینك تقسیمی ـ كنایه ـ عرض وتعریض ـ تلویح ـ رمز واخفا ـ ایما ـ اشارت

برلفظك وضع اولندیغی معنادن بشقه برمعنایه دلالتنده اكر معنای موضوعی ارادهدن مانع قرینه بولنورسه اكا (مجاز مطلق) اطلاق اولنورکه اوده بحث مخصوصنده ذكر اولندیغی اوزره « مجاز مرسل تشبیه ، استعاره کبی قسملره ایریلور . اكر معنای موضوعی ارادهدن مانع قرینه بولنمزسه اكا (كنایه) دینورکه صراحت بونك ضدیدر

كنایه — لغتجه كیزلمك دیمكدر . اصطلاحجه انفاً ذكر اولندیغی اوزره معنای موضوعی ارادهدن مانع قرینهنك فقدانیله برابر لوازم معناده مستعمل الفاظه اطلاق اولنورکه بوواسطه ایله هم دها سربست ، دها كوزل ، دها مؤثر ، دها بلیغانه ، دها ادیبانه عرض

مافی الضمیر ایدیلور ، همده بعض مقاصد واغراضه مبنی اغیاره قارشو شاهد مدعی نقاب احتجاب التنه النور .

واقعا صراحة عرض مدعاده یاحجاب ، یاقورقو مانع اولور ، یاخود شائبهٔ ترك ادب استشمام اولنورسه سربستانه وبلیغانه افادهٔ مقصد ایچون طرق کنایات کبی بلاغتك اسالیب مرغوبه سنه موافق براسلوبك التزامنه مجبوریت حاصل اولور .

اوت ! بو برطریق مسلوکدر . زیرا هر برلسانده بالخاصه لسان عثمانیده محاورات عادیه ده بیله کنایاتله تبلیغ مدعی همان تعارف درجه سنی بولمرق حقیله تعمیق نظر ایدلسه کنایه واستعاره دن عاری همان از سوز بولنه بیلور مثلا :

ساده دل ، صاف ، صاف درون ، کوزی اچیق ، قولاغی دلیك ، پاك دامن ؛ پرده بیرون ، دامن آلوده ، دارالشفا ، بورجلی اولمز بکزی صرارر ، سوزسویلرکن قیپ قیرمزی کسیلور ، زید خالدی کورنجه تیر تیر تیتر . ، کبی . . . .

تراکیب وعبارات عادیه هپ کنایه نوعندندر .

فی الحقیقه ! متغلبلردن ، مدبرلردن ، متجبرلردن

تشفی صدر ایتمك ایچون زمان ناپایداری ، چرخ غداری سپر استتار اتخاذ ایدرك سنك انداز طعن اولمق اوزره دنبری اتخاذ ایدلمش برمسلکدر . مثال :

کوش قیل ای روح کسری ای روانجم ایشیت
بن قاپلیام اهل تاریخك سخن سنجانته
ایکی کزده اولمامش مالك اکا الدم خبر
چرخ پیرك اند ویردم دیننه ایمانته
دیرسکز کیم چرخ پیره یوق یره ویردك قسم
کیم اوبی ایلاندر انك کیم باقر ایمانته
وقتکزده چرخ امثاکه‌بی ایمان ایدی
اهل‌دل مقرون ایدی اندوه‌بی پایانته
شمدی اما اهل پروردر مسلماندر تمام
اوله‌لی محکوم سلطان احمدك فرمانته

« ندیم »

خیده قدایله چرخی کوروب الدانمه ای نابی
منافقدر تواضع کوستر احباب شکننده

« نابی »

شبهه یوق‌که برادم نه‌قدر جسور ، نه قدربی پروا نه قدر خلیع العذار اولسه ینه خصمنه قارشو کنسایه

سویلنه بیله جکی سوزلرك بیکده برینی صراحةً سویلیه مز كنایه طریقیله مستعمل اولان لفظره (مکنی به) ، دلالت ایتدکلری لوازم معنایه (مکنی عنه) نامی ویریلور

ایمدی مکنی عنه یاذاتدر ، شرابدن کنایه اوله‌رق « دختر رز ، ام الخبائث » کبی . یاعرضدر ، بلاهت وحماقتدن کنایه اوله‌رق « ساده دل ، صاف درون ، قالین قفالی » کبی . یانسبتدر ، عبلك ، سخاوتك ، نجابتك وجود وثبوتندن کنایه اوله‌رق « فلان ذات بیت علمدر . خاندانندر ، قپوسی اچیقدر » کبی .

امثلهٔ متعدده :

« مه شبکرد عالم » عارض دلداره بکزرمی
نکار پاکدامن شاهد بازاره بکزرمی

(ندیم)

قوت طبعنه شاهد پتشور ابلرسه
چین ابروی اطبایه تحمل بیمار

(نابی)

نظر ایت سرکش اولنلر بولمز اسایش
پکیرر سوزوکداز ایله بتون عمرینی موم

(عزت ملا)

دزلك کشاده ایکن جمله اهل عرفانه
قالورمی بیکس اوپاکیزه طبع مهر آثار

بو درسمزك بدایتنده کوسترلدیکی وجهله کنایه عرض وتعریض ، تلویح ، رمز ، ایما ، اشارت کبی اقسام متعدده‌یه آیریلور .

تعبیر عامیانه ایله کنایه (سوز آتمق) دیمکدرکه بلبله خطاباً سویلنیلان بیت، آتی بونی مؤیددر :

بیلورم عاشقسك کله
کل حالندن کیم بیله
باغچه‌ده کی غنچه کله
طولاشوب سوز آتمه بلبل

عرض — که تعریض دخی دینور لغةً یانلامق ، یاندن چارپمق دیمکدر . اصطلاحجه عسکرك جبهه‌دن ساخته هجومی کبی خصمی اغفال‌له یاندن چارپارجه‌سنه برسوزی نازکانه وماهرانه برطرز اوزره معنای

صر یحندن صرفله بشقه بر معنایه توجهندن عبارتدر .
مثلا : صدد بحث خارجنه چیقان برآدمه خطاباً « اداب مناظره یه واقف اولیانرله بحثه کیریشمك نه مشكل شیدر » دیمرك تعریض طریقی ایله مخاطبك علم ادابدن بی بهره اولدیغی اشراب ایدیلور

كذلك « مسلمانه نه قدر اذیت سورسك » دیه رك مخاطبك شعائر اسلامیه دن عری ' یاخود « انسان بنی نوعنه اجیر » دیومكی عنهك حلیهٔ انسانیتدن بری اولدیغی اشراب ایدیلور .

لسان عوامده تعریض یرینه طاش اتمق ' طاش یوارلمق تعبیری مستعمل اولوب حقیقت حالده دخی عامیانه تعریضلر طاش اتمقدن ' طاش یوارلمقدن هیچده كیری قالمز .

بنابرین تعریضاتده ناتراشیده تعبیراتدن اجتنابله نه قدر نازكانه طرز افاده التزام اولنسه اونسبتده پارلاق ' اونسبتده حسن تأثیری حائز اولور .

بونهج واسلوب اوزره اولان افادهلردن كنایه

اوله‌رق عربلرك لسان عوامنده « قوەشوم سکا سویلیورم قزجغزم سن دیکله * » تعبیری جاری اولدیغی کبی ترکجه‌نك حكمة العوامنده دخی « قزم سکا سویلیورم کلینم سن دیکله » سوزی زبانزددرکه ایکیسنك‌ده فکر واحددن منبعث اولدیغی بدیهیدر .

شوراسیده معلوم اولسون که (تعریض) یالکز کنایه طریقی ایله تادیه اولنیوب مجاز وتوریه اسلوبنجه دخی پك پارلاق تعریضلر ایدیله بیلور .

مثلا : اوف ! چوق تعجیز ایدیورسك » خطا بیله مخاطبدن بشقه‌سی مراد اولنسه تعریض مجازی؛ هم مخاطب همده دیکری قصد اولنسه تعریض کنائی اولمش اولور . اشته

دشنام ایدرسه قصدی اوشوخك جفا دکل

(تعریضدر) رقیبه کوکل سوزسکا دکل

بیتنده مندرج تعریض تماميله تعریض مجازینك مصداقیدر .

---

* اقول‌الك یاجارتی اسمی یابنیتی

بوندن بشقه مقام تهكم واستهزاده مفهوم مخالفی
مراد اولنان جملهلرك كافهسی تعریض مجازی قبیلندن
اولوب تعبیر اخرله مجاز مركب دخی اطلاق اولنور .
مثلا برادمی غایت قورقاقلقله توصیف ایتمك مراد
اولنورسه تعریض طریقیله « كل ! باقه لم قوجه
ارسلان نه یاپیورسك » دینور

بویولدهكی افادهلره (تمليح) دخی دینلور .
زیرا مقام تهكم واستهزاده بواسلوب سوزك
طوزبیباریدر .

مكنی عنه صفت ونسبتدن بشقه برشی اولدیغی حالده
مكنی به یابرمعنا بسیطدن عبارتدر : دختررز ، ام الخبائث ،
كبی ، یاخود معانیٔ مجتمعهدن عبارتدر . انساندن
كنایه اولهرق « طوغری بویلی ، ایكی ایاقلی ،
اكلی طرناقلی ، قانلی جانلی » كبی بوایكی تقدیرده
مكنی بهدن مكنی عنهه انتقال چوق دوشونمهیه محتاج
دكلسه اكا (رسم ناقص) دینوركه تفهیم مدعی ایچون
تعریفاتده بواسلوبك اهمیتی مسلمدر . چوق

دوشونمه‌یه محتاج ایسه اکا بیلمجه = معمی = لغز اطلاق اولنور . بعضا اغیاردن ستر مدعی ایچون بو اسلوب اوزره افادهٔ مرام التزام اولنورسه‌ده بیلمجه سویلمك طریق تفهیم وتفهمده بری اولیوب بوندن اصل مقصد معانئ دقیقه‌یی اکلامقده چوجقلرك ذهنی الشدیرمقدن بشقه برشی دکلدر . مثال :

نه‌در اول چارسوی پرانور
انده رایج متاع فضل وهنر
اله کیرمز متاعی غوغامز
اچقه ایتمز ناشی تغاسز
نه خطایی وارانده نه خاره
سوز صتارلر واران خریداره
بر صووق یردر اول باقلسه اکر
ایلك حمام وش کیرن درلر
کیمی اکا واروب اولور خندان
کیمسی چاغرر امان امان
همت اصغه اولان مظهر
اولور اول چارسویه شهبندر

(ندیم)

تلویح -- کنایه‌ده معنای مراده انتقال ایچون لازم وملزوم اراسنده وسائط کثیره وارسه اکا تلویح اطلاق اولنور

عذار وچشمندصورسه‌ڭ هنوز یازلر
گذرمش سرمه سیهی یاقازه الیه‌ر

« ندیم »

اشته بو بیتده سرمه‌نڭ ، دوزگونڭ رنگنی بیلمامکدن عدم الفت ، عدم الفتدن عدم استعمال ، عدم استعمالدن ممدوحه‌نڭ قدرتدن سرمه‌لی ، آل یکا قلی برنوساله اولدیغنه انتقال اولنور

اگر خفا ایله برابر واسطه قلیل اولورسه اکا (رمز) دیرلر

کیجه‌لر انجم صیارم صبحه دك
ای شب هجرك بکا روز وصال

(فضولی)

مه‌شبکرد عالم عارض دلداره بکزرمی
نگار پاك دامن شاهد بازاره بکزرمی

(ندیم)

لازم وملزوم اراسنده واسطه تعدد ایتمامکله برابر انتقالده براز تأمله محتاج ایسه اکا (ایما) اطلاق اولنور

قوت طبعه شاهد نشور ایلرسه
چین ابروی اطبابه تحمل بیمار

لازم وملزوم اراسنده واسطه تعدد ایتمز انتقالده دخی اعمال فکر لازم کلمزسه اکا (اشارت) دینور .

پاك دامن ساده دل کبی

چکمز اوضاع فلك بارکرانك اول کیم
پاینی دامننه خرقه سنی دوشه چکر

(ثانی)

معلوم اولسون که هر بر کنایه اثبات معنی ایچون خفی وجلی بر قیاس اقترانی یی متضمن اولوب عادتا بینه ایله اقامهٔ دعوی قبیلندن بولندیغی جهتله کنایه نك صراحتدن دها بلیغ اولدیغی عندالاداء متفق علیهدر .

اوتوز ایکنجی درس

تشبیه ـ ارکان تشبیه ـ اقسام تشبیه ـ ادات تشبیه

تشبیه — ارالرنده مشترك برامر معنوینك وجودینه مبنی ایکی شیدن برینی دیکرینه بکزتمکدر .

اشته « زید ارسلان کبیدر » ترکیبنده زید ایله ارسلان اراسنده مشترك (جرأت) کبی برامر معنوینك وجودینه بناء زید ارسلانه بکزدلمشدرکه بو امر معنوی یه (وجه‌شبه) یاخود « وجه تشبیه » اطلاق اولنور .

ارکان تشبیه — دردتدر . برنجیسی مشبه ، ایکنجیسی مشبه به ، اوچنجیسی وجه شبه ، دردنجیسی ادات تشبیهدر . مثلا : زید جرأتده ارسلان کبیدر جمله‌سنده « زید » مشبه « ارسلان » مشبه به « جرأت » وجه شبه « کبی » ادات تشبیهدر .

اقسام تشبیه ـ تشبیهك اقسامی بشدر برنجیسی تشبیه مفصل ، ایکنجیسی تشبیه مجمل ، اوچنجیسی تشبیه مؤکد ، دردنجیسی تشبیه مرسل ، بشنجیسی

استعاره‌در .

زیرا ارکان تشبیهدن وجه شبه مذکور اولورسه « تشبیه مفصل » محذوف اولورسه « تشبیه مجمل » کذلك ارکان تشبیهدن ادات تشبیه مذکور اولورسه « تشبیه مرسل » محذوف اولورسه « تشبیه مؤکد » مشبه ایله مشبه‌بهدن بری محذوف اولورسه « استعاره‌در » .

شوراسیده معلوم اولسونکه مشبهك مشبه‌به ، یاخود بالعکس مشبه‌بهك مشبهه اضافه‌سی دخی تشبیه مؤکد قبیلندندر .

جانی تن ایچره نه صاقلاردم اگر بیلسیدم
که دگل گیزلی غم لعل لبك جان ایچره

(فضولی)

هرکتابه کیم لب لعلك حدیثك یازه‌لر
رشتهٔ جان برله عشق اهلی انی شیرازه‌لر

« فضولی »

ایمدی بو تقسیمدن ا کلاشیله جغی اوزره اساساً تشبیه وجه شبهك ذکر وحذفی اعتباریله ایکی ، ادات تشبیهك

حذفی واثباتی اعتباریله ده ایکی ، طرفینك حذفی واثباتی اعتباریله برابسه‌ده اعتبارات سائره‌یه کوره دها بشقه بشقه قسملره ایریلور .

شورا سی‌ده معلوم اولسون که تشبیهك اقسام اساسیه‌سی هیئت عمومیه سیله بری برلرینك قسمی اولمیوب هر برماده ده ایکیسی اجتماع ایدر .

ازجمله : « زید شجاعتده ارسلان کبیدر » تشبیه مفصل مرسل ، « زید شجاعتده ارسلاندر » تشبیه مفصل مؤکد ، « زید ارسلان کبیدر » تشبیه مجمل مرسل ، زید ارسلاندر تشبیه مجمل مؤکددر .

بلاغت نقطهٔ نظرنجه تشبیه مجمل مؤکد برنجی درجه‌ده ، تشبیه مفصل مؤکد ایکنجی درجه‌ده اولوب او بر قسملری ایچون هیچ برمزیت تقدیر اولنه‌مز .

ادات تشبیه ـ لسان عثمانیده مستعمل ادات تشبیه اون التیدر

١ کبی کلمه‌سیدرکه تشبیهاتده سائر اخواتندن زیاده

مستعمل اولدیغی کبی بعضا بدار معنا سنده دخی قوللا نیلور : ذات عالیکزی کوردیکم کبی اوقدر ممنون اولدم که تعریف قبول ایتمز

مثال

اول غنچهٔ نشکفته اولور کل کبی خندان
شبنم کبی اشك دل شیدا دوکلنجه

۲ مثال کلمه سی : (فطنت خانم)

رخ امید سیاه اولدی نابیا یوخسه
مثال خاتم اقبال نامداده ایدم

« نابی »

ثوابی بیتنده معنی مثالی پنهاندر
کبارك ابرو ایله ویردیکی سلامنده

« نابی »

۳ مانند :

ماتند کمان حکمنی ویرردوقبولك
احبابی اغوشه چك اعدایه متین اول

« نابی »

٤ وش :

اولمه‌دن ابرهه‌وش سنکرن کعبۀ دل
دشمن کعبه‌یه اورسنکی ابابیل کبی
« نابی »

٥ کونه = کونا

اعلك شبیه غنچه دیانلر اچلدیلر
صیغمز بنم بوکونه بیوك سوز دهانمه

٦ چلین :

مشعل مهر ایله کشت ایتسه فلك دنیایی
بردها سنجلین ماه منور بوله‌مز

اغلب احتمالاته نظرا بو کلمه تشبیه معناسنی مفید « چه » حرفیله ظرفیت ایچون اولان « لین » اداتندن مرکب ایسه ده شمدیکی دور ادبیاتده استعمالدن مهجوردر .

٧ آسا :

سحاب‌آسا نثار مالك اساندر اماکیم
سرنده کردشه شایسته عالمده چن بوقدر

٨ چون :

بن چاك چاك حسرت واول پیچ پیچ درد
چون زلف وشانه موی بمو دربه‌ له دل

٩ کویا :

ایکی صف لشکر خونخوارد ر کویاکه مژکانی
کرشمه اکا صف پیرا وسرعسکر نکاهیدر
(نفعی)

معلوم اولسونکه (کویا) کلمه‌سی صرف تشبیه ایچون دکلدر ، هم نفی حقیقت هم ایهام مشابهت مقامنده قوللانیلور . بنابرین تاکید ایچون ادات تشبیهدن بریله اجتماعی جائزدر :

حسود ادمك کوزینه کویاپرده چکلمش کبی « چکلمشجه‌سنه » کیمسه‌نك خیرینی کوره‌مز .

صباحك فیضی بردرجه‌ده ایدی که انسان هردقیقه یکدیکه کویا که وجودنده روحی یورمش ، حیاتی بدننده طاشه‌جق صورتده تزاید ایدیورمش کبی برحال حس ایدردی کویاکه حیات اجزای عالمك عمومنه سرایت ایتمشیدی : غنچه‌لر بلبل کبی دالدن داله اوچه‌رق شاقردی سمنلر کبوتر کبی هواده پرنده اته‌رق دم چکردی .

« کمال بك »

کویا کلمه‌سی بعضا (صانکه) کبی زعم معناسنی متضمن اولوب تعریض نازکانه ایله مقام تکذیبده قوللانیلور : کویا بنده کز فلانك پدرینه کیتمشمده انك حقنده بعض تفوهاتده بولنمشم . کبی‌که : بو افاده ایله

بونلردن هیچ بری اولمامش دیمك استیه‌بیلورز

واقعا بو اسلوب تکذیب ادیبانه ایچون کنایات نازکانه‌دن معدود اولوب ظرفای عرب دخی زعم وظن ایله افاده اولنان مقاصدی تزییف ایچون (هر شیئك بر کنیه‌سی واردر، زعمك کنیه‌سی ده یالاندر) دیورلر. ☼

حقیقت! لسان عثمانیده دخی کأن ، گویا ، صانکه کلمه‌لری اکثریتله تکذیب نازکانه‌ده قوللانیلور.

١٠ جه : دو کلم بزکوزمز یاشنی شبنمجه سنه
خنده‌لر ایتمون اوآفت کل خرجه سنه

١١ تك : یاقدم تنمی وصل کونی شمع تك اما
بیل کیم بوتدارك شب هجرانك ایچوندر
« فضولی »

١٢ فارسینك الف ونونیله جمعلنان کلمه‌لره ملحق (ه)
عشوه طوتمش دامندن فتنه کیرمش ارایه
کلمش ابرولرینه مستانه خنجر خنجره

١٣ سی — بو کلمه صیغهٔ جواب طلب نهایتنه لاحق اوله‌رق تشبیهده استعمال اولنوسه‌ده اکثریا بد دعاده قوللانیلور: پاطلایه‌سی زید؛ زینبی چلدیره‌سی یه‌سور. کبی

☼ لكل شیء كنیة وكنیة الكذب الزعم

بو نجه دمدرکه کلبن ایلمدی بلبلدن دور
داد الندن بو شکست اوله‌سی کنج قفسك
ندیم

شـوقدر وارکه بوصـورتله اولان بددعالر بیوکار طرفندن واقع اولورسه اغلبیتله التفـات ونوازشه‌حمل ایدیلور

شوراسنیده اونوتمیه‌لمکه‌طشره‌لرده (سی) اداتی « کویا » ، کأن ، صانکه » کلمه‌لرینك یرینی طوته‌رق « زید بوکون مکتبه کیده سی ، اوراده خواجه‌افندی یه‌صوره‌سی » کبی تکذیب ظریفانه معرضنده استعمال اولنور

کلمهٔ مذکوره ، برمیم ساکنه علاوه‌سیله ، وصفلره التحاق ایده‌جك اولسه تشبیه معناسنه اختصـاص ایتدکدن بشقه استعمالجه دخی بشقه برلطـافت بشقه برحریت پیدا ایدر : طاتلیمسی ، ککره‌مسی ، اکشیمشی ، قرمزیمسی صاریمسی . کبی

١٤ تراق — بعض یرلرده (سی) حرفنـه بدل (تراق) کله‌سی قوللانیلور : اکشیمتراق ، صاریمتراق

اجیمزاق . کبی .

بو ایکی حرفك افاده ایتدکلری تشبیه او قدر ضعیفدر که اکثریتله تأکید قلنه‌رق فلارشی صاریمسی کبیدر ، قرمزیمسی کبیدر ، صاریمتراق کبیدر . دینور

۱۵ نصل — بو کلمه نك اوچ معناسی واردر . برنجیسی استفهامدر که بحث مخصوصنده ذکر اولندی . ایکنجیسی بدار در : خسته علاجی نصل ایچدی ایسه کندوسنده برخفیفلك حس ایتمکه باشلدی . کبی . اوچنجیسی تشبیهدر که بو معناده اولدیغی تقدیرده دائما تشبیه تمثیلیده قوللانیلور : زید عمری نصل کوجندیردی ایسه اویله‌جه ترضیه ویروب بارشدیرمایدر . کبی .

۱۶ ننه‌کیم — بو لفظ استفهام ایچون اولان (نه) تشبیه ایچون اولان (تاك) ربط ایچون اولان (کیم) کلمه‌لرندن مرکب اولوب دائما مقام تمثیلده استعمال اولنمش ایسه‌ده شمدیکی دور ادبیانده انك برینه (نصل) کلمه‌سی قائم اوله‌رق استعمالی همان مهجوریت درجه‌سنه وارمشدر .

برده ، (مهم) كولم ، كلمه‌لرینه (سه) حرفنك علاوه‌سیله معنای تشبیهی اكدیره‌جك فعللر اتخاذ اولنور مهمسه‌مك ، كولمسه‌مك . كبی . فعل تشبیهینك اشتقاقی یالکز بوایکی کلمه‌یه مخصوص اولوب مواد سائره‌ده كلدیكی مسموع دكلدر ..

اخطار

تشبیه اکثریا کلمات مذکوره‌یله افاده ایدیلورسه‌ده بعضاً « بیلك كبی ، صانمق كبی ، آكمق كبی ، كورینمك كبی » ودها بونلره مماثل افعالك ذكریله تشبیه قصد اولنور : بن زیدی ارسلان بیلیوردم مكركه تلكی ییله دكلمش ، بن خالدی شاهین ظن ایدردم مكركه سرچه ییله دكلمش ، بن سنی حاتم صانیردم حالبوكه سخاوت وفتوت نه‌در بیلمزسین . كبی

كورینور :

كفتكوی دلی یاز كورینور غزللری
شیوه‌ده هرنكته‌ی ساحرمعنی پرداز
(نفعی)

بکزر :

فروغ داغ عشقدن سینه‌م اوزره
شمع مهر تنشده بکزر
رنگ برگ گل سینه‌ده بکزر

. . . .

(باقی)

آکدیرر :

کزرمش قصرك اطرافنده بربر تازه مهرولر
مکحل کوزلو شیرین سوزلو ایلی یوزلو اهولر
همان اننش صداسینی اکدیررمش چاغلیان صولر
[illegible]

(ندیم)

دوندیرمك :

باروت روسیاه یاقوب ییقدی خانه‌یی
دوندردی چرخ خاطره‌ده اشیانه‌می

(نابی)

صدور ایتدکجه دلده واردات فیض سبحانی
دونردل ابر کوهر ریزه بحر بیکرانی اوزره

اوتوزاوچنجی درس

تشبیهدن غرض ـ تشبیه مقلوب ـ تشابه ـ طرفینی اعتباریله تشبیهك اقسامی ـ

تشبیهدن غرض — اغلب موادده تشبیهدن غرض یامشبهك بیان امکانیدر ، یااظهار حال وکیفیتیدر؛ یانفس سامعده تقریر احوالیدر . بوندن بشقه سامعك کوزینه مشبهی کوزل ، یاچرکین یاخود بدیع وظریف کوسترمك تشبیهك باشلوجه نتایجندندر

بیان امکان :

یاری کوریجك زائل اولور شبنم چشمم
یوق جلوهٔ خورشیده ثریاده تحمل

کویابرصحراده ایدم ، کونش هنوز افقدن چیقمغه باشلادی ، فقط ضیاسی بزم بیلدیکمزکبی دکل ، مایع حالنه کلمشیدی ، اوغرادیغی یرلری شعشعه سنه غرق ایدردی . الوان بزم کوردیکمزکبی دکل ، کویابرجوهر سیال اولمشدی برجسمه تعلق ایتمسده ینه میدانده کورینوردی .

« کمال »

اشته بومثاللرده یاری کورنجه کوز یاشینك امکان

زوالی ، کونشک تجلی وظهورینه ثریانک تحمل ایده میوب غیبوبتی ایله بیان ایدلدیکی کبی ضیای شمس ایله الوانک بزم بیلدیکمز اون ولمعان اوزره امکان وجودی کندیلرینی ولی ایدن تشبیهاتله تبیین ایدلمشدر .

بیان حال و کیفیت : زید تمر کیدر ، بوقاشده شوکا بکزر . بوکتابده بنمکی کیدر . بوسنده چکن سنه کیدر بوکونده دونکی کبی کورینیور .

تقریر احوال :

بربر صایاده ستم روزکاردن
مانند مروحه تمک استخوانلری
نابی

تحسین : * ۱

سنی مکر که کلغسون نازترلنمش
که سیب غبغبک ای غنچه لب کلاب نوقر
ندیم

تشویه و تقبیح : ۲

---

* کوزللندیرمک کوزل کوسترمک

۲ چرکینلتمک ، کوزه چرکین کوسترمک

كيمنك باشى پنبه دكانى
دلى ابايس تكيه كاهيدر

استطراف :

تيغ غمزه ايله دل صافى قوصد چاك ايتسون
چونكه اول شوخده هم اينه كرك هم شانه
(نفعى)

كويا ايدوب طبيعت كوى زمينى تسطيح
تبت اشاغى دوشمش چين وختن يوقارى
(نديم)

ايمدى : يوقاريدنبرى ايراد اولنان امثله وشواهددن مستفاد اولديغى اوزره تشبيهدن مقصد يالكز مشبهك بيان حال وكيفيتى ايسه بوتقديرده عندالمخاطب مشبه هم دها معروف اولملى ، همده تشبيهك طرفينى وجه مشبهده همان مساوى ومتناسب بولنمليدر .

تشبيهدن مقصد مشبهك بيان امكانى يا تزيين وتشويهى ايسه امكانده ، استحسانده ، استقباحده مشبه به اوور مسلمه‌دن : مقصد ناقصى كامله الحاق ياخود مشبهى نفس سامعده تقرير ايسه وجه شبهده مشبه به مشبهدن اقوى واكمل اولملى ، مقصد استطراف ايسه مشبه به نادراً

خاطره كلمه بيله جك بدايعدن انتخاب ايدلمليدر . اشته تشبيه شرائط مبسوطه يى حائز ايسه مقبول دكلسه مردود صايلير .

تشبيه مقلوب — احيانا ولنكتة اقوانك ناقصه تشبيهى تشبيه مقلوب ديمك اولوب بوكبى تشبيهلردن غرض دخى مشبه‌به عائددر . زيرا بويله لكله مشبه‌بهك مشبهدن اقوى اولديغى ياخود مشبه‌بهك دها اهميتله تلقى ايدلديكى اشراب ايدبلور .

برنجى يه مثال :

حبذا ساحلسرا كيم رنك وبوى نو بهار
كلشن پر فيضنك بر غنچهٔ رعناسيدر
حبذا كلزار پر فيض وتماشاى غريب
كيم بهشت هشت آكابر كوشهٔ تنهاسيدر

ايكنجى يه مثال :

غرهٔ روزه‌يى كوردم فلكك بامنده
بركنارى كوزله بكزر اوروج نامنده

ديكر :

اى بت عطار بكا خال مشكينك كبى
عنبر اولسونده براز خام اولسه ده مانع دكل

مبالغه ایچون اولان تشبیهك بو ایکنجی نوعنه « اظهار مطلوب » نامی ویریلور .

تشابه — اگر تشبیهدن مقصد طرفیندن برینی دیگرینه فائق اولدیغنی گوسترمك دگلسه بوتقدیرده طرز تشبیهدن عدول ایله تشابه جهتنه گیدلمك اسلوب بلاغته دها زیاده یاقیشیق الور .

بیان تشابه اوچ وجه اوزره اوله بیلور . برنجیسی ادعای عینیت : بویازی اوته کینك عینیدر . بوقاشلر ایکیسی بردرکبی

ایکنجیسی ادعای مساوات ، یاخود نفی مباینت :

سر موفرق یوقدر بیزده زلف دلبرله
سیه بختز پریشان روزکارز خانه بردوشز
« فضولی »

اوچنجیسی بیان مشابهتدر . بوده طرفینی بری برینه بکزتمکله اولور : زید ایله عمر بربرلرینه بکزیور . کبی ، یاخود طرفینی بر بشقه سنه بکزتمکله اولور .

جهان افسانه‌در الدائمه باقی
غم وشادی خیال و خوابه بکزر

« باقی »

اشته شاعر بوراده غم وشادی ایکیسی بردر اراونده فرق وتفاوت یوقدر ' مقصدینی دها بلیغانه افاده ایتمك ایچون ایکیسنی اویقویه ' خیاله بکزته‌رك دنیانك كافهٔ شئوناتی نقش برآب اولدیغنی تشابه طریقیله کوسترمشدر .

طرفینی اعتباریله تشبیهك اقسامی — طرفینی اعتباریله تشبیه درت قسمدر : برنجیسی بسیطی بسیطه ' ایکنجیسی مرکبی مرکبه ' اوچنجیسی بسیطی مرکبه ' دردنجیسی مرکبی بسیطه تشبیه ایتمکدر .

ایمدی : طرفین بسیط اولدیغی حالده یاهیچ بری مقید دکلدر .

دوشدی مژه‌لك حدیثی زبان سنانه دك
کیتدی قاشلك حوادثی کوش کمانه دك

ندیم

میان خیال کبی اینجه قامتی موزون

عجب نشانلیه‌جق بیت انتخاب اولمش

کبی .

یاخود برنجیسی مهمل ایکنجیسی مقیددر :

دهانکن آیه‌دك برهلال ایدی باریك
بوکون صباحه کوردم که آفتاب اولمش
ندیم

رخك برك كل سیرابه بکزر
. . . . باقی

کبی .

یاخود برنجیسی مقید ایکنجیسی مهملدر :

نه کافرلکلرین کوردم بن اول زلف سیه کارك
اوابرونك اوظالم غمزه‌نك اول چشم مکارك

کبی .

یاخود ایکیسی مقیددر :

فروغ داغ عشقك سینه‌دم اوزره
شعاع مهر عالمتابه بکزر
« باقی »

کاسهٔ لبریز فغفور اولسه‌ده ویرمز صدا
ثروت افزایش بولنجه اغنیا خستلنور
راغب

شوراسیده معلوم اولسون که مقیدیتدن غرض مشابهجه تأثیر ومناسبتی اولان قیوداتدن عبارت اولوب یوقسه مشابهجه دخلی اولمیان قیدلرك وجود وعدمی مساویدر . مثلا : زیدك اوغلی عمر بکرك قرداشی خالده بکزیور . دیهجك اولسهق طرفین مقید اولدیغی حالده قیود مذکورهنك وجود وعدمی تشبیهك رنکنی دکشدیرهمیهجکندن ینه تشبیه مجمل عدادینه داخلدر .

بنابرین تشبیه مقید هرحالده تشبیه مجملدن ابلغ اولوب معمافیه کثرت قیوداتله حد اطنابی کچمکدن اجتناب کوسترملیدر . کذلك تشبیه مرکب تشبیه مفردك کافهٔ اقسامندن دها بلیغ ایسهده حسن طبیعییه خلل ویرهجك ، یاخود افادهیی الغاز مرتبهسنه واردیرهجق ترکیبات بیمعنادن صاقنمليدر .

مرکبك مرکبه تشبیهی :

دریا اوقدر لطیف وراکدایدی که اوزرنده اولان اوفاق دوجدز قویی یشیل برچمنزاره قونمش بربیاض کوکرچین الایی ظن اولنیوردی

« کمال »

عطار شوخ کردن پرخالك اکدیروب

برقبضه حب فلفلی کافور نابه‌قور

« ندیم »

بسیطك مرکبه تشبیهی :

ماه‌نو صانمه کوروب غرهٔ شهر صومی
جامع مغفرته برعلم والاشان

نفعی

ای خال یاسیا نیمی سین سن اوکردنك
کافور ایچنده حبهٔ فلفلی سین نه سین

ندیم

مرکبك بسیطه تشبیهی :

خورشید پنجه سنی طاقمش جبیننه
اول زلف زردن دوکیلان تارلر میدر .

تشبیه مرکب ایله تشبیه مقیدك فرق وتمییزی فوق العاده جای دقت اولوب کوزلجه دوشونلمه جك اولسه بری برلرندن ایرمق کوجدر .

کذلك طرفینك تعددی اعتباریله تشبیه یاملفوفدر یعنی مشبه ایله مشبه بهلر هپ ایری ایری یان یانه کلور :

رخی کل ، لبلری مل ، قامتی سرروان اولسون
اولورسه باری دلبر بویله شوخ نکته دان اولسون

کبی . یاملفوفدر یعنی ایلککن مشبهلر برارایه طوپلانوب صکره‌دن مشبه بهلر کلور : بوده یامرتبدر

بر جبینك بردخی زلف سیهفامك یلور
دل‌نه صبحك فرق ایدر بالله‌نه اخشامك بیلور

کبی . یامشوشدر :

دلده فکر بکرمله خیال شاهد خالقك
یازلمش بر کتابه نقش یوسفله زلیخادر
« نفعی »

تشبیه ملفوفك تشبیه مفروق اوزرینه نفس تشبیهده هیچ بر مزیتی یوغیسه‌ده اختصار لفظ وحسن ترتیب خصوصنده برنجینك ایکنجی‌یه اولان فضل ومزیتی قابل انکار دکلدر .

اکر طرف اول متعدد اولورسه اکا تشبیه تساوی اطلاق اولنورکه تشابه بحثنده ذکر اولندی .

طرف ثانی متعدد اولورسه اکا تشبیه جمع دینورکه برقاچ مشبه‌به برارایه جمع اولمش اولور

بخت قیس وظلمت لیلی ، جمال لیلی‌یی
باشنه‌جمع ایلیوب اول شوخ کیسو قویمش اد
« فضولی »

کبی . زیرا بوراده (کیسو) مجنونك بختنه ، کیجه
قراکلغنه ، لیلانك جمالنه تشبیه اولنمشدر .

اوتوز دردنجی درس

وجه شبهك ذاتی اعتباریله تشبیهك اقسامی ـ دفع اوهام ـ بعض تصرفاتله تشبیهك تغریبی

وجه شبهك ذاتی اعتباریله تشبیهك اقسامی —

وجه شبهك ذاتی اعتباریله تشبیه آلتی قسمدر :

برنجیسی تشبیه تحقیقی ، ایکنجیسی تشبیه تخییلی ، اوچنجیسی تشبیه تمثیلی ، دردنجیسی تشبیه ساذج ، بشنجیسی تشبیه غریب ، آلتنجیسی تشبیه مبتذلدر ·

ایمدی : وجه شبهك طرفینده وجودی نفس الامری اولورسه « زید ایله ارسلانده شجاعت ، یکاق ایله کلده حمرت ولطافت کبی » اکا تشبیه (تحقیقی) دینور · وجه شبهك طرفینده وجودی نفس الامری اولمیوب متخیله‌نك ابتداع واختراعاتندن اولورسه « پارلاقلقده فکرك کونشه تشبیهی کبی » اکا تشبیه تخییلی دینور ·

بعضا تضاد وتباین تشابه وتماثل منزله‌سنه تنزیل قلنه‌رق ضدیت وبینونت علاقه‌سیله ضدین بری برلرینه

تشبیه اولنورسه اکا تشبیه تهکمی و تملیحی دینور :
برقاره قزك قاره ، پاموغه • خسیس برآدمك حاتمه ،
قورقاق برنفرك ارسلانه بکزدلمسی کبی

وجه شبه ، تشبیهات مرکبه‌ده اولدیغی کبی امور
متعدده‌دن منتزع اولورسه اکا تشبیه تمثیلی تعبیر آخرله
ضرب مثل اطلاق اولنور • مثال

کاسهٔ لبریز فغفور اولسه‌ده ویرمز صدا
ثروت افزایش بولنجه اغنیا خستلنور
راغب

کاه اولور لازم درشتانه ضروری سر فرو
سنك خارا مرد خواب الوده‌یه بالین اولور
نابی

حسد قلب عدو والطفله اولمز زائل
سنکده مضمر اولان آتشه ابایتمز اثر
کرد سپهده شعلهٔ شمشیر تابدار
کویا سحاب تیره‌ده برق جهان اولور
نفعی

وجه شبه امور کثیره‌دن منتزع دکلسه اکا تشبیه
ساذج دینور : زلفك سنبله ، یناغك قرمزی کله تشبیهی کبی

اكر تعميق فكر ونظر قلنمقسزين وجه شبه خاطره تبادر ايدرسه اكا تشبيه مبتذل ، تعبيرا نسبله تشبيه عاميانه اطلاق اولنور :

غنچه سين سويله صبايه ايلسون باری سكا
رنك كلدن جامه بوی ياسمندن پيرهن

اكر وجه شبهه انتقال ايچون تعميق فكر ، تدقيق نظر لابد ايسه اكا تشبيه غريب ، تعبير اخرله تشبيه اديبانه نامی ويريلور .

بوده يا وجه شبهك وهمی وخيالی اولمسندن ياخود حس اوزر ينه عدم تكرارينه مبنی بادی رأيده قوه' مدركه يه غريب كورينيورمسندن ايلری كليور .

برنجی يه مثال :

كهی بربحروكاهی برزمين نوايدر پيدا
قيا ملك سخنده خسرو بحروبر اولمشدر

ايكنجی يه مثال : نفعی

كويا ايدوب طبيعت كوی زمينی تسطيح
جنت اشاغی قالش چين وختن يوقاری

اكثريتله غرابته سبب وجه شبهك امورمتعدده دن

انتزاعیدر . بالاتفـاق تشبیهـك ابلغیتی وجه شبهده غرابتك وجودینه وابسته اولوب بنابرین چیكنمش مبتذل تشبیهاتك وجودیله ذات تشبیهده برمزیت تقدیر اولنه مز

دفع اوهام

فهم وادراكی فكر وتأمله محتاج اولان معانیٔ خفیهٔ غریبه نك قوای مدركه یه حسن تأثیری جای انكار دكلسه ده بودقیقـهٔ لطیفه بعضـاسؤ تفهم وتفسـیره اوغرایه رق الفاظجه مناسبتسزنظم وترتیبدن ، یاخود معنای مقصوده انتقالده تصادف اولنان قارشـیقلق واختلالدن سوزك اكلاشلامسی برمزیت كبی تلقی اولنـور . حال بوكه اسباب مذكوره یه مبنی معنای مراده عدم انتقال تعقید دیمك اولوب بلاغتجه مردودیتی مسلمدر . فقط بوراجقده بادیٔ رأیده عدم ظهور معنـادن مقصد لطافت ورقت معنادن یاخود یكدیكر یله ممتزج معانی متسلسلهٔ لطیفه نك ولی وتعقیبندن ایلروكلان خفادركه معنـای مراده وارمق مبتدادن منتهایه ، منتهادن مبتدایه جولان فكره محتاجدر . عجبـا مطلوبه واصل اولمق ایچون فكراچیق ، طوغری

بر یول بوله‌رق مبادی ومقاصد اراسنده شهاب ثاقب کبی جولانی واتساعنه معادل بر لذت وجدانی بولنه بیلورمی ؟

شو راسیده بیلنملیدرکه تأملده مستحسن اولان فکرک حرکت وجولانی حرکت آنیه‌در . حرکت زمانیه دکلدر . یوقسه ساعتلرجه ذهن یورمغه محتاج اولان نکات ودقایق کلامیه هیچ بر وقت محسناتدن صایلمز

خلاصه فهم وادراکده فکرک حرکت وجولاننه محتاج اولان معانئ غریبه‌دن معدوددر . کورلمزمی که زید ارسلاندر » تشبیهنک مزایاسنه وارمق ایچون فکرده ادنی بر حرکت بیله حس اولنمیوب

فقط شو :

حسد قلب عدو لطفله اولمز زائل
سنکده مضمر اولان آتشه آب ایتمز اثر

بیتنک متضمن اولدیغی معانئ دقیقه‌نک مزایاسنه وارمق ایچون فکر اولا اشاغی یوقاری طاتلی بر اهتزاز وجولانه اوغرایه‌رق حسد ایله اتش ، طاش ایله یورک ، لطافت ایله صو ارالرنده اولان مناسبت

ومشابهتی بکدیکریله قارشولشدیرمق وهیئت مجموعه سندن حصولی ممتنع الزوال اولدیغنی استنباط ایتمك لازمکلیرکه بوقدر جولان هپ آن غیر منقسمده جلوه آرای نظر امعان اولور . خلاصه تأمل وتدبردن مقصد جولان فکردر ، اتعاب ذهن دکلدر ،

معماقیه بعض تصرفاتله تشبیهات مبتذله ابتذالدن چیقاریله رق تشبیه غریب صره سنه ادخال اولنور . بونده اولا : بعض خصوصاتده سبق ایلدیکی اوزره تشبیه بسیطی بساطتدن چیقاره جق بعض قیود لطیفه نك علاوه سیله اولور .

ثانیا : نفی حقیقت وادعای عینیتله اولنور . کوریلیورکه هلالك برنعله تشبیهی مبتذلدر بوتشبیهی .

ماه نو صانمه کوزوب غرهٔ شهر صومی
جام صبح مغفرته برعلم والا شانی

دیه رك بوتشبیهه اوقدر لطافت ، اوقدر غرابت ویرلمشدرکه اونی برذوق وجدانی یه مالك اولنلرك فکرینی تموج واهتزازه کتیرمامك قابل دکلدر .

ثالثاً : طرفیندن طرفیرده تشبیهدن صرف نظر ایله

یوز اقلمن اوزانه نوع و رمزلرک استعمالیله اولونه

لسانی حکمانه بر اسلوب ایله [illegible] ایتمک دیمکدر .

مثلا یوزنی ایله تشبیهده بر فرق یوقدر

[illegible]

[illegible]

دیدیلر [illegible] اولان [illegible]

وطلاقت حسن اولور .

حقیقت احبابی صاحبه [illegible]

[illegible] تشبیهات

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

([illegible])

[illegible]

[illegible]

[illegible]

شرمله مهر جهانتاب اوزاقدن طولانیر
(ندیم)

یازدی چون کلك قضا فتنه و اشوب امرین
ارایرینی اچیق قویدی سنك ادك ایچون

بو نوع تشبیهاته تشبیه تلویحی نامی ویرلسه پك یاقیشیق الور .

خفی اولمیه که کلامی الغاز درجه سنه ایصال ایده جك تغریباتدن تجانب امور مقتضیه دن اولدیغی کبی نابمحل تکلفات تغریبیه دن صاقنمق دخی بلاغتك شرائط مستقله سندن معدوددر . فقط بو دقیقه لر نظر اعتباره النمیه رق سوزی یا اکلاشلمیه جق درجه یه کتیرمك یاخود مناسبتسز تصرفاتله صور خیالیه یی تصویره چالیشمق عادتا دأب وعادت صره سنه کچمش وبویله برخطای فاحشدن ادبیات عثمانیه لکه دار اولمش اولدیغی انکاره مجال یوقدر . بنا برین بو معرضدن قورتلمق ایچون هزل وادیسنه کچلمدکجه تشبیهات عادیه یی ابتذالدن قورتارمق خصوصنده نابمحل تکلفات ، قبا قبا تصوراتدن واز کچلمیدر . کورلمزمی که :

دلدن دهانه چیقمغه یوق تاب وطاقتی
رهوار آهی راه محبتده یورمشز
(نابی)

بیتنده آه چکمکه تاب وتوانم قالمدی دیه‌جك یرده تغریب معنی ایچون برطاقم تشبیهات بارده تکلفنی اختیار ایدرك کوکل ایله اغز اراسنده‌کی مسافه‌یی برمرحله‌یه اغزی قوناق یرینه ، آهی رهوار اته تشبیه ، ایتمش ، اواتی دخی محبت یولنده یورمش اولدیغنی افاده ایدیورکه بونلرك طوپنده اطافت شویله طورسون هیچ برمناسبت بیله حس اولنمز . مع مافیه

تیغ مژکانی دکل قابل وصف ایتمیه‌جك
خون اندیشه ترشح جکر معنادن

بیتنده کرپیکـك اسلحهٔ قاطعه‌یه تشبیه مبتذلنی تغریب ایچون اختیار ایدیلان تکلفلر استحصال اولنان نتیجه‌یه معادل دکلسه‌ده ینه‌یك اوقدر شایان تقبیح عداولنمز .

اوتوز بشنجی درس

استعاره ـ استعارهٔ مصرحه ـ استعارهٔ مکنیه ـ استعارهٔ تخییلیه ـ استعارهٔ تمثیلیه

استعـاره — لغتجه برشیئی عاریة ایستمك یاخود عاریت طریقی ایله النـان شیئی کیرویه اعادهسنی طلب ایتمکدر . اصطلاحجه اوتوز ایکنجی بحثك مبدئنده ایما واشاره اولندیغی اوزره طرفیندن بری نسیا منسیا مطوی اولان تشبیه موکددرکه بو اعتباره کوره طرف مذکور طرف مطوی یرینه عاریت طریقیله قوللانلمش اولیور . دیمك اولورکه استعـاره ایله تشـبیه مؤکد ارامـنده من حیث اللفظ فرق وتفـاوت انجق طرفیندن برینك نسیا منسیا مطوی اولمسندن عبارت قالیور .

بوتعریفدن اکلاشـیله جغی اوزره تشبیه مؤکدك استعـارهیه تحویلی یالکز طرفیندن برینك حذفی کافی اولمیوب بلکه تشبیهی بتون بتون اونوتمق درجهسـنه وارملی وعادتا مشبه ایله مشبه به ارامنده عینیت ادعاسی

جهتنه کیدلیدر . بناءً برین طرفیندن بری بر قرینه‌یه ابتناء لفظا حذف اولنسه مادام‌که متقدردر ینه تشبیه عدادندن صایلیر ، مثلا : زید نصل ادمدر ؟ سؤالنه (ارسلاندر) یاخود بو کلان ارسلان کیمدر ؟ سؤالنه (زیددر) دینسه هر نه‌قدر برنجی جوابده مشبه ، ایکنجی جوابده مشبه‌به محذوف ایسه‌ده فقط نسیا منسیاطی اولمیوب برنجیسی « زید ارسلاندر » ایکنجی « کلان ارسلان زیددر » تقدیرنده بولندیغی جهتله تشبیه صره‌سنه کیرر .

استعارهٔ مصرحه — تشبیهده طرفیندن مشبه نسیامنسیامحذوف اولورسه اکا استعارهٔ مصرحه اطلاق اولنور

کاهی که اول شیر یله خشمله تیغ الوراله
اولور جهان برزلزله باصدقجه میدانه قدم
(نفعی)

ای کل‌نه عجب سلسلهٔ مشك ترك وار
وی سرونه خوش جان الیجی عشوه‌لرك وار
اجتدی بنی اجی سوزك تندلکاهنك
وی نخل ملاحت نه بلا تلخ برك وار
(فضولی)

ایمدی نفعینك بیتنده قلیج قرینه‌سیله (شیر) ارسلاندن مقصد حیوان مفترس اولمیوب بلکه ارسلانه بکزر یکیت برآدم مراد اولندیغی وفضولینك بیتلرنده‌کی کلدن ، نخلدن ، دخی ندا قرینه‌سیله بوبی ، بوسی یرنده برمحبوبهٔ کل اندام قصد ایدلدیکی اکلاشیلور فقط سوزه مبالغه قاتمق ایچون مشبه حذف قلنه‌رق استعاره طریقیله مشبه‌به انك یرینه اقامه ایدلمشدر ٠

استعارهٔ مکنیه — مشبه مذکور ، مشبه‌به مطوی اولان تشبیهلره استعارهٔ مکنیه اطلاق اولنور ٠ مثلا : شو — « شانهٔ زلف سخندر اعتراض »

مصراعده اعتراض طراغه بکزدلش ایسه‌ده تشبیهك طرفینی مذکور ، وجه شبهده مطوی اولدیغی جهتله بوکا تشبیه مجمل مؤکددن بشقه براسم ویریله‌مز ٠ فقط زلف قرینه‌سیله سخنك برمحبوبهٔ دل‌اشوبه تشبیه ایدلدیکی اچیقدن آچیغه اکلاشیله‌رق مشبه‌به دخی مطوی اولدیغندن سخنده استعارهٔ مکنیه‌نك وجودینه حکم اولنور ٠

لال اولور البت زبان خامهٔ پیچیده مو

قیلجه غمدن طبع ارباب سخن علنئور

بو شعرده دخی « زبان » قرینه‌سیله « خامه » نك برشخص بلیغ نکته دانه تشبیه ایدیله‌رك استعارد طریقی ایله خامه‌انك یرینه اقامه ایدلدیکی اکلاشیلور کذلك .

کرداب غمده صرصراهمله فلك دل

البته برکناره چیقار روزکاردر

بیتنده‌کی « صرصراه ، فلك دل » ترکیبلری برتشبیه مؤکددن عبارت ایسه‌ده (کرداب غم) استعارهٔ مکنیه اولوب کرداب قرینه‌سیله غم بردریای بی کرانه تشبیه قلنمشدر

استعارهٔ تخییلیه — استعارهٔ مکنیه‌یه قرینه واقع اولان الفاظدر . مثلا استعارهٔ مکنیه‌نك برنجی مثالنده‌کی (زلف) ، ایکنجی مثالنده‌کی (زبان) کلمه‌سی مشبه بهك مطویتنه قرینه اولوب معناى تشبیهی خیاله کتیردکلری جهتله بوکا مماثل کلمه‌لره استعارهٔ تخییلیه نامی ویریلور .

تنبیه

بین المضافین شائبهٔ تشبیه استشمام اولندیغی تقدیرده

مضافله مضاف اليه اعياندن اولسه اوكبى تراكيب اضافيه تشبيه مؤكد قبيلندن اوليور مثلا :

جانى تن ايچره نه صاقلاردم اكر بيلسه يدم
كه دكل كيزلى غم لعل لبك جان ايچره

فضولى

هر كتابه كيم لب لعلك حديثن يازه‌لر
رشتهٔ جان برله عشق اهلى انى شيرازه‌لر

بو ايكى بيتده يكديكرينه مضاف اولان (لب ولعل) ايكيسى اعياندن اولوب قابل لمس ورؤيت اولدقلرى جهتله برنجيسنده مشبه به ، مشبه ، ايكنجيسنده مشبه ، مشبه به اضافه قلنوب بو تركيب ساده جه برتشبيه مؤكد قبيلندن اولديغنه حكم ايديلور .

فقط مضاف اعياندن ، مضاف اليه معانيدن ، ياخود ايكيسى ده معانيدن اولوب بحسب الذات يكديكرينك عينى اولورسه تركيبده استعارهٔ مكنيه‌نك وجودينه حكم ايديله‌رك اضافه دخى مسماك اسمنه اضافه‌سى قبيلندن اولور . مثلا :

هر كتابه كيم لب لعلك حديثن يازه‌لر

رشتهٔ جان برله عشق اهلی انی شیرازه‌لر

بیتنده‌کی رشتهٔ جان ترکیبنده مضاف اسم عین مضاف الیه اسم معنی . کذلك

دلده خیـال قامت یاری کورن دیدی

عرعر دیکلـدی باغ وفانك زمینده

بیتنده‌کی (باغ وفا) ترکیبنده مضـاف اسـم عین مضاف الیه اسم معنی اولدیغی جهتله مضافده اسـتعارهٔ تخییلیه ، مضاف الیهده استعارهٔ مکنیه واردر . زیرا : رشته‌نك ، باغك افراد مشهوده ومتعارفه‌لرندن بشقه رشته نامنده ، وفانامنده غیر معهود ومتعارف دها برطاقم رشته‌لرك ، باغلرك وجودی متخیله‌ده تصویر اولنه‌رق بوفکر وتصویری خیاله دوشورمك ایچون اسم مسمایه اضافه قلنور .

ایتسه نوله اعلایه وادنایه تکرم

هم بحر کرمدرکنی هم ابر عطادر

نفعی

ماه نو صانمه کوروب غرهٔ شهر صومی

جادهٔ مغفرته برعلم والاشـان

نفعی

صفدر عرصهٔ دوران که کفایت ایتمز
جلوهٔ اشهب اقبالنه میدان فلك

بو اوچ بیتده « بحر کرم . جامع مغفرت ، اشهب اقبال » ترکیبی دخی بو قبیلدندر . کذلك « نور علم ، ظلمت جهل » ترکیبلرندن مضافین اسم معنی اولدیغی جهتله ترکیبین مذکورین استعارهٔ مکنیه یه حمل ایدیلور .

خلاصه : استعارهٔ مکنیه یه مضاف اولان شی معدن کرم ، ابر عطا ، زبان خامه ، زلف سخن ترکیبلرنده اولدیغی کبی مشبه بهك لوازمندن ایسه اکا استعارهٔ مکنیهٔ تلویحیه ؛ اکر « رشتهٔ جان ، جامع مغفرت ، اشهب اقبال نور علم ، ظلمت جهل ، » ترکیبلرنده اولدیغی کبی مضاف مشبه بهك لوازمندن اولمیوب بلکه عینیت ادعاسی حسبیله انك مسماسی اولورسه اکا استعارهٔ مکنیهٔ تلمیحیه اطلاق اولنور بو جهتله استعارهٔ تلمیحیه استعارهٔ تلویحیه دن ابلغ اولور .

شوراسیده بیلمك کرکدر که استعارهٔ مکنیه ایله استعارهٔ تخییلیه لازم و ملزوم قبیلندن اولوب هر نراده استعارهٔ مکنیه

بولنورسه استعارهٔ تخییلیه ده بولنه جقدر .

استعارهٔ تمثیلیه ـ تشبیه بحثنده بونی مجاز مرکب عدادینه ادخال ایتمشیدك . بوده برقاچ شیدن منتزع برصورتی اکامماثل دیکر برصورته تشبیه ایدرك بعده مشبهی مشبه بهك جنسنه ادخالندن واك لفظنی مشبهده استعمالندن عبارتدر .

چکمز اوضاع فلك بارکرانك اول کیم
پاینی دامننه خرقه سنی دوشه چکر

اشته بوراده اوضاع ناهموار کباری چکمیان برادمك حال وهیئتنی « اباغنی اتککنه ، خرقه سنی اوموزینه چکن اصحاب قناعتدن برینه تشبیه ایدرك بعده بالمطابقه مشبه بهه دلالت ایدن الفاظ مشبه حقنده استعمال قلنمشدر . بونوع افادانه استعارهٔ تمثیلیه اطلاق قلندیغی کبی تمثیل دخی دینور مجاز مرکبك استعمالی شیوعبولسه اکا (ضرب مثل) دینور : باجی قزی دها طاتلی کبی . ضروب امثال هب مجاز مرکب انواعندن اولدیغی جهتله هیچ بر وقت

قابل تغییر دکلدر ٠ ادنی بر دکیشمکله تشبیه واستعاره سلکندن چیقه‌رق عادی بر سوز صره‌سنه کیرر ٠

اوتوزالتنجی درس

استعارهٔ مطلقه — کرك استعارهٔ مصرحه ، کرك استعارهٔ مخیله ده قرینه دن فضله نه مستعار ، نه ده مستعار منهك ملايمندن هیچ برشیئك ذکر اولنمامسیدر :

صبرم آلوب فلك بكا یوزبیك جفا ویرر
ازاولسه هرمتاعه ایل چوق بها ویرر

اشته بوراده استعارهٔ مکنیه طریقیله صبر امتعهٔ تجاریه ، جفا دخی انك بدلی مقامنده استعمال اولنوب ایکنجی مصرعك محتویاتی دخی فلك ایله اولان داد وستدی تخییل ایتمش وبوکانظراً قرینه دن فضله نه مستعار نه ده مستعار منهدن هیچ برینه ملایم برشی ذکر ایدلمامش اولدیغنه بناء بوکا استعارهٔ مطلقه اطلاق اولنور فقط آلوب و یرمك فعللرینك ایشو یرشه قرینه اتخاذینه الویره بیله جك ذهابنده بولنانلره کوره مصرع ثانی ترشیح قبیلندن اولوب استعاره دخی استعارهٔ مرشحه قبیلندن اولمش اولور .

كذلك برادمه اشارت ايدرك « بو ارسلانك ، برشيدن پرواسی اولمدیغی ، حالی سویلیور » فقرسنده طرفیندن هیچ برینک ملائمی ذکر اولنمدیغی جهتله (ارسلان) استعارهٔ مصرحهٔ مطلقه ، حال دخی استعارهٔ مکنیهٔ مطلقه ، سویلیور فعلی دخی استعارهٔ تخییلیه‌در .

استعارهٔ مرشحه — مستعار منهك ملایمندن بری ذکر اولنورسه اواستعاره‌یه استعارهٔ مرشحه اطلاق اولنور .

کاهی که اول شیر یله خشمله تیغ الور الله
اولور جهان پرزلزله باصدقجه میدانه قدم
نفعی

اجتدی بنی اجی سوزك تندنکاهك
ای نخل ملامت نه بلا تلخ برك وار
فضولی

اشته یوقاریده‌کی بیتلرده (شیر) (نخل) استعارهٔ مصرحه قبیلندن اولوب مطلق العنانلق ارسلانك ، میوه ویرمك دخی نخلك ملایملرندن اولدیغی

جهتله بوکا استعارهٔ مرشحه اطلاق اولنوب (بر، یله) لفظلرینك ذکری دخی ترشیحدر کذلك بو

صغدر عرصهٔ دوران که کفایت ایتمز
جلوهٔ اشهب اقبالنه میدان فلك

بیتنده اشهب قرینه سیله اقبال استعارهٔ مکنیه اولوب میدان دخی مستعار منهك ملایمی اولدیغی جهتله بوکاده استعاره مجرده اطلاق اولنور .

استعارهٔ مجرده — مستعارلهك ملایمی مذکور اولان استعارهلره استعارهٔ مجرده اطلاق اولنور .

ای گل نه عجب سلسلهٔ مشك ترك وار
ای سرو نه خوش جان الیجی عشوهلرك وار

بوشعرده دخی ندا قرینهسیله (سرو) استعارهٔ مصرحه اولوب فقط جان الیجی عشوه ، » مستعارلك ملایمی اولدیغی جهتله تعبیر مذکوره تجرید ، استعاردیه دخی استعارهٔ مجرده نامی ویریلور . فقط :

اچندی بنی اجی سوزك تندنکاهك
ای نخل ملاحت نه بلا تلخ برك وار

بیتنده اولدیغی کبی بعضا ترشیح وتجرید بربرده

اجتماع ایدر .

ترشیح تناسیٔ تشبیه مطالعه‌سنه مستند اولدیغی جهتله تجریددن ، اطلاقدن ، ترشیح و تجریدك جمعندن ایلغدر .

شو قدر وار که طرفینه ملایم اولان اوصافك ایرادی استعاره‌یی اطلاقدن چیقاره‌مز . ازجمله : « ای کل نه عجب سلسلهٔ مشك ترك وار » مصرعنده‌کی (کل) استعارهٔ مصرحه اولوب « سلسلهٔ مشك‌تر » مستعارمنه ایله مستعارلهه دخی ملایم اولدیغی جهتله استعاره اطلاقیتی اوزره قالمشدر .

کذلك ، طرفینی اعتباریله استعاره ایکی قسمه آیریلیور . زیرا طرفین یا مادهٔ واحده‌ده اجتماعی ممکندر ، یا دکلدر . ممکن ایسه اکا « استعارهٔ وفاقیه » دکلسه اکا « استعارهٔ عنادیه » اطلاق اولنور .

مثلا : حیات و هدایت ، رونق و لطافت کبی بر ماده ده اجتماعی قابل اولان کلمات استعاره طریقی ایله بر برلری مقامنده قوللانلسه استعارهٔ وفاقیه . وجود و عدم کبی

مادهٔ واحده‌ده اجتماعی قابل اولمیانلرك یكدیكری مقامنده استعمالی استعارهٔ عنادیه قبیلندن اولمش اولور ·

تملیح ، یاخود تهكم نكته‌لرینه مبنی تضـاد وتباین ، تماثل وتناسب منزله‌سنه تنزیل ایدیله‌رك مفهوم مخالفنده مستعمل استعاره‌لر استعارهٔ عنادیه‌دن معدوددر ·

مثلا ایشنده موفق اولمیان بر آدمك عدم موفقیتنی ، تملیح وتهكم طریقیله آكلاتمق اوزره « موفقیت عالیكزی تبریك ایدرم » یاخود تهدید وانذار ایچون « كیدكز دشمنی تبشـیر ایدكز كلیورم » كبی سـوزلره استعـاره تملیحیه یاخود تهكمیه اطـلاق اولندیغی كبی استعـارهٔ عنادیه دخی دینور · چونكه بوراده تبریك تعزیه ، تبشیرده تنذیر مقامنده استعمال اولنمشدر ·

طرفینك مابه‌الاشتراكی اولوب تشبیهده « وجه » استعاره‌ده « جامع » دیدكاری معنی اعتباریله استعاره ایكی قسمدر · چونكه جامعك مفهومی یا طرفینك ماهیتنده داخلدر · اوچقله قوشمق كبی · یا داخل دكلدر · ارسلان ایله یكت آدم كبی ·

مثلا : باقکز شو آت قنادینی آچمش اوچیور ٠ دینلدیکی حالده استعاره طریقی ایله اوچیور قوشیور محلنده استعمال اولنوب طرفینی جمع ایدن سرعتله قطع مسافه هرنه‌قدر برنده اقوی ایسه‌ده ینه ایکیسنك مفهومنده داخلدر ٠

فقط بر آدمه اشارت ایدرك « شو ارسلانه باق » دینلمش اولسه استعاره‌ده طرفینی جامع اولان شجاعت هیچ برینك مفهومنده داخل دکلدر ٠

بنا برین جامعی طرفینك مفهومنده داخل اولان استعاره‌لره استعارهٔ (ساذجه) داخل اولمیانلره استعارهٔ (موشحه) دینور ٠

بلاغت نقطهٔ نظرنجه استعارهٔ ساذجه‌نك دوزجه بر مبالغه‌دن بشقه مزیتی یوغیسه‌ده شرائط تحسینیه‌یی حائز اولدقجه استعارهٔ موشحه ایچون هر وجهله برموقع عالی العال واردر

دفعاتله عرض و افاده قلندیغی اوزره استعاره ایله تشبیهك فرقی وارایسه اوده طرفیندن برینك مطویتی اولوب

بنا برین استعاره نك حسن وقبحی تشبیهك حسن وقبحنده مرعی اولان شرایطه تابعدرکه بورالری تشبیه بحثنده عریض وعمیق حادهٔ تدقیقدن پچیرلدی .

اوتوزيدنجى درس

فن بديع ـ صنايع معنويه

بديع ـ لغتجه تازه و لطيف شيلره دينور . اصطلاحجه ذهن و فكر اوزره تواردى مسبوق اولميان معانئ مقترحه يه ' ياخود كهنه برفكرى تازه لنديره جك قواعد و صنايع مخصوصه يه اطلاق اولنور

اقتراح معانى اقتدارينى حائز اوله بيلمك مطلقا دواوين بديعهٔ بلغانى تتبعله تصادف اولنه جق الك كوزل ' الك نكين ' الك نكته لى پارچه لرينى حفظ و تحليل و اومنوال اوزره افكار و مخيلاتنى تصوير و تمثيل يولنده كثرت ممارسه يه وابسته در . كهنه و مبتذل برفكرى تازه لنديرمك ابتذالدن قورتارمق ايسه علم معانى و بيانده مسطور قواعد اساسيه يه رعايتله ميسر اولور . فقط او قاعده لره رعايتدن صكره دهاسوزه سوس ويره جك لفظى و معنوى بعض تزيينات واردركه انلره صنايع بديعيه اطلاق اولنور . اشته فن بديعك موضوعى ده بودر .

شوراسی خفی دکلدرکه لسان ترکیده فن بدیعه متعلق اسکیدن پك چوق اثرلر میدانه کتیرلمش هله صنایع لفظیه یه دائر لزومندن پك زیاده تعمیقات وتدقیقات وادیلرینه صاپیله‌رق هیچ برفکر ووجدانك متحسس اوله‌میه‌جغی شیلر بیله محسنات بدیعیه صره‌سنه صوقشدیرلمشدر .

ازجمله ابن کمال مرحومك جنت مکان یاوز سلطان سلیمان خان حضرتلرینه مرثیه اوله‌رق سلك بدایعه چکدیکی :

اززمان ایچره چوق ایش ایتمشیدی
سایه‌سی اولمشیدی عالمگیر
شمس عصرایدی عصرده شمسك
ظلی محدود اولور زمانی قصیر

قطعهٔ بلیغه‌نك عین عبرت بینی تنویر ایدر پارلاقلغی ایله برابر حائز اولدیغی حسن تعلیل ، صنعت طباق نظر انتباهه المیه‌رق کزدیریلان نکاه احولانه ایله بر صنعت قلب * کوریله بیلمشدرکه اوده موافق حقیقت دکلدر .

* غالباعکس اولملی

زیرا محلنده بیان اولنه جغی وجه اوزره کلامده عکس
موضوعی محمول ، محمولی ، موضوع ، یاخود مضافی
مضاف الیه ، مضاف الیهی مضاف ، یاپه‌رق کبی
برنکتهٔ معنویه‌یی متضمن اولان تحولات وانعکاسادن
عبارت اولوب (شمس عصرایدی عصرده شمسك)
مصراعنده توهم اولنان عکس ایسه هیچ برنکته‌یی
حاوی دکلدر . همده عکسده دکل . چونکه « شمس
عصر » مضاف ایله مضاف الیه « عصرده شمس »
ظرفله * مظروف * حالبوکه عکسده متعاکسین
بری برلر ینك یرنده قائم اولملی که تحول وانقلابده
براستفادهٔ معنویه حاصل اولسون .
کذلك

اودیاقدی چانکاهند عشاقك ای دریغ
غیری ودادخو بده یوقدر دلابقا

بیتنده (دریغ) ایله (غیر) ارasنده صنعت
قلب واردر دیه بوکا بربیت مصنع قدر اهمیت
ویرلمشدر . حالبوکه عین امعانله باقلسه دریغ ایله غیر
ارasنده توهم اولنان صنعت قلب بیتك چارپه‌شیق ارکا

نی طوغرلتیق شویله طورسون بویله بروهمی اورته‌یه قویانلرك مبنای فکر واذعانلری منقلب ومختل اولدیغنه دلالت ایدر .

خلاصه صنایع لفظیه‌ده برنکتهٔ معنویه بولنمدقجه اکا صنعت اطلاق اولنمز ایکن اوزاقدن اوزاغه ایکی لفظك بری برلرینه مجانست ومشابهت شائبه‌سنی دخی صنایعدن عد ایتمشلر .

بنابرین فن بدیعده وضع قوانین ایچون بزه کوره کسب جدید تکلفنه احتیاج یوقدر ، بالکز آثار موجوده‌یی تهذیب وتنقیح ، اقوال اسلافی تنقید وتصحیح کبی بروظیفه‌دن بشقه بروظیفه قالمامشدر .

ایمدی ادبای اسلاف عربلره تبعاً بلکه‌ده انلره رقابة صنایع بدیعه‌یی یوزلره ابلاغ ایتمشلر ایسه‌ده بونلرك برچوغی (دریغ ایله غیر) ده توهم اولنان صنایع قبیلندن اولوب نه لفظاً ، نه‌ده معناً هیچ برمزیتی حائز دکلدر . برطاقی‌ده شاهد معنایی تکلفات وتصنعات بیهوده‌یه بوغمقدن وبرالای مناسبتلی

مناسبتسز الفاظی بری بری اوزرینه ییغمقدن عبارت قالیور .

بوندنبشقه جمع ، تفریق ، تقسیم ، جمع وتفریق ، جمع وتقسیم کبی صنایع معنویه هپ اجمال وتفصیل قبیلندن اولوب مرجعیتی حسبیله ایجاز واطناب بحثنده سلك بیانه چکلمش اولدیغندن ارتق بردها تکراری تشویش اذهاندن بشقه برفائده‌یی مفید اولەمز . لهذا اصل جوهر کلامك اوازمندن اولان نکات ودقایق ذاتاً فن معانی وبیانده تقریر ایدیلوب یالکز عارضی سوسلرك ، کوزللکلرك طرق اکتسابی قالمش اولدیغندن بوراجقده ارتق سوزك سوسنه مدار اولان صنایع بدیعه‌نك ذکر وایرادی مناسب کورلدی .

معلوم اولسونکه صنایع لفظیه ومعنویه‌دن هرهانکیسی اولورسه اولسون متضمن اولدیغی معنای دقیق وهلهٔ نظر دقته چارپمدقجه وتعمیق نظر ایدلدکجه حسن ولطافتی اونسبتده ارتمدقجه مقبول اوله‌مز .

یوقسه نظرهٔ اولیده پارلاق کورینوبده تعمیق نظر

ایدلدیکـه تصویر مدعاده ، حسن افادهده ، ادب کلامده الفاظ ومعـانینك انسجام وامتزاجنده ، متکلمك تعلیل واحتجاجنده وهن وفتور کبی قصورلر میدانه چیقهجق اولســه اومثللو سوزلرك کوزل کیمش ، سوسلنمش دوزکون سورمش بدچهرهلردن نه فرقی اولهبیلور .

خلاصهتز بینی مراداولنان معنی هم سوسلنمکه ذکری اوللی ، همده حسن طبیعی یه خلل ویرهجك تجمـلات وتصنعاته بوغلمقدن محافظه ایدلملیدر .

حقیقت ! طمطراق الفـاظله برسـیوری سـنکی شاهباز بالا پروازه معادل ، یاخود برطفل نوخیزی رستم داستـانه مقـابل طوتمقده خلقه کولنج اولمقدن بشقه نه محسنات ارانیله بیلور .

ایمدی بورالری نظر اعتباره آلنهرق صنایع بدیعهنك بیان اقسامنه شروع اولنور .

بدایع معنویه — بورسالهده مذکور بدایع معنویهدن

١ صنعت طباقدر . بوکا صنعت مطـابقه ، صنعت تطبیق ، صنعت تضـاد ، صنعت تکافؤ دخی

دینور . بوده کرك حقیقی کرك اعتباری یکدیکرینه متقابل برقاچ معنایی برارایه کتیرمکدرکه تقابل سلب وایجاب ، تقابل تضاد ، تقابل عدم وملکه ، تقابل تضایف اعتباریله درت قسمه ایریلور .

تقابل ایجاب وسلب :

او شوخ ایینه‌ده عکسیله ایلر کفتکو نابی
بیلان سویلرنکات راز حسنی بیلیان سویلر

دو بیتده « بیلان » ایله « بیلیان » ارasنده تقابل ایجاب وسلب موجود اولوب فی‌الحقیقه اسرار حسنك نکاتنه بشقه برلطافت ویرمشدر .

تقابل تضاد :

کوز یوم جهاندن اچ کوزینی کندی حالنه
سن کوز یوموب اچنجه بو دنیا کاوب کچر

—

پردر مثال شیشه درونم حرامدن
بیلم نه نفع اوله بو نجود وقیامدن

—

حرام اولسون دیمشسین بن کدایه نعمت وصالك
بو وضعی طوغریسی ای شوخ فتانم حلال ایتام

دل قالدی تهی مایه اولوب دیده‌لرم پر
مینا بوشانور حوصله جام طولنجه
باقدیجه برنکاشله بیك جان الور کوزی
هر بندشویله خسته کورینورکه جان ویرر

اشته ابیات مذکوره‌ده کوز آچوب یومق ‹ کلوب کیتمك ‹ سجود وقیام ‹ حلال وحرام ‹ بوشانوب طولمق ‹ الوب ویرمك بری برلرینك ضدی اولدیغی حالده متقابلا برارایه طوپلانمشدر ·

شایان دقتدرکه تقابل تضاد ایچون ایراد اولنان بیتلر اراسنده الك مصنعی « دل قالدی تهی ······ » بیتی اولوب حقیقت حالده صنایع بدیعیه ایله مالا مال ایکن ینه اوبریتلرك نباهت ولطافت معنالرینه نسبة بی مأل کورینور ·

تقابل عدم وملکه — نور وظلمت ‹ علم وجهل ‹ بصر وعمی کبی

بری نتیجه ویرر نور وبریسی ظلمت
تفاوتن یوری فرق ایله شامله سحرك

بو بیتده نور وظلمت اراسنده تقابل عدم وملکه

اولدیغی کبی شام ایله سحر اراسنده فی‌الجمله تقابل تضاد واردر .

تقابل تضایف — اب وابن ، قلت وکثرت ، ثقلت وخفت ؛ جزؤ وکل ، دها بونلره مماثل معانیٔ متضایفه‌نك برارایه طوپلانمسیدر :

«از» زمان ایچره «چوق» ایش ایتمشیدی
سایه سی اولمشیدی عالمگیر
شمس عصر ایدی عصرده شمك
ظلی «ممدود» اولور زمانی «قصیر»
« ابن کمال »

ارالرنده فی‌الجمله تضاد تخیل اولنان معانی اراسنده تقابل ، تقابل اعتباریدن معدوددر مثلا : انواع الوانك بری برلریله ، کذلك انواع طعومك بری برلریله فی‌الجمله تضاد توهم اولندیغندن بونلرك اجتماعنده صنعت طباق بولنور .

الوانك تقابلنه مثال :

کویاکه فلك بهارك زمینه ویردیکی حسنه غبطه ایدرده اقمده غجه‌زمزه نظیره یاپمغه قالقیشر . کونش یاطلوع ویاغروب ایدوبده

صباتموجه باشلادیغی کبی بلوطلر باره لنیر . کیمی « قرارر » یکی اچلمش کل کبی قمر قمر اولور . کیمی « یشیللنور » ؛ یاپراق شکلی باغلر . کیمی « اغاریر » زنبق کبی اچیق صاچیق صالنمغه باشلار . کیمی « مورارر » سنبل کبی قندیل قندیل اوته یه بری یه طاغیلر .

کمال

طوموك تقابلنه مثال :

میـن وعدو تحسرده بشـقه درعالم
او تلخ شربت شیرین کوارى بندن صور

———

اچتدی بنی اجی سـوزك تند نکاهك
ای نحل « ملاحت » ندبلابرك وبرنوار

فضولی

۴ ایهام تضاد :

ایلر هرمده خوتدلم کنج بولمش
ادم اوزمن نیلیه یم کنج بولمز

ندیم

قادین ارکك هرکسك اوقیوب یازمق بیلمسی اسلامیت مقتضیـاتندن دکلیدر؟ بن نیچون هرکسدن معدود اولمیورم اهیاوندیغیجونمی بنی نااهل عدایدیورسکز

(حامدبك)

اشته بو ایکی مثالده اهل ایله نااهل ، کنج بولنمش ایله کنج بولنمز ارالرنده من حیث المعنی تضاد بولنمسه ده من حیث اللفظ تضادك وجودی توهم اولنور . فقط ایکنجی مثالده‌کی ایهام دها زیاده طبیعی اولدیغیچون دها زیاده مطبوعدر . لکن برنجی مثالده ایراد اولنان کنجلرك ناصیهٔ حاللرنده غبار تکاثف وتعسف آپ اچیق کورینور زیرا برنجی کنجه بدل خزینه یاخود دفینه استعمالی شیوهٔ لسانه دها موافق ایکن بو جهت کوزه دلیوب ایهام تضاد خاطرینه رعایت ایدلمش اولدیغی ادنی بر ملاحظه ایله اکلاشیلور .

٣ مراعات نظیر — تضاد طریقی ایله اولیه رق یکدیکرینه متناسب اولان معانی‌یی برارایه کتیرمکدرکه ، بو کا تناسب وتلفیق دخی اطلاق اولنور .

«کرداب» غده «صرصر» اعماله «فلك» دل
البته بر « کناره »چیقار«روزکار»در
هر موقعده نسبت کرك افعالده نابی
اعدا ایله احبابه نظر« تیر وکمان اول» «نابی»
کدسن داخی هنوز اچلامش بر غنچهٔ ترسین

براز كل باغه بلبل ديكله كل سير ايت اچل جانا

ندیم

ايهام تناسب :

دكلدر كارو بارجاه مانع قرب يزدانه
حصيرى الت قرب ايتمه زاهد بوريادن كچ

« بوريا » ايله حصير اراسنده ظاهرا مناسبت وار ايسه ده بورادهكى « بوريا » اسم اشاره ايله ريادن مركب اولديغى جهتله تناسب يوقدر

٤ تجاهل عارف — تقرير ، انكار ، اقراردن بشقه برنكتهيه مبنى متكلم معلومى غير معلوم يرينه سوق ايتمكدر . شو صورتله كه كويا متناسبين اراسنده شدت مشابهت ومناسبت داعى التباس واشتباه اولمشده كمال توله وتحيردن ناشى استكناه حقيقت مجبوريتنده بولنهرق بيلمزكبى بيلديكنى صورر .

بنابرين :

برنهانيجه تبسمده مى صيغمز جانا
سويله بالله دهنك تا او قدر تنكميدر

بيتندهكى استفهاملرك برنجيسى تقريرى ايكنجيسى

انكاری اولوب تجاهل عارف قبیلندن دکلدر . لکن :

شمیدر بو ، یاسواد اه پنهانم میدر

شمع مجلس ، شعلهٔ داغ نمایانم میدر .

بیتنده شاعر اظهار وله وحیرتله بیلدیکنی بیلمامزلکدن

کلدرك تردید طریقی ایله استکناه حقیقت داعیه سنه

دوشمشدر که اصل تجاهل عارف بوکادیرلر . فتأمل !

کذلك :

یا برنگاهده دخی تاب یوقمی چشمنده

او نازخسته سی تابو یله بیمجال ایلیدر

همان مرادی تغافلدر او لبتك یوقسه

زبانی بستهٔ ناز ایسه چشمی لال ایدر

ندیم

بو ایکی بیتك برنجیسنده کی استفهام تقریری

ایکنجیسنده کی انکاریدر .

خلاصه تجاهل عارفده تولهوحیرت مطلقا بولنه

جقدر . بوتوله وحیرت اکثریتله مدح وذم ، تعظیم

وتحقیر ، توبیخ وتکدیر ایچون نوطهٔ اتخاذینه فوق العاده

شایان انتخاب بر اسلوب نازکانه‌در .

هله تجاهل عارف اسلوبی اوزره جاری اولان تشبیهلر شرایط مقبولیتی جامع اولمق شریطه‌سیله اوقدر نازکانه، اوقدر ظریفانه دوشرکه بشقه یولده‌کی تشبیهلرده اولطافت بولنه‌مز

ای رنك چهره بن هله فرقنده عاجزم
کلربه باده یارخ کل میسن نه‌سین
ندیم

اه سردم کریهٔ کرمیدر بیلم سبب
قالدی کیتدی غنچهٔ مقصود بو یله بسته‌لب
دیکله ظالم دیکله‌دباق بزم محبتده، عجب!
نی میدر افغان ایدن یاقلب سوزانم میدر

مدح ایچون :

شاه جهان ارامیدر ماه زمین پیرامیدر
بهرام بی پروامیدر • یاافتاب پرکرم •
نفعی

تعظیم :

عزیمت نکیهك دللری شکاره میدر
نهفته فتنه‌لرك شمدی اشکاره میدر
« عاکف »

توبیخ وسرزنش :

یارم دقیقه بنی بزم وصالته قومدك
چون عنایتك اغیار ناپكاره مدر
« عاكف »

تحقیر :

خدنك غمزه كوروب سندم اوزره شرحه لری
دیمش بلاكش عشقه بو یاره یاره میدر
« عاكف »

ذم وترذیل :

كاه ایدر خلقه تعنت كه اواور سرجنبان
... خرمی دیمدم یابزاخفشمی دیمدم

٥ عكس — لنكته موضوعی محمول ، محمولی موضوع ، یامضافی مضاف الیه ، مضاف الیهی مضاف یاپمق ، یاخود متعلقات فعلدن برینی دیكرینك یرینه كچیرمكدر .

برنجی یه مثال « كلام الملوك ملوك الكلام . عادات السادات سادات العادات ، » كبی . كثرت استعمالدن بین الادبا همان تركچه لشمش صایلان بو ایكی

فقره‌نك موضوع و محمولارى آراسنده شدت ارتباط
او درجه‌یه وارمش كه‌ وضعلرى دكیشلسه بیله ینه اصل
معنایه خلل كلمز . یعنی « ملوك الكلام كلام الملوك .
سادات العادات عادات السادات » دینمش اولسه اكرچه
مفهوماً كلامین آراسنده — مغایرت كوریلورسه
مصداقلرینه نظراً برى او برینك معناسنى متضمندر .
« كبارك كلامى كلامك كباریدر » فقره‌سى دخى
بو قبیلدن اولوب « كلامك كبارى كبارك كلامیدر »
منهاجى اوزره عكس ایدیلور .

ایكنجى‌یه مثال : « هر یوقوشك برانیشى
هر انیشك بر یوقیشى واردر » هر زوالك بر كمالى‌ هر كما
لك بر زوالى وار » بوندە نكته دخى مضاف ایله مضاف
الیه آراسنده بحسب الذات لازمیت وملزومیتك وجو
دینى افهامدر

اوچنجى‌یه مثال : « حق تعالى حضرتلرى یده
مشیت ازلیه‌سیله اولونى دیریدن دیرى‌یى اولودن خلق
وایجاد بیورور . كبى

بوندن نكته ذات واجب الوجودك كمال قدرتنى افهام ايتمكدر

شته عكس برندن عبارت اولوب بوقسه هر ايكى چاربه‌شيق سوزك بريره اجتماعنه عكس دينه‌مز ٠

٦ حسن تعليل — برشيئك علت اصليه‌سنه مخالف ديكر برعلت مناسبهٔ غير حقيقيه‌نك استنباطيدر ٠

— حسن تعليلك شرطى ، معناى مرادك حسن وبهاسنى ارتيره‌جق براعتبار لطيف اوزره ابتنا اولنمسيدر

مرثيه

اززمان ايچره چوق ايش ايتمشيدى
سايه سى اولمشيدى عالمگير
شمس عصر ايدى عصرده شمسك
ظلى ممدود اولور زمانى قصير

اشته مرحوم ابن كمال جنت مكان سلطان سليمان خان حضرتلرى ازمعمر اولمغله برابر برجهت جهانگيرانه ايله اكثر اقطار بلادى ظل حمايه‌لرى آلتنه آلمش

اولدقلرینی حسن تعلیل وتیره‌سی اوزره اولا غازئ مشار الیه حضرتلرینه شمس عصر عنوان احقنی ویردی، صکره‌دن بو اعتبار لطیف اوزره وعصرلفظندن بالاستفاده حسن تعلیلی ابتنا ایتمش، فی‌الحقیقه بو حسن تعلیلك شعشعهٔ لطافتی عیون سخن‌سنجانی قاشدیره‌جق قدر پارلاق دوشمشدر . واقعا هرکسك رشتهٔ حیات ومماتی یدمشیت الوهیتده اولدیغی جهتله ابن کمالك تعلیلی تحقیق اولمیوب بلکه مقصده دها زیاده رونق ، دها زیاده تأثیر ، دها زیاده شعشعه ویرمك ایچون حسن تعلیل وتیره‌سنی التزام بیورمشدر . روح الله ارواحهما .

نوبهار رخی بولدقچه ترقی اوکلك
شرمله مهرجهانتاب اوزاقدن طولانیر
نابی

شعرنده دخی حسن تعلیل واردر . خلاصه اکثر مخیلاتده ازچوق حسن تعلیلار بولنور فقط یوقاریده دیدیکمز کبی براعتبار لطیف اوزره مستند اولمدقچه شایان اعتبار دکلدر .

اوتوز سکزنجی درس

٧ تصنع — براعتبار لطیف اوزره نشئه اولان اکدیره جق بعض تعبیرات طفلانه‌یی قوللانمقدر . فقط بو صنعت اویله دقیق بر صنعتدر که انك حسن استعمالی اقتراح معانی‌یه مقتدر بر قریحهٔ وسیعه ، بر مهارت فوق العاده‌یه وابسته‌در .

مثال :

هر طرفده نك ایلمندن ، چارپشندن ، چاغلدیسندن بر بشقه قورتله‌پیدا اولور . کوکلر کوزیکك اوکندن یرلر ایاغك التندن قاچار . بر دقیقه‌ده یوکسلیرسك ، یوکسلیرسك ، یوکسلیرسك قوللرینی اوزاتسه‌ك الکنه برشیاره چکه‌جك صانورسك . ینه او دقیقه‌ده انجلیرسك ، انجلیرسك انجلیرسك دکزه کوز کزدیرسك دنیالرندن اوینامش دونه دونه اسفل سافلینه طوغری چکیلوب کیدیور کبی کورسك

« کمال بك »

٨ ادب کلام = نزاهت کلام — ادب کلام ذم وقدحده ، تبرید وتنفیرده الفاظ سخیفه ومعانیٔ

خسیفه‌دن صاقینمقدر . خلاصه سوزی فحشیاتدن او درجه لرده تنزیه ایتملیدر که شیعر بر مجلسده شیخ بر جمعیتك مواجهه‌سنده ولو که برقز اولسون قرائتندن استحیا ایتمامليدر :

لعلك شبیه غنچه دیالر اچلدیلر
صیغمز بنم بو کونه بیوك سوز ، دهانه
« نابی »

اهل حالك نزهتا اتیه قالمشدر ایشی
کاستان پرده کوردم بو حال اغربی
ذهنی طولغون هر کسك افکار رهبانیه‌دن
اغزی دیوان عدالت باغری ژزویت مکتبی
نزهت افندی

٩ تأدیب وتهذیب کلام — بو نوع صنعت صنایع محسنهٔ بدیعیه‌دن اولوب هر بر کلام منقحی حوزهٔ حمایه‌سنه الدیغی جهتله بوکا بر شاهد مخصوصك ایرادی ایله ایضاح ایده‌لم . تأدیب کلام ، مقصد هر نه ایسه کرك نظما کرك نثرا یازلدقدن صکره ینه سوزی نظرا معانله سوزلرك تهذیب وتنقیحنه ، تغییری مناسب عد اولنان یرلرك تغییرینه ، معانیٔ غریبه نك

کشف وایضـاحنه ، رقت ولطافته یان باقان الفـاظ غلیظه نك طرحنه دقت ایتملیدر ، زیرا شو لفظ یرینه بشقه‌سی قوللانلسیدی ، بو کلمه دها اول کلسیدی ، شو نقصان بو یله‌جه اتمام ایدلسیدی سوز دها کوزل اولور ایدی دینه بیلسه « فقط حقیله دینه بیلسه » اوسوز تهذیب کلام سلکندن چیقمش اولور

مثلا : « کویا که فلك بهارك زمینه ویردیکی حسنه غبطه ایدرك افقده باغچه‌لریزه نظیره یاپمغه قالقیشر . کونش یاطلوع ویاغروب ایدو بده صباتوجه باشلادیغی کبی بلوطلر پارەلنیر . کیمی قزارر یکی اچلمش کل کبی قمز قمزا ونور . کیمی یشیللنور یابراق شکلی باغلار . کیمی اغارر زنبق کبی اچیق صاچیق صالنمغه باشلار کیمی دورارر سنبل کبی قندیل قندیل اوته‌یه بری‌یه طاغیلر » عباره‌سی یازلدقدن صکره برکره دها امعان واتقانله ارجاع بصر ایدلمش اولسیدی شبهه یوق که « کونش یاطلوع ویاغروب ایدو بده » برینه « کونشـك طلوع وغروبنده » عباره‌سی (صـالنمغه) یرینه (اهتزاز) کلمه‌سی اقامه ایدلمش اولوردی .

١٠ . مشاکله — برشـیئی ، ارقداشنك لفظیله

افاده ایتمکدر : جناب حق قوللر ینه اجیانلره اجیر ۰ فقرایه ظلم ایدنه ظلم ایدر : کبی زیرا ذات واجب الوجود تأثرات وانفعالات نفسانیه دن، ظلمدن منزه اولدیغی حالده سوز شکل واحد اوزره جریان ایتمك اوزره (مرحمت ایدر) یرینه (اجیر) مجازات ایدر یرینه ظلم ایدر قوللانلمشدر ۰

کذلك بکا اذیت ایدنلره اذیت ایدرم ، بکا ظلم ایدنلره ظلم ایدرم بکا ایولك ایدنلره ایولك ایدرم سوزلری دخی مشاکله بابندن اولوب بکا اذیت ایدنلره مجازات ، ظلم ایدنلره عقاب ، ایولك ایدنلره مکافات ایدرم تقدیرنده در ۰ دیمك اولورکه بوکبی کلمه لر او صورتده قوللانشی ارقداشلق خاطرینه رعایة برنجم ، برطرز اوزره سوزی یوریتمك بدیعه سنه مستنددر ۰ یوقسه یمك پیشیره جککه یازیکی پیشیر ۰ زید یمك یمکه کیتیده تمیز برطباق یدیده کلدی کبی سوزلرده کی پیشیرمه لرك ، یمه لرك هیچ بری مشاکله بابندن دکلدر زیرا پیشیرمه لرك برنجیسی حقیقت اوزره

جاری اولوب ایکنجیسی استعارهٔ تخییلیه در . چونکه یازی اطعمهٔ نفیسه یه تشبیه اولنوب مشبه به دخی مطوی اولدیغندن (یازی) استعارهٔ مکنیهٔ تملیحیه ، پیشیرمك فعلنك یازی یه تعلقی دخی استعارهٔ تخییلیه در ایکنجی فقره ده دخی طیاق اطعمهٔ نفیسه یه تشبیه اولندرق مشبه به دخی مطوی اولدیغندن استعارهٔ مکنیهٔ تهکمیه ، یمك فعلنك طیاغه تعلق استعارهٔ تخییلیه قبیلندندر

خلاصه یازی پیشیرمك ، طیاق یمك تعبیرلری عادتا استعارهٔ عامیانه انواعندن اولوب بو مقامده استعماللری مشاکله یه احتیاج یوقدر .

۱۱ لف ونشر — طوپلایوب یایمق دیمك اولوب اصطلاحجه برقاچ لفظی برارایه طوپلادقدن صکره هربرینك متعلقنی لاعلی التعیین ذکر وتعداد اتمکدر .

بوده یا مرتبدر یعنی نشر لفك ترتیبی اوزره جاریدر :

عرض وقعه نسبت کرك افعالده نابی
اعدا ایله احبابه نظرتیر کمان اول

کبی . یامشوشدر :

دلده بکر فکر مله خیال شاهد خلقك
یازلمش بر کتابه نقش یوسفله زلیخادر

کبی ·

مع مافیه لف ونشر ، معنایه مزیت ویره جك
صنایعدن اولمیوب یالکز ایجاز کلامده فائده سی کوریله
بیلور ·

١٢ هزل فی معرض الجد — ترجمه ده لطیفه دیه
بوزمق ، لطیفه یه بوغمق دیمك اولوب جدی بر مقصدی
بر نکته یه مبنی طور ظریفانه اوزره بیان ایتمکدر

ضمننده اولمسه اکر امید عافیت
هضم ایمزدی وضع اطبایی خسته لر
نابی
حرامزاده محنت تولد ایتمسون
زنان فکر محال ایله همفراش اولمه

جدیاتی بووجهله ملاطفه وهزلیاته دوکمك محل
وموقعك مساعده سنه منوط اولوب مستمعك کوشهٔ
خاطری فکاهیات ادبیه یه میال کورنسه اشته اوزمان
بوفرصتدن بالاستفاده لطایف مقالاتله ترویج مدعی

وادیسنه کیریله بیلور . بوقسه حال وموقعجه نباهت وعظمت ، اجلال واحتشام حکمفرما ایکن ذره قدر جدیتدن ایرلمق قانون بلاغتجه جالب مسئولیتدر .

جدیاتی هزل وادیسنه سوق ایتمك ایچون آثار اسلافك اك كوزل نمونه‌لرندن بری فضولی مرحومك نشانجی پاشایه یازدیغی مكتوبدر . ایكنجیسی جوجه لساننده جنتمكان سلطان احمد خان حضرتلرینه نابی مرحومك سالك ملاطفه‌یه چكدیكی قطعه‌در .

قطعه

کیم ایبازسه پادشهم سکا سر فرو
اولسون وجودی مسخ بنم خلقتم کبی
فرماننه مخالفته جرأت ایلین
اولسون درخت عمری بنم قامتم کبی
اولسون خلوصله قپو که بنده اولیان
بازوی اقتداری بنم قوتم کبی
میدان خدمتنده اوران تقلدٔ نفاق
اولسون شبك مثال بنم هیئتم کبی
اولسون اسیر پردهٔ بازیچهٔ قضا

حساد قفل چهره بنم صورتم كبی
ناچیز و پست وكتر ایسه‌ده هر نه دكلوبن
كندی وجود خردوكین طینتم كبی
روماله لیك در كه دولت پناهكه
بر كسده یوق بو بخت قوی همتم كبی

نه شغل عبثدر بزه بو تنبا كو
كیم خاك هوایه تخم دود اككده‌یز
ناسونیه دیو دود مان لونه
اورداینه دمبدم كورك چكمكده‌یز

١٣ تردید — كلامده برلفظی برمعنایه تعلیق ایتدكدن صكره ینه اولفظی تكرارلیوب دیكر برمعنایه تعلیق ایتمكدر .

دوكوندن غرض اسایش ایسه ای نابی
بدازما و بدامور و بدمعاش اولمه
نابی
حسن ادا و حسن وفا حسن هر امور
اول شهر بی بداده بواور حسن غایتی

١٤ نفی الشیء بایجابه — برشیئك اثباتی ضمننده نفیی: یعنی متكلم صورتا برشیئی اثبات وانك لوازمندن برینی

نفی ایدرده ینه ایچ یوزینه باقلمسه اصل نفی ایجابه توجه ایتمش اولور .

عذار و چشمنه صورسه‌ك هنوز بیلزلر
که رنك سرمه سیهمی یا غازه ایلدر

١٥ تلمیح — بربیتده یاخود برفقره‌ده تمثیل طریقی ایله برقصهٔ معلومه‌ده ، برنکتهٔ مشهوره‌ده ، بربدیعهٔ علمیه‌ده ، برمسأله‌ٔ فنیه‌ده ایما و اشارت ایتمکدر

ایله خاطرلری تعمیره شتاب
ایلدعرش الهی‌یی خراب *
قائل اولورمی خداوندغیور
که خراب اوله اوبیت معمور
« نابی »

چشم شوخکدر دل عاشقده تأثیر ایلیان
سودیکم مهر سلیمانك جهانده ادی وار
« ندیم »

کاه التفات وکاه تنافر ایدر بیان
رمز بدیع غمزه ایله هر نظاره‌دن
« منیف »

---

* قلب المؤمن عرش الرحمن حدیث شریفنه تلمیحدر

زلف ورخك مؤلف حكمت اوپس صنع
كوستردى بو حلقه سنده تسلسلى

١٦ التفات — نكتة وجهه كلامى خطابدن غيبته ، غيبتدن خطابه تحويل ايدرك افتنان عباراتله افتنان قلوبه چاليشمقدر .

او آفتاب مكارمسين اصفا سن كيم
عموم فيضك ايله سيردر صغار وكبار
على الخصوص كه بو بندهٔ كرمديدهڭ
بو چاكرڭ ، بو كمينهڭ ، بو عبد زار نزار
اودنكا والطف وكرم كوردى حضرتكدن كيم
او لطفى كورمدى ابر بهاردن كلزار
نديم كندى قولك كندى مستندكدر
اونوتمه ذره كبى اى آفتاب فيض آثار
حمايت ايت كه سنك برينارچراغكدر
تعرض ايلسون روزكار بد كردار
جهانده سن كبى مشفق افنديسى وار ايكن
يازق دكلمى قاله بويله بيكس وبيكار
مقيد اولميه بركار ايله بو عالمده
ايده درونى سوداى خامله ازار
بو سوزده نيك فندم قيلان سويلر

بن انك ايليه يم باری کذبنی اظهار
دزك كشاده ایكن جمله اهل عرفانه
قالیرمی بیکس اوپاکیزه طبع مهر آثار
اکرچه خدمتی یوقلیغا کایتر بوشرف
کدایده خدمت رقیتکده عمر کذار
همان افندیسنی ایلسون خدا دائم
کرم ایدر قومز البته بنده سن بیکار

« ندیم »

۱۷ تجرید — لغتجه صویمق ، قلیچ چکمك دیمك اولوب اصطلاحجه مبالغه نکته‌سنه مبنی برامر ذی صفتدن دیکرینی نزع و تجرید ایتمکدر . بوده ایکی صورتله میسر اولور برنجیسی تشبیه طریقیله‌در : زید کبی رذیل برادمه بن هیچ یوز ویرر میم ، بکر کبی فاضل بر ذاتله هیچ بن کورشمك استمز میم ؟ کبی زیرا بوراده زیدك رذالتده ، بکرك فضیلتده ایلرولدیککنی ایما ایچون هر برندن دیکر برذات نزع و تجرید اولنه‌رق لاجل المبالغه کندولرینه تشبیه ایدلمشدر . بومثللوره تشبیه تجریدی اطلاق اولنور . شوقدر وارکه نزاهت کلام

مقتضاسندن اوله‌رق صفات رذیله‌نك حذفی اولی کورینور
زید کبی برآدمی بن طانیم بیله کبی . فقط صفات
حمیده‌نك ذکری ممدوح صاییلور :

ندهمت ایلیه‌یم عهدم اوزره مدحکه کور
نه اشنا قاله رشك ایتدك جهانده نه یاد
روا ایدربو' طورر کن سنك کبی ممدوح
قصیده طرح ایده غیره بنم کبی استاد

ایکنجیسی دخی ایکی وجه اوزره جاریدر اولا :
متکلم کمال توله وتحیرندن ناشی اجسام غیرناطقه‌دن
بر شخص عاقل نزع وتجرید ایدرك قارشوسنه آلور .
امر ایدر ' نهی ایدر . تشویق ایدر ' توبیخ ایدر .
نوازش ایدر ' طاریلور ' کوجانور ' حدت ایدر '
تسلی ویرر . خلاصه هیچ بریاروفادارینه سویلیه‌میه‌جکی
اسراری برر برر سویلر حسبحال ایدر ' تشفی صدره
چالیشور . کندو طالع ناسازیله پنجه‌لشور :

«صبا» اغیاردن پنهان غم دلداره اظهار ایت
خبرسز یاریمی حال خرابمدن خبردار ایت
« کوکل» غم کونلرین تنها چکیرمه اسنه برهمدم

اجل خوابنده افغانلر چکوب مجنونی بیدارایت
چویوق عشقی آتشی برشعله چکسه طاقتك «ای نی»
باش اغرتمه دم عشق اورمه انجق ناله زارایت
بنی پروانه تك رشك اودینه ای شمع یاندرمه
یتر خورشید رخسارك چراغ بزم اغیار ایت
« فضولی »

کیت وطن کعبه ده سیاحه بورن
برقولك روضهٔ نبی یه اوزات
بر ینی کربلاده مشهده ات
کائناته او هیئتکله کورن
. . . .

کمال بك

کوش قیلان روح کسری ای روان جم ایشیت
بن قاپلم اهل تاریخك سخن سنجانته
ندیم

ثانیاً : متکلم کندی نفسندن بر دیکرینی نزع و تجرید ایدرك آمرانه ، ناهیانه ، مشوقانه ، ملتفتانه موبخانه سوزلرله کاه نفسنی تلطیف ، کاه توبیخ ، کاه تشویق ایدر . ازارلر ، اغلادر ، کولدیرر ، درونك آلام واکدارینی بوواسطه ایله بوشالدر :

اولمزای نفعی بو وادیده بڭا همعنان
کلسون اسب طبعنه مغرور اولان مبد اندهب
« نفعی »

ظلمت ایچره نا بیا بن خضردن الدم خبر
آب چشم ناامیدی چشمۀ حیوان ایمش
« نابی »

واعظ بزه دون دوزخی وصف ایتدی فضولی
اول وصف سنڭ کلبۀ احزانڭ ایچوندر

۱۸ تأکید المدح بمایشبه الذم : —

وجودی بی بدلی افتابدر اما
برآفتابکه دائم مداری اوله حمل

۱۹ تأکید الذم بمایشبه المدح : — نماز قیلمز ، اوروج طوتمز ، فرایضڭ هیچ برینه یناشمز . فقط الله ایچون دوبللی انسانیت نه دیمك اولدیغنی ده بیلمز . کبی

۲۰ مدح بما یشبه الذم :

اولماز زبانکذار ایت بخل
مدعی جز ایاز تلاوت قرآن
لطفی اوقدر کدلادیمك خوفندن
ایتمز دلنه لفظ شهادت جریان
نابی

بو اوچ درلو ذم ومدح اراسنده اکثر ادبا فرق بوله‌میوب یکدیگرینه قارشدیرمقده اولدقلری جهتله مثاللرینه اماله‌ٔ نظر دقته مابه الامتیازلرینی اکلامق وظائف اساسیه‌دن معدوددر .

٢١ توریه — لغتجه برشیئی ارقه‌یه اتمق ؛ اورتمك دیمك ایسه‌ده اصطلاحجه لکته برلفظدن معنای بعیدینی مراد اتمکدر .

طوزه‌مم کورمدیکجه رخسارك
عارضیدر سکا محبتم
نابی

نابی اوقدر کیسه تهی دنیا کیم
قلابلغه باشلادی عالم یکسر
مقراض خسوفیله سپهر قلاب
چیل اقچه دیو نقره‌ٔ ماهی قرقر
نابی

بویله حامیسی وارادرنه عجب شمدی‌یه‌دك
جالمدی غیری بلاد اوسته کوس تقدیم
بندخی غمی چکردم نظر اعدادن
بازوی وصلده تعویذم اولیدی حامیم

—

« شیخ اسلام مکی زاده عاصم افندینك وفاتنده وقعه نویس اسعد افندی مشیخته متهیئ ومترقب » ایکن عارف حکمت بك افندی شیخ الاسلام اولدقده اسعد افندینك سویلمش اولدیغی

بو بیتم یادکار اولسون جهانه
تخلفله درونم غمله طولدی
بکا لایق ایکن جاه مشیخت
خدانك حکمتی عارف بك اولدی

« قطعه‌سنده‌کی « حکمت دخی بو قبیلدندر

بلاغت عثمانیه — جودت پاشا

۲۳ توجیه — برسوزی مخاطبك مراد ایتدیکی معنادن بشقه برمعنایه حمل اتمکدر . بوده اکثریا فعلك متعلقاتندن برینك ذکریله سوزی مقصدك خلافی جهتنه چویرمکله اولور . مثلا : مقام تهدیدده « طور بن سکا نه یاپاجغمی بیلیرم » دیان برذاته « افندم ! دائما قولکز افندمك لطف وعنایتنی کوریورم البته بنی بویله پریشان کورنجه بکا برقات البسه یاپه‌جق . نه یاپه‌جق » جوابی کبی .

بعضا دخی متکلمك ایکی یوزلی سوزینی بشقه جهته توجیه ایتمکله اولور . مثلا « طور بن سنی برقره‌قاطره بینديره‌یم سن‌ده بکنیرسه‌یز » دیان برمعلم یوزباشی‌یه قارشو برنفرك « اوت ! بنی برقاطره بینديروب یورلمقسزین بلوکه کوندرمك یوزباشیمك شاننددر . »

٢٤ براعت استهلال — استهلال لغتجه صاغناقلی یاغمور یاغمق ، یکی‌ای کورنمك ، ای یکیلنمك ، چوجق طوغرکن هایقرمق دیمکدر . براعت دخی اوسته کلمك فائق اولمق دیمکدر . اصطلاحجه « براعت استهلال » صدر کلامده مقصدی ایما ایده‌جك کلمات وتعبیراته اطلاق اولنور . زیرا چوجغك ایلك طوغشنده اغلايشی حیاتنه دلالت ایتدیکی کبی فاتحهٔ کلامده « براعة الاستهلال » دخی روح مقصدی ایما ایتمش اولور . بورساله‌مزك « میزان البلاغه‌نك » مقدمه‌سنده « توفیقات بالغهٔ صمدانیه » تعبیری براعت استهلالدن خالی دکلدر . خلاصه مقصدی ایما ایدن تعبیرات فاتحهٔ کلامده واقع اولورسه اکا «

براعت استهلال » اوساط كلامده واقع اولورسه « تلميح »
اطلاق اولنور . يعنى تلميح ايله براعت استهلال
آراسندهكى فرق همان موقعك دكيشمسندن عبارتدر .
عاكف پاشانك مرحوم ممراغنباى حاصدهيه يازديغى تذكره
مطالع تلميحات واستهلالات عنواننه تلقيه شايان
اولديغى جهتله صورتى بوراجغه درج اولندى .

بر مقتضاى ادوار فلكيه منجم ثانى ابراهيم بكك درجهٔ طالع زندكيسى
قاطعهٔ انتهايه تصادفله مريخ اجل كهنه تقويم عمرينى چاكچاك ايدرك كوكب
روح روانى مغرب عقبايه رجعت ايتمش اولمغله جناب حق مادارت
الافلاك افنديمك سپهر دولت واقباللرينى قران سعدين وعمر وعافيتله مزين
ايليه آمين . موما اليهك غروب نجم حياتى بعض محاسبين امثل
واحبابنك طلوع ثرياى امنيهسنى مستتبع اولمسيله بوزمرهدن يعنى
فلك زدكان فن نجوم وكهانت وستارهسوختهكان فقر و فاقه وفلاكتدن
اقسرايلى محمد افندى بندهرى اكرچه « فوالكواكب لمكوكب شهد »
دقيقه سنجه من حيث الاعتقاد « لا احب الافلين » مدلول منيفيله
عامل اولسه دخى من جهة العمل « والمدبرات امرا » معناى شريفندن
غير غافل اولهرق هرنقدر يلديزدوشكون بربيچاره ايسهده تدوير
عواطف ولى نعمتلريله بخت خوابيدهسى بيدار واختر طالعى نمودار اولمق
وسايهٔ دولتلرنده بركون كورمك آرزوسيله منجم ثانيلك خدمتنه طلبكار

اولدرق وسـاطت نیز عاجزانه‌می اختیـار . وفن مذکورده رسوخ ومهارتنی اظهار ایتمش وغالبا چوق کیسه‌ایله ییلدیزی بارشمدیغندن کسکین منجمانی شهرتیله طالع وارکونه‌سی افق مرامه واصل اوله‌مامش ایسه‌ده فلك فرتوتك وضاع نامضبوطندن خیلجه خبردار وحواس خمسهٔ باطنه‌سی ماننده خمسهٔ متحیره رجعت واستقامت یأس وامیدایله دوار اولدیغنی اسطرلاب احوال واثارینی بیلنلر دخی شهادت ایتمش اولمغله مرصد علم وعرفان ومدبر فضل وایقان اولان نزد حکمت پیوند ولی نعمیلرنده دخی زایچهٔ حال وقالندن احکام لیاقتی واقران وامثالنه تفوق ورجحانیتی ظاهر اولور وسیارهٔ اهلیتی ثابت اولمق اوزره فرق مستمندانه‌سنده نیر خبر عنایت علیه‌لری لمعه‌نثار بیوریلورسه مطلقا افندمك لطف واحسان بی اشتباهندن واولمدیغی حالده کندی بخت سیاهندن بیله‌رك

٢٥ رجوع — ابراز توله وحیرتله دونوب یا کندیسنك یاخود بربشقه‌سنك سوزیله برنجی کلامی نقض ایتمکدر . بوده فن معانیده بیان اولنان «اضرابدن» برنوعدر

سیر ایدوب طرح جدید سقف عالیسین دیدم
وارایسه بوروی ارضك عالم بالاسیدر
روح افلاطون دیدی یوق یوق خطا ایتدك خطا
عالم جاه وجلالك بو یکی دنیاسیدر
(ندیم)

چشم امعان ایله باقدیجه وجود عدمده
صحن جنت کوریبوراردمده صحرای عدم
غلط ایتدم نه رواجنته تشبیه ایتمك
بشقه‌در نعمت آسایش ماوای عدم

« عاکف »

حبذا کلزار پرفیض و تماشای غریب
کیم بهشت هشت اکا بر کوشهٔ تنهاسیدر
اکا تنها کوشه تعبیر ایتمك ای کلك بسیم
حق بو کیم غایت خطانك ذروهٔ علیاسیدر
هیچ تنها یر قالورمی اول جلالت خانه‌ده
کیم جناب آصفك منزلکه و مأواسیدر

« ندیم »

٢٦ مبالغه — لغتجه برایشده هیچ قصور ایتمیوب الدن کلدیکی قدر چالیشوب چبالمقدن عبارتدر . اصطلاحجه بر وصفك ضعف وشدتجه یا مستبعد یا محال بر درجه‌یه ایصالیچون قوهٔ مصوره‌نك تصویر نواقص وکمالات ایلوندن اولان مساعی ادعائیه‌سندن متولد بر صنعتدر . بوندن مقصد دخی تصویری صددنده بولندیغمز وصفك ضعف وشدتجه نامتناهی

اولمدیغنی اشراب ایتمکدر . زیرا : بوات یورکدر دینسه » یورکلکنه برحد تعیین قلنمدیغی جهتله اکا کوره تناهی قبول ایتمز برسرعتك تخیلی قابلدر فقط اوق کبی کیدیور ، قوش کبی اوچیور . دینه جك اولسه انك سرعتنه برحدتعیین ایدلمش اولور . ضعف جهتی دخی اویله در .

ایمدی مبالغه اوچه منحصردر . اکر مدعی عقلا وعادة ممکن ایسه اکا تبلیغ دینور

نیجه تقریر ایدهیم حالمی سلطانمه کیم
غم ماضی یی قومز دلده غم مستقبل
چکمزم ساغربزم کرمکدن الیمی
برایاغ صونه مکر ساقی صهبای اجل

اکر مدعی عقلا ممکن عادة محال ایسه اکا اغراق دینور .

بنم اول شاعر خوش نکته که هرلفظمده
نفی غم مضمر واثبات مسرت مدغم

اکر مدعی هم عقلا هم عادة محال ایسه اکا غلو دینور .

جابکلکی اومرتبه کیم ظللرا کبی

یبره دوشـوبجدا کامکان لامکان اولور

هر نقدر مبـالغه نك بو اوچنجی قسمی عندالبلغـا ممدوح ایسه ده فقط برطـاقم تشبیهات واستعارات مقبوله وخیالات نازکانه ایله مزج وترکیب ایدیلان مبالغه لردن هر هـانکیسی اولورسـه اولسون قوهٔ متخیله دائمـا حقیقته قریب اکابرزنك وصورت ویرهرلك حواسی دقمة تهییج ایدر .

ممدوح اولان مبـالغـلر برطاقم قوری مبـالغه لردرکه معنـای حقیقیلرینه حمل ایدلسه تأویل قبول ایتمز یالانلر معنـای مجـازیلرینه توجیه اولنسـه نسبتسز بچمسز صورتلر کوز اوکنه کلیویرر .

مثلا شو :

اول جناب آسمان رفعت که اولسه یاره شور
خار وخاشاك دری مژکان چشم آفتاب
صانورلر کرد بادخاك درگاه جلالکدر
فضای لامکان ایچره کورنلر چرخ دواری
اتسه اندیشه‌سی کر چرخه کندر امین
کوندز اولور کیجه ده کاهکشان کبی بدید

« نفعی »

ابیاتده مشهور اولان مبالغه‌لردن هیچ برنده نه حقیقتی اکدیره‌جق برشیوه واردر، نه ده صورت مخیله‌یه رنك وجمال ویره‌جك برحسن بیان بولنور . بوجهتله کلیاً مردوددر

فقط شو :

کورینور خال سیه کبی رخ دلبرده
دوشسه کر اینهٔ رأینه عکس خورشید
« نفعی »

بیتده کوریلان مبالغه خیال اوزره ابتنا اولنوب انك ایچون بروجود فرضی وتخیلی الویره‌جکندن بو مبالغه‌ده بولنان حسن لطافت ادنی برذوق وجدانی‌یه مالك اولنلرك مسلمیدر .

کذلك :

کاهی که اول شیریله ، خشمله تیغ الوراله
اولور جهان پرزلزله باصدقجه میدانه قدم
اول دم که قصد جنك ایدر، صحرالری کلرنك ایدر
دنیایی خصمه تنك ایدر اولورسه سام وکستهم
سوردکه خصمدیك تنه باقز سلاح وجوشنه
یرقلمز اصلا دشمنه الا بیابان عدم «نفعی»

نفعینك اشبو حماسیاتی مبالغه‌دن خالی دکل ایکن خیالی اولدیغی جهتله ترجیح قوهٔ بسالت و حماست ایچون آثار ادبیهٔ عثمانیه‌نك الك برنجیلرندن صایلمه بجادر . هله « کورینور خالسیه کبی رخ دلبرده‌ دوشمه کر آیینهٔ رأیینه عکس خورشید » منوالی اوزره هنوز برخیال نازك ولطیف انتجامیز بردستکاه حسن قبول اولمامشدر .

مع مافیه مبالغه‌دن هزلیاته دائما ابواب مراودات مفتوح اولدیغنه بناءً هزلیاتی جدیاتله قارشدیرمقدن تجانب وتوقی کوسترلمیلدر .

٢٧ حسن تخلص — قصائد و خطبك ابتدالرنده کرك شکایت کرك افتخار ، کرك تغزل ، کرك تمدح صورتیله دوام اولنان افاداتدن مقصده کیرشمك ایچون مقام مناسب قوللامقدن عبارت اولوب فارسیده اکا « کریزکاه » اطلاق اولنور . فی الحقیقه خطبه و قصیده‌لرده الك زیاده کوزه دیله جك شی حسن تخلصدر . عربجه‌ده بعضا بوکا فصل الخطاب اطلاق اولنورکه ترکجه‌ده (ایمدی)

کلمه سیله تادیه اولنور .

غمزه‌ڭندم که تیغ چکوب خونفشان اولور
عشاق دلفکاره اجل مهربان اولور
چشمڭ او قهرمان غضبناکدر سنڭ
کیم خشمی زائل اولسه ینه بی امان اولور
کیم کوردی بویله هندوی مست کین‌کشا
کیم بر خدنکی آفت جان جهان اولور
مژکانلر که سیرایدن اول ابروانی دیر
بردن بودکاو تیر نیجه درکمان اولور
غمزه‌ڭ سؤاله باشلاسه عشاقه هر مژه‌ڭ
کویا لسان حاله بر ترجمان اولور
غمزه‌ڭ کورر عتابله اولدیردکن بزی
طورمز کرشمه داخی اکا همزبان اولور
بو ناز بونکاه تغافل که سنده وار
خضر اولسه عاشقڭ سبب ترك جان اولور
سن بویله ناز وشیوه صاتنجه کدالره
نرخ متاع درد وبلا رایکان اولور
یکسان ایسه یانکده سون سومیان سنی
خوبانه بو معامله‌دن چوق زیان اولور
راضی دکلسه کر بوکا ناموس دلبری

عشاقه دیرسه بویله اهانت یمان اولور
هر نامحـله رخصت نظـاره یاندن
برکون دیز میسین که شعلهده قان اولور

دل بوهوا ایله قفس تنك سـینه ده
مانند مرغ بال شکسته طپان اولور

کیم کلشن رخکده ویره نغمه‌یه قرار
تااول زمان که باغ جهان پرخزان اولور
فکر ایلیجه دام کرهکیر زلفـکی
برحالت الویرر که قفس کلستان اولور
زلفکمی یاکرنده سـینه مارخم بخم
کیم پاسبان کنج نهان میـان اولور
یاخود همان شکار ایدیجی شـاهبازدر
دائم هوای صید ایله بی‌آشیان اولور
کاهی که حلقه حلقه داورر پتیخ وتابله
طغرای حکم پادشـه حسن وان اولور
کاهی که دسته دسته یاتور یرده کویـا
« جاروب استان ممالك ستان اولور »
اول صفدر یگانه که تاب مهـابتی،
جوشن کداز تهمتن وقهرمان اولـور
اول داور زمانه که اب عـدالتی

کلبن طراز کلشن امن وامان اولور

حسن ابتدا ایله حسن انتها دخی صنایع بدیعه دن معدود
اولوب حسن ابتدا براعت استهلالدن حسن انتها دخی
حسن خاتمه دن عبارتدر

اوتوز طقوزنجی درس

تجنیس – ردالعجز علی الصدر – اشتقاق – سجع – اقتباس – تلمیع

صنایع لفظیه

تجنیس — صورت افادەیە رونق ویرمك ایچون معنی مغایر لفظا متحد یاخود همان متحد حکمنده برقاچ کلمەنك برارادە قوللانلمسیدر . بوده ایکی نوعدر : برنجیسی تجنیس تام ، ایکنجیسی تجنیس ناقصدر . تجنیس تام : حرفلرك کافەسی متجانس ومتوازی اولمقله برابر حرکات وسکناتجه دخی بربرلرینه مساوی ومعادل اولمسیدر . تجنیس تام دخی ایکی قسمه ایریلور . برنجیسی بسیط ایکنجیسی مرکبدر

تجنیس بسیط :

مجلس ارباب دل برلحظه سنسز اولمسون
حرمتك انکار ایدن عالمده حرمت بولمسون

« نفعی »

دوشکده پریشان کورەلی زلف سیاهك
هب کوردیکی دوش عاشق زارك قارشیقدر

« نابی »

پیش ابروسنده کویا کیم اوکویا چشم شوخ
برحجازی طغلکی دلکش ادادر نون اوقور

« ندیم »

توجه ایلسه دانشوران دهره تضا
ویرر افندی ضروری همان قضایه رضا

« بلیغ »

عشوه ستم اموز و جکردوز کرشمه
ای دل صاقین اول افت ایله یکده کرشمه

واصف .

تجنیس مرکب :

چو موج اوردی انك دریای جودی
مقر کشتیٔ نوح اولدی جودی

« ابن کمال »

چراغ حسننه ای مه بنی پروانه دیرلرسه
قبول ایت سن دخی ای شوخ بی پروانه دیرلرسه

نابی

اول مه جفایی صانمه که دوراندن اوکرنور
بی مهر و بی وفالغی دوراندن اوکرنور

تجنیس ناقص — بوده ایکی نوعه ایریلور • برنجیسی حروفك کافه سی متجانس ایکن حرکات وسکنا تجه بری برلرینه غیر معادل اولمسیدر • بشر ' بشر

خلق ، خلق کبی . مع مافیـه بونوع جنـاسك حسن استعمالی براعت فوق العادەیه محتـاج اولدیغندن تحسین کلامده از یاردمی اوله بیلور .

ایکنجیسی حرکات وسکنـاتجه متوازی ایکن اقل حروفده غیر متجـانس بولنمسیدر . مع مافیه ایکی کلمه نك نهایتلری متجـانس اولمق شرطدر . سوق ، شوق ذوق ، صیـام ، قیام ، صوم ، لوم کبی . محب جهل ، مکسب ضلالات دخی بوقبیلدندر .

بوندن اکلاشیلورکه ضم سین ایله چارشی معناسنه اولان (سوق) وشوق آراسنده هیچ برمجانست یوقدر . زیرا موازنەیه خلل کلدیکی کبی مجانست ومناسبت دخی اورتەدن قالقار .

تجنیس ناقصك بو ایکنجی قسمی بدیعهٔ سجع وترصیعك مابه القیامی اولوب سوزك آهنکنه ، کلامك انسجـامنه آب وتاب ویرن همان بودر .

تجنیس تام ایسه نقیصهٔ تکرر شائبەسنی حائز اولدیغندن تزیین کلامده فائدەسندن زیادە ضرر مشاهده اولنمقدەدر . چونکه

جناس مراقلیلری رطب ویابس برچوق الفاظ متجانسه‌یی برارایه طوپلامغی بیوك برصنعت صانیورلر . واقعا هپ برکسوه‌ده برچوق معانی بدیعه‌نك جلوه کراولمسی بحسب الظاهر رونق ولطافتدن خالی دکل کبی کورینورسه‌ده حقیقت حالده برکسوه نه‌قدر لطیف ، نه‌قدر ظریف ، نه‌قدر رنکین ، نه‌قدر نازك اولورسه اولسون مکتسینك اندامیله متناسب اولمدقچه دائما خنده‌ٔ استهزایی جالب اولدیغی کبی الفاظ متجانسه‌دن هربری دخی معانی مقصوده‌یه تمامیله تماس ایتمدکچه هیئت مجموعه‌سیله کولنج برحال کسب ایده‌جکنده شبهه یوقدر .

خلاصه تجنیسده ذره‌قدر شائبه تصنع وتکلف حس ایتدیرلمامليدر . بوندن بشقه نقیصه‌ٔ تکرردن قورتلمق ایچون یاتوریه یاخود برخیال لطیفك ابداعی اقتضا ایدر که یوقاریده ایراد ایتدیکمز مثاللردن هربرنده صنعت جناسدن بشقه دها برقاچ صنعت بولنور .

حقیقت ! قسمتکدر کزدیران بر بر سنی

غافل اولمه عاقبت یر بر سنی

خوان حقدر بوفلك دهریله مهدر ایکی نان

مهره کیسه دکلمش مهدر اراده طوغره نان

هر نه دنکلو طوغرانورسه دمبدم ارترینه

نعمتك ارتسون دیرایسه‌ك طورمه سنده طوغره نان

ابیاتنه نظر امعان ایله باقلسه بیچاره شاعر بر صنعتجك یاپمق ایچون نه قدر ذهن یورمش ، نه قدر قریحه‌سنی زورلمش اولدیغی آپ آچیق کورینور . بوندن استفاده اولسه اولسه تشحیذ اذهان ایچون بیلمجه نوعندن کوچك چوجقلره حل ایددیریلمکدر . بو درجه‌ده‌یی ازاوته‌یه کچدکدن صکره ارتق هزلیات وادیسنه دوکیله‌رك مزاح کستاخانه رنکنی المش اولور .

رد العجز علی الصدر — برفقره نك خاتمه‌سنی او بر فقره نك فاتحه‌سنه کچیرمك ، یاخود بر مصرعك نهایتنی دیکر بر مصرعك باشنه قویمقدرکه شکل اولدن بر قیاس یاپلدیغی اشراب ایدرك مستمعك نظر دقتی جلب اولنور :

خدا علیم ذات عالیکزی پك کوره جکم کلدی . کوره

جکم کلمه‌یـ‌ایدی تااوقدر یردن بورایه کلیرمی ایدم • کلمك شویله طورسون مکتوب یازمق تکلفنی بیله اختیار ایتمزدم • کبی

ای‌وجود کاملك اسرار حکمت مصدری
مصدر ذاتك اولان اشیا صفاتك‌مظهری
مظهر هرحکمتك سن‌سین که کلك‌قدرتك
صفحهٔ افلاکه‌نقش ایتمش خطوط‌اختری
اختری مسعود اولان اولور که طبع پاکنك
قابل فیض‌اوله نطقندن صفای جوهری

خلاصه : بو صنعت دخی برمقـایسهٔ بدیعه یی متضمن اولمدقچه هردرلو مزیتدن ساقطدر •

اشتقاق — برماده‌دن مأخوذ اولان برقاچ کلمه نك برارایه طوپلانمسیدر بوده اکثریا جنـاسك اقسـامندن بریله اجتماع ایدر •

قوش‌دیلی سویلیدرك بویله قفسلرده شاقیر
کیم دیدی بلبلی بوباغده اولسون شقراق
وهبی سنبلزاده
طـاغ طـاغد قاوشمز دینور اماکه جکرده
صـدداغ قاوشـدی ینه‌دل یاره قاوشمز
« رئیس‌الکتاب عارف »

معلوم اولسون که اتیده کی بیتلرده اولدیغی کبی صنعت اشتقاق یاتوریه ، یاخود برنوع مقایسهٔ لطیفه‌یی متضمن اولملیدر . اولمینجه تزیین کلامده هیچ بر محسناتی داعی اولمز .

الك اول زمزمه دکلك ای باقی
حسن عمر جوده نه ذکر
« باقی »

بنای دولت وجاهك تداول اوزره ایکن
تمامك عقلا بونده جای حیرتدر

شبه اشتقاق : کالای روی الکه دل چیقدی مشتری
رنك ایتمه انی ویربکا روح روانم ال
« سنبلزاده وهبی »

باغله‌سن پهلوی ناز اوزره چیچکله شالنی
سیرایدن وارسون دیسون بوحالته طاغ اوستی باغ
« پرتوپاشا »

افتاده لرله کرچه اومه سنلی بنلی در
بنلك ایدرسه‌ده یاقیشور چمنده بنلیدر

شبه اشتقاقده دخی برخیال نازك ، برمقایسهٔ حکیمانه بولنمدقجه مزیت بداعتدن بهره مند اولمز :

کوکلده داعیهٔ مال امل بوزندیسیدر

نمود سلك قناعت كسل بوزنديسيدر
كتابلرله مدارسده بحث ايدر طلاب
كتاب جلدى انكچون جدل بوزنديسيدر
(نابى)

سجع — فقره لرك فاصله لرى قافيه جه برى برلرينه اويمقدن عبارتدر . هرنقدر نثرده سجع نظمده قافيه مثابه سنده ايسه ده بعضا قافيه سجع يرنده قوللانيلور . يعنى بو سوز ' مقفادر فلان ادم مسجع ' مقفى سوز سويلر دينه بيلور .

بوده اوچ قسمدر چونكه فاصله لر يابرى برلرينه متوازندر يادكلدر . متوازن دكلسه اكا سجع مطرف دينور . متوازن ايسه بوتقديرده دخى ايكى فقره ده كى كلمه لرك هپسى ' ياخود اك چوغى وزن وقافيه ده ياقارشيلقليدر يادكلدر . قارشيلقلى ايسه اكا « ترصيع » دكلسه « متوازن » اطلاق اولنور .

مطرف : قاپسو اوزمانده ياور يلرينى چالديرمش وندطرفه كيده جكنى شاشيروب چليدرمش اولان ارسلانه دونوب ' دونوب طولاشوب مغاره سنه عودت ومقدمجدايشى كورمش وكلمش اولان

منثوره اطالهٔ لسان شدت . . .   « كامل پاشا »

اشته بو عبارده‌ده فاصله واقع اولان « چالدرمش چیلدیرمش ، عودت ، شدت کلمه‌لری قافیه‌جه بری برلرینه اویغون ایسه‌ده وزنجه مختلفدر

ترصیع : قندیل جوامع صواع غارت ، منديل صوامع رقاع خسارت ،   « شقیقنامه »

واقف زوایای اکوان ، عارف مزایای امکان برذات عالیقدر اولدیغنی هرکس بیلور .

محتد فطرت نامیه و محتد خلقت سامیه‌لرنده مرکوز اولان شجره حمیت .

متوازن : قدرت کاملهٔ پرور دکار وحکمت بالغهٔ حضرت کردکار ایله اب وتاب فصل « ربیع » جسم بسیط زمینه افاضهٔ حیات « بدیع » ایدوب جوش وخروش چمن لجهٔ خضرایه غبطه‌زن ، ورنك وبوی شکوفه وازهار حیرت افزای اعتبار اوله‌رق .

« عاکف پاشا »

عندالادبا سجعك مظهر حسن قبول اولمسی یافقره‌لر بربرینه مساوی ، یاخود ایکنجی فقره برنجیدن اوزونجه اولملیدر فقرهٔ ثانیه برنجیدن قیصه اولمش اولسه غایت چرکین اولور . زیرا باتمه‌دن صویی کسیلمش دکرمنه دونر . برده

ایکی فقره‌نك معناسی براولمامليدر . براولسه مخل فصاحتدر

مثال : نظر عبودیت ودیدهٔ رقیتده همقدر کبریت احمر وبلکه جوهر جانله برابر اولان : « عاکف »

خلاصه فقره لرك قیصه اولمسی دها زیاده ذوقه‌امس اولدیغی کبی سجعده دخی تفنن مستلزم لطافتدر . قیصه سجعلرده افتنان بدیعه‌سنه عدم رعایت داعی رکاکتدر .

مثلا : مرغان ترانه‌پرداز , وعلی‌الخصوص ترجمان رازعشق ونیاز اولان عندلیب خوش اواز نغمات مؤثره ایله ترنمساز وساممه نواز اولمغه اغازایتدکله ... «عاکف»

شبهه یوق که بالاده سجع متوازن ایچون کتیردیکمز مثال ایله بومثال اراسنده لطافتجه چوق فرق وتفاوت واردر . بوفرق وتفاوتی حس ایتدیران انجق تسجیعده تفنن بدیعه سیدر .

برده فاصله‌لرك اراسی ذهولی داعی اوله‌جق درجه‌ده اوزون اولمامليدر . زیرا سکز اون کلمه‌دن صکره کلان قافیه احتمال که مستمع هیچ فرقنه وارمز . بوجهتله اختیار ایدیلان تکلف بوشنه کیدر .

الڭزياده دقت اولنه جق شی سجعڭ طبیعی اولمسیدر ٠ او صورتله كه اوسجع قالدیریلوب یرینه قونه جق دها مناسب بركلمه بولنمامليدر ٠ برلنسه زوراكی كتیرلمش اولدیغی میدانه چیقار مثلا :

هرنه حال ایسه بحر مواج شدت غضب وحدتدن مرتبهٔ جنته كلوبده آهسته آهسته تعدیل مزاج ایدن شخص « لجاج »كبی سكونتیاب وبالاخره زینت‌سرای آسمان دست بواب شفق نور نصابیله و بهٔ منیر افتاب جهانتابه « كشاده ابواب » اولنجه اوزاقدن خیال‌میال قرویی سچلدك ٠٠٠

عبارهسنده (لجاج) یرینه (متهور) و « سكونتیاب » یرینه « كندوسنه قرار وسكون كلنجه » قونسه « ونور نصاب » تركیبی كلیا قالدیرلسه و « كشاده ابواب اولنجه » یرینه « اچلنجه » دیلمش اولسه‌یدی البته دها صحیح ، دها مختصر ، دها لطیف اولوردی

كذلك اثار منظومه‌ده سجع وقافیه بالاده مذكور اوچ وجه اوزره جاریدر ٠ یعنی یامطرفدر ، یامتوازندر یا مرصعدر

ترصیع دخی اجار ثمینه ایله برشیئی دوناتمق دیمكدر

پیرایهٔ ملك وملل سرمایهٔ دین ودول
اولمش نصیبی تا ازل تاج فریدون تخت جم
کل دوری عیش ایامیدر ذوق وصفا هنکامیدر
عاشقلرك بیرامیدر بوموسم فرخنده دم
لطف ایله ساقی نازی قو می‌صون که قالمز بویله بو

اقتباس ــ لغتجه اتش یاقمق ایچون بر اوجاقدن ، برمنقلدن و یاخود برکومه‌لی اتشدن پارلاق برشعله المقدر اصطلاحجه ایات بیناتدن ، احادیث شریفه‌دن ، یاخود کلمات حکمیهٔ مشهوره‌دن بریغی الوب عینا یاخود از بر تغییر ایله کندی کلامنه مزج وترکیب ایدرك سوزه رونق ویرمکدر

نفسه انکله بیتن ذوقدن اولدم آکاه
قلت انی لك قالت هو من عندالله

جمعیتلری دام حیل حضار مجلسلری (اولئك کالانعام بل هم اضل) کبی

شوقدر وارکه فرق وتمییز ایچون « اقتباس » ایات بیناتدن « تنویر » دخی احادیث شریفه‌دن «تضمین» ده کلمات حکمیه‌دن اخذ وتلقی اولنانلره اطلاق اولنور .

تلميع — لغتجه پاربل پاربل پارلتمق، ديمك اولوب اصطلاحجه دخی آيات واحاديثدن اولميه‌رق بعض فقرات لطيفهٔ عربيه ايله سوزی پارلتمغه دينور ·

خلف معتبر انم وحوا سنسين
جعل الله فداء لك امی وابی

هذا آخر ما اوردنا فی هذا الكتاب
جعل الله سعينا مشكورا
وخطيأتنا مغفورا بحرمة
خاتم النبيين
م م
م